

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин та національної безпеки
Кафедра міжнародних відносин

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня магістра

на тему:

«Антарктична наукова дипломатія ХХІ століття»

Виконав студент групи МВ-11
спеціальності 291 Міжнародні
відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії
ОПП «Міжнародні відносини»
Подерня Віктор Петрович

Керівник – доктор історичних наук,
професор Атаманенко Алла Євгенівна

Рецензент –

Робота допущена до захисту (протокол
№ ____ засідання кафедри міжнародних
відносин від ____ грудня 2024 року)
Завідувач кафедри міжнародних
відносин: _____ Сидорук Тетяна
Віталіївна

Острог - 2024 р.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	10
1.1. Зміст поняття «наукова дипломатія»	10
1.2. Історія вивчення проблеми	13
1.3. Загальна характеристика джерельної бази	17
Висновки до розділу 1	19
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНА НАУКОВА СПІВПРАЦЯ В АНТАРКТИЦІ 20	
2.1. Формування унікальної міжнародно-правової системи Договору про Антарктику	20
2.2. Позиції ключових держав та їх можливості проведення наукових досліджень в Антарктиці.....	30
2.3. «Наукова дипломатія співробітництва» чи «наукова дипломатія суперництва»? Чого більше в сучасній Антарктиці?	59
Висновки до розділу 2	65
РОЗДІЛ 3. НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ І МІЖНАРОДНА НАУКОВА СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ В АНТАРКТИЦІ.....	67
3.1. Нормативно-правове регулювання науково-дослідницької діяльності України в Антарктиці	67
3.2. Становлення України як суб'єкта антарктичної спільноти.....	68
3.3. Участь України у міжнародних антарктичних організаціях та у науковій взаємодії з іншими державами	70
Висновки до розділу 3	77
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	81

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

AA – Antartida Argentina

AAAS – The American Association for the Advancement of Science

AAT – Australian Antarctic Territory

ACH – Antartica Chilena

ASMA – Antarctic Specially Managed Area

ASPA – Antarctic Specially Protected Area

BAS – British Antarctic Survey

BAT – British Antarctic Territory

CCAMLR – Commission for the Conservation of Antarctic Marine Living Resources

CCAS – Convention for the Preservation of Antarctic Seals

CEP – Committee on Environmental Protection

COMNAP – The Council of Managers of National Antarctic Programs

CRAMRA – Convention on the Regulation of Antarctic Mineral Resource Activities

EPB – European Polar Board

SCAR – Science Committee on Antarctic Research

UNCLOS – United Nations Convention on the Law of the Sea

AAI – Аргентинський антарктичний інститут

КНДА – Консультативна нарада щодо Договору про Антарктику

КСДА – Консультативні Сторони Договору про Антарктику

МГР – міжнародний геофізичний рік

МОР – морські охоронювані райони

НАНЦ – Національний антарктичний науковий центр

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Україна є складовою частиною антарктичної спільноти. Ми входимо до числа країн, які мають можливість впливати на прийняття рішень в міжнародних антарктичних організаціях та маємо право вето при голосуванні під час щорічних Консультативних нарад з Договору про Антарктику. Це сприяє налагодженню контактів українських вчених із іноземними колегами та формуванню позитивного іміджу нашої країни за кордоном.

В Антарктиці сформувалась досить успішна система міжнародних відносин, яка чітко регулюється нормами права. Згідно з міжнародно-правовими договорами вся територія, що знаходиться південніше шістдесятої паралелі нижче екватора, має статус планетарного заповідника. Там панує міжнародне наукове співробітництво. Але останнім часом перед цією відносно стабільною системою міжнародних відносин постає ціла низка викликів та загроз.

Впродовж тривалого часу точаться дискусії, щодо можливості видобування корисних копалин в Антарктиці. В 1991 році було прийнято Мадридський Протокол до договору про Антарктику про захист навколишнього середовища, який на п'ятдесят років заборонив будь-яку розробку корисних копалин в регіоні. Через те, що цей документ набув чинності в 1998 після ратифікації Консультативними Сторонами, термін його дії спливає в 2048 році. Тоді буде вирішуватись подальша доля льодового континенту та акваторії Південного океану.

Ще до підписання Договору про Антарктику в 1959 році деякі країни висунули свої територіальні претензії на Антарктику. Серед цих країн були: Австралія, Нова Зеландія, Чилі, Аргентина, Великобританія, Норвегія та Франція. В районі антарктичного півострова, де, зокрема, розташована й українська наукова станція «Академік Вернадський», перетинаються територіальні інтереси трьох держав: Чилі, Аргентини та Великобританії. У

випадку припинення дії Договору про Антарктику це неодмінно може призвести до конфліктів. Війна 1982 року між Аргентиною та Великобританією за Фолклендські острови була напряму пов'язана з Антарктикою. Володіння цими островами на півдні атлантичного океану дає можливість претендувати на частину антарктичної території. Договір про Антарктику закріпив проміжний статус-кво, який склався на 1959 рік і заборонив висувати будь-які інші територіальні претензії в регіоні.

Міжнародно-правові документи закріпили статус Антарктики, як планетарного заповідника. Будь-яка людська діяльність південніше шістдесятої паралелі чітко регламентується. Та все ж поступово спостерігається збільшення кількості туристів в регіоні, а також багато ресурсів використовується для обслуговування наукових станцій. Все це прямо чи опосередковано наносить шкоду дуже вразливій екосистемі Південного океану і території Антарктиди.

Антарктика є важливим майданчиком для досліджень змін клімату. Саме тут вчені можуть спостерігати динаміку зміни температури повітря та світового океану. Проводиться моніторинг швидкості танення льодовиків. Отримані проміжні результати свідчать про негативний вплив людини на стан навколишнього середовища. Екологічний чинник, в свою чергу, провокує цілу низку сучасних глобальних проблем.¹

Всі ці чинники доповнюються зростаючою геополітичною напруженістю між державами. Китай та Росія намагаються збільшити свій вплив в Антарктиці та прагнуть перегляду наявного статусу-кво. Зокрема вони традиційно блокують рішення про створення нових морських охоронюваних районів та домагаються збільшення своїх можливостей для вилову антарктичного криля. Ситуація в регіоні нашоухує на висновки, що в найближчому майбутньому перед міжнародним антарктичним співтовариством Будуть поставати все нові і нові випробування на міцність усієї правової системи Договору про Антарктику.

¹ Подерня, В. (2024). Важливість збереження особливого правового статусу Антарктики. Травневі студії: історія, політологія, міжнародні відносини, 51-53.

Комплекс різноманітних питань, пов'язаних з дослідженням особливостей наукового співробітництва в Антарктиці є досить поширеним серед закордонних науковців, особливо в країнах, які мають стратегічні інтереси в цьому регіоні. Про історію вивчення різних аспектів міжнародного наукового співробітництва в Антарктиці ми поговоримо пізніше. Цьому буде присвячений окремий пункт першого розділу.

В Україні дослідження цієї теми займались переважно співробітники Національного антарктичного наукового центру (НАНЦ) і вчені, які мали досвід досліджень в Антарктиці. Серед академічних кіл і особливо серед громадськості ця тема є маловідомою. Особисто для мене це була зовсім невідома територія — «Terra Incógnita». Але це було додатковою мотивацією для дослідження такої теми. Вважаю, що проблематика Антарктики має бути ширше висвітлена та донесена до широкої громадськості. В сучасному світі ми все частіше стикаємося з наслідками проблем глобального масштабу. Наша планета — як цілісний живий організм — реагує на будь-які зміни, навіть якщо вони відбуваються десь далеко.

Мета нашого дослідження – дослідити особливості розвитку наукової дипломатії в регіоні Антарктики в XXI столітті.

Для досягнення поставленої мети нам необхідно виконати такі **завдання**:

- розглянути сучасні теоретичні інтерпретації наукової дипломатії як виду публічної дипломатії;
- проаналізувати історію вивчення проблеми та джерельну базу дослідження;
- простежити та проаналізувати процес формування специфічної міжнародно-правової системи в Антарктиці;
- охарактеризувати національні інтереси та різні позиції ключових держав антарктичного співтовариства;
- критично осмислити характер наукової дипломатії в Антарктиці під іншим кутом; з'ясувати чого більше в сучасній Антарктиці: «наукової дипломатії співробітництва» чи «наукової дипломатії суперництва»;

- дослідити українську присутність в регіоні та дати оцінку національним інтересам України в Антарктиці.

Об'єктом нашого дослідження є антарктична наукова дипломатія, а предметом — розвиток наукової дипломатії в Антарктиці в XXI столітті та роль у цьому процесі України..

Методи та прийоми дослідження. Для отримання якісних результатів дослідження ми старались застосовувати міждисциплінарний підхід. Для аналізу міжнародно-правових актів та дослідження системи Договору про Антарктику нам допомогли теоретичні навички в галузі права, зокрема міжнародного права. Також правові знання були корисними при аналізі норм українського законодавства та стратегічних документів різних країн світу, представлених в Антарктиці. Історичні методи, зокрема хронологічний, були застосовані для відстеження формування системи Договору про Антарктику.

У дослідженні також застосовувався метод порівняльного аналізу наукових праць, що стосуються міжнародного співробітництва в Антарктиці. З іншого боку, нам необхідно було порівняти та проаналізувати національні інтереси та особливі позиції щодо міжнародного співробітництва в Антарктиці у ключових держав, які представлені в регіоні.

За допомогою методів аналізу та синтезу ми постарались дати відповідь на запитання: «Якою є наукова дипломатія в Антарктиці в наш час і які перспективи її розвитку?» Метод узагальнення допоміг нам сформулювати якісні результати дослідження.

Часові рамки дослідження охоплюють 1996–2024 роки. Нижня хронологічна межа обґрунтовується моментом приєднання незалежної України до антарктичного наукового співтовариства. Точкою відліку української наукової діяльності в цьому регіоні вважається 6 лютого 1996 року, коли на станції, яка отримала назву «Академік Вернадський», перша українська антарктична експедиція підняла державний прапор України. Це стало можливим завдяки передачі Великою Британією Україні антарктичної станції «Фарадей». Таким чином Україна стала однією з держав світу, що мають

постійно діючі наукові станції в Антарктиці. Верхня межа дослідження – 2024 рік – час написання цієї роботи.

Територіальні межі дослідження охоплюють регіон нашої планети, що простягається на південь від шістдесятої паралелі нижче екватора. На цих географічних просторах знаходиться найпізніше відкритий людьми материк нашої планети – Антарктида, а також прилеглі до неї острови та води так званого Південного океану.

На початку важливо з'ясувати різницю між географічними поняттями Антарктида та Антарктика. Вони — не синоніми. Антарктида — це п'ятий за розмірами материк нашої планети. Поняття Антарктика значно ширше. Воно включає в себе всю територію, яка простягається від південного полюса до шістдесятої паралелі нижче екватора. Отже, до Антарктики входять: сам материк Антарктида, прилеглі до неї острови й акваторія Південного океану. Тому українська науково-дослідна станція «Академік Вернадський», яка знаходиться на острові Галіндез (Galindez) архіпелагу Аргентинські острови, розташована в Антарктиці, але не в Антарктиді.

Наукова новизна роботи. Ми спробували проаналізувати сутність сучасних антарктичних відносин з точки зору «наукової дипломатії співробітництва» й «наукової дипломатії суперництва». Необхідно було з'ясувати який характер наукової дипломатії переважає на сучасному етапі та які тенденції зміни ситуації в майбутньому.

Практичне значення роботи. Зібрані результати дослідження можуть бути застосовані при написанні аналітичних документів з проблематики міжнародного співробітництва в Антарктиці та ролі України в науковій співпраці в цьому регіоні. Роздуми та висновки про характер міжнародних відносин в Антарктиці можуть бути корисними для експертів, які спеціалізуються на темі Антарктики. Комплексний матеріал зібраний під час дослідження може використовуватись при підготовці бакалаврів і магістрів зі спеціальностей пов'язаних з міжнародними відносинами.

Апробація результатів дослідження. У травні 2024 проміжні результати

дослідження були висвітлені на VI Міжнародній науковій конференції студентів і молодих вчених «Травневі студії 2024: історія, археологія та міжнародні відносини в умовах війни». Темою нашої доповіді була: «Важливість збереження особливого правового статусу Антарктики». Крім того статтю під назвою: «Міжнародна наукова співпраця України в Антарктиці» прийнято до друку в польському фаховому виданні з міжнародних відносин Copernicus Political and Legal Studies.

Структура роботи побудована відповідно до сформульованої мети та окреслених завдань дослідження. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів основної частини, висновків, списку використаних джерел та літератури

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Зміст поняття «наукова дипломатія»

У глобалізованому світі нового тисячоліття виклики, з якими ми стикаємося, мають три спільні риси: для їх розуміння та вирішення потрібні наука, технології та інновації, вони виходять за межі кордонів певної держави, і жодна країна не зможе вирішити їх самотійно. Для того, щоб зупинити зміну клімату, досягти сталого розвитку, забезпечити продовольчу та енергетичну безпеку, а також протистояти та запобігати глобальним кризам у сфері охорони здоров'я необхідна координація зусиль між науковою сферою та зовнішньополітичною діяльністю держави².

В останні десятиліття наукова дипломатія стала актуальною темою як для політиків, державних діячів і фахівців, що знаходяться в закордонних представництвах різних країн, так і для тих, хто працює в наукових, інноваційних або технологічних установах³. Її основною метою є поліпшення стосунків між країнами, а також іміджу цих країн за кордоном шляхом обміну науково-технічними можливостями.

Хоча деякі держави протягом десятиліть розробляли і впроваджували програми міжнародного наукового співробітництва, які можуть бути включені в те, що ми зараз знаємо як наукову дипломатію, ця концепція є відносно новою. Відправною точкою досліджень про наукову дипломатію вважається публікація в 2010 році The Royal Society та The American Association for the Advancement of Science (AAAS) фундаментального звіту за підсумками спеціалізованої трансатлантичної конференції під назвою «Нові рубежі в науковій дипломатії» («New frontiers in science diplomacy»)⁴. У 2012 році AAAS

² Soler, M. G. (2020). Diplomacia científica en América Latina y el Caribe. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

³ Prieto-Gutiérrez, J.J. (11 de abril de 2019). La diplomacia científica, una oportunidad para España. Diario Económico Cinco Días. URL: https://cincodias.elpais.com/cincodias/2019/04/10/economia/1554913852_006610.html

⁴ Royal Society. (2010). New frontiers in science diplomacy: Navigating the changing balance of power. RS Policy document 01/10. URL: https://www.aaas.org/sites/default/files/New_Frontiers.pdf

започаткувала публікацію щоквартального журналу Science & Diplomacy. Вперше застосований та проаналізований у США та Великій Британії, цей особливий вид діяльності зараз стає частиною дипломатичного спектру все більшої кількості країн. По мірі того, як наукова дипломатія стає все більш помітною в галузі зовнішньої політики, вона також викликає зацікавлення і серед дослідників.⁵

Оскільки не існує єдиної моделі наукової дипломатії, академічна спільнота не пропонує жодного конкретного визначення цього поняття. В 2010 році в своєму звіті The Royal Society та AAAS виділяють три виміри наукової дипломатії:

- Наука в дипломатії (science in diplomacy) — Передбачає обмін інформацією та консультації під час прийняття політичних рішень у публічній сфері та зовнішній політиці.
- Дипломатія для науки (diplomacy for science)— зосереджується на сприянні міжнародному науковому співробітництву між дослідниками та науковцями.
- Наука для дипломатії (science for diplomacy) — пов'язана з використанням наукового співробітництва для поліпшення відносин між країнами.

Мадридська декларація про наукову дипломатію 2019 року⁶, в свою чергу, визначає наукову дипломатію, як практику використання науки і техніки для розвитку діалогу та співпраці між країнами, окремими особами та організаціями з метою досягнення і розвитку мирних міжнародних відносин.

На особливу увагу заслуговують дві альтернативні моделі. У 2017 році група провідних наукових радників з Японії, Нової Зеландії, Великої Британії та США спільно підготували статтю, в якій наукова дипломатія розглядалася як державна діяльність, яка прямо чи опосередковано переслідує просування

⁵ Arnaldi, S. "Science diplomacy. Foundations and practice." (2023): 1-154. URL: <https://hdl.handle.net/11368/3046107>

⁶ The Madrid Declaration on Science Diplomacy. Using science for/in diplomacy. For addressing global challenges. URL: <https://www.s4d4c.eu/s4d4c-1st-global-meeting/the-madrid-declaration-on-science-diplomacy/>

національних інтересів⁷. Вони запропонували альтернативне формулювання наукової дипломатії як:

- діяльності, яка просуває власні інтереси шляхом використання м'якої сили або зміцнення національних науково-технічних можливостей;
- діяльності, спрямованої на вирішення транскордонних питань та подоланням надзвичайних ситуацій;
- діяльності, спрямованої на вирішення глобальних викликів⁸.

Цій моделі приписують те, що вона закладає міждержавну конкуренцію в основу наукової дипломатії.

Роберто Родрігес Салінас⁹ пропонує розглянути наукову дипломатію під іншим кутом. Він робить акцент на двох підходах в аналізі наукової дипломатії: «наукову дипломатію співробітництва» та «наукову дипломатію суперництва» або конкуренції. Перший підхід характеризує сукупність зусиль двох або більше міжнародних акторів, спрямовану на вирішення складних проблем, які не можуть бути розв'язані однією державою самостійно. З іншого боку суперництво у науковій дипломатії вказує на необхідність вигідного позиціонування країни в науково-технічних та освітніх перегонах. Цей розподіл дозволить нам краще зрозуміти особливості наукової співпраці антарктичного співтовариства.

Наукове співробітництво та наукова дипломатія часто сприймаються позитивно, оскільки вони слугують інструментами м'якої сили, які можуть зміцнити довіру та зменшити конфлікти між націями. Однак важливо визнати, що вони також можуть бути використані як інструменти жорсткої сили, наприклад, за допомогою застосування санкцій або виключення певної держави зі спільних наукових платформ та проектів спрямованих на вирішення глобальних викликів. Нинішня війна Росії проти України підкреслює

⁷ Gluckman, P. D., Turekian, V. C., Grimes, R. W., & Kishi, T. "Science Diplomacy: A Pragmatic Perspective from the Inside," *Science & Diplomacy*, Vol. 6, No. 4 (December 2017). URL: <http://www.sciencediplomacy.org/article/2018/pragmatic-perspective>

⁸ Krausz Sjögren H., Hagström-Ståhl K. The Promise of Cultural Diplomacy. *The Thinker*. 2023. Vol. 95, no. 2. P. 64–74. URL: https://doi.org/10.36615/the_thinker.v95i2.2524 (date of access: 08.11.2024).

⁹ Rodríguez Salinas R. Diplomacia científica: entre la cooperación y la competitividad. *Política Internacional*. 2023. No. 130. P. 21–41. URL: <https://doi.org/10.61249/pi.vi130.26>

необхідність обговорення наукової дипломатії з різних точок зору¹⁰.

В контексті зростання геополітичної напруженості для державних діячів та практиків наукової дипломатії буде важливо взаємодіяти в рамках обмежень наукової дипломатії, звертаючи увагу на наслідки політизації науки. Одночасно з цим, сприяння діалогу, вирішення спільних проблем, обмін науковими знаннями для стабілізації міжнародних відносин повинні бути ключовими функціями наукової дипломатії.

1.2. Історія вивчення проблеми

Відправною точкою у вивченні та концептуальному обґрунтуванні наукової дипломатії вважається публікація в 2010 році підсумкового звіту The Royal Society та The American Association for the Advancement of Science (AAAS) під назвою «Нові рубежі в науковій дипломатії» («New frontiers in science diplomacy»¹¹). Відтоді представники академічних кіл різних країн намагались запропонувати власне розуміння цього поняття. У 2017 році група провідних наукових радників з Японії, Нової Зеландії, Великої Британії та США — П.Д. Глюкман, В.Турекян, Р.В. Граймс, Т.Кіші (P.D. Gluckman, V. Turekian, R.W. Grimes, and T. Kishi) — спільно підготували статтю для журналу *Science & Diplomacy*, в якій наукова дипломатія розглядалася як державна діяльність, яка прямо чи опосередковано переслідує просування національних інтересів¹². Роберто Родрігес Салінас Roberto (Rodriguez Salinas)¹³ пропонує розглянути наукову дипломатію під іншим кутом. Він робить акцент на двох підходах в аналізі наукової дипломатії: наукову дипломатію співробітництва та

¹⁰ Buyuktanir Karacan D., Ozsoy B., Okay D. Z. Scientific research and collaboration in Antarctica: Türkiye's engagement from a science diplomacy perspective. *Polar Science*. 2023. P. 101035. URL: <https://doi.org/10.1016/j.polar.2023.101035> (date of access: 08.11.2024).

¹¹ Royal Society. (2010). *New frontiers in science diplomacy: Navigating the changing balance of power*. RS Policy document 01/10. URL: https://www.aaas.org/sites/default/files/New_Frontiers.pdf

¹² Gluckman, P. D., Turekian, V. C., Grimes, R. W., & Kishi, T. "Science Diplomacy: A Pragmatic Perspective from the Inside," *Science & Diplomacy*, Vol. 6, No. 4 (December 2017). URL: <http://www.sciencediplomacy.org/article/2018/pragmatic-perspective>

¹³ Rodríguez Salinas R. *Diplomacia científica: entre la cooperación y la competitividad*. *Política Internacional*. 2023. No. 130. P. 21–41. URL: <https://doi.org/10.61249/pi.vi130.26>

наукову дипломатію суперництва або конкуренції.

Серед українських дослідників проблематика наукової дипломатії поки залишається малодослідженою. Алла Атаманенко та Назар Мартинюк намагались комплексно проаналізувати різні теоретичні інтерпретації поняття наукової дипломатії в глобалізованому світі, а також визначити сфери практичного застосування наукової дипломатії як інструменту захисту національних інтересів.¹⁴ До науковців, які присвятили свої праці різними аспектам наукової дипломатії належать також: Євгенія Габер, Олена Мирончук, Мар'яна Миронова та інші.

Тема антарктичних досліджень та міжнародного співробітництва в Антарктиці викликає неабиякий інтерес як в англomовному, так і в іспаномовному світі, особливо в країнах, які виконують роль «вхідних дверей» до Антарктики, а саме: Австралії, Новій Зеландії, Чилі та Аргентині. Походження та еволюцію системи Договору про Антарктику досліджував Фернандо Вільямізар Ламус (Fernando Villamizar Lamus).¹⁵ Йому ж належить ґрунтовна праця про геополітичні горизонти Антарктики.¹⁶ Проблеми політики за лаштунками науки та захист і збереження живих морських ресурсів Антарктики вивчав Крістіан Лоренцо (Cristian Lorenzo).¹⁷ Про особливості антарктичної правової системи та роль у ній проблеми захисту довкілля спробували проаналізувати Хосе Арчейс Лопес (José Arceiz López)¹⁸ та Маріано Даміан Ферро (Mariano Damián Ferro).¹⁹

До тридцятої річниці підписання Протоколу до Договору про Антарктику про захист навколишнього середовища під егідою уряду Іспанії було здійснено

¹⁴ Атаманенко А., Мартинюк Н. Наукова дипломатія у глобалізованому світі: концептуалізація явища. *Acta de Historia & Política: Saeculum XXI*. 2022. № 04. С. 88–98. URL: <https://doi.org/10.26693/ahpsxxi2022.04.088>

¹⁵ Villamizar Lamus F. El Tratado Antártico en sus bodas de diamante: origen, evolución y algunos desafíos. *Revista Electrónica de Derecho Internacional Contemporáneo*. 2022. Vol. 4, no. 4. P. 028. URL: <https://doi.org/10.24215/2618303xe028>

¹⁶ Villamizar Lamus F. Más allá de las fronteras: los horizontes geopolíticos de la Antártida. Universidad Cooperativa de Colombia, 2017. URL: <https://doi.org/10.16925/9789587600766>

¹⁷ Lorenzo, C. (2020). La política detrás de la ciencia: protección y conservación de recursos vivos marinos en la Antártida, 2005-2018. *Revista de Relaciones Internacionales, Estrategia y Seguridad*, 15(1), 117-127.

¹⁸ López, J. L. A. (2011). La protección del medio ambiente antártico. *Pre-bie3*, (1), 19.

¹⁹ Ferro, Mariano Damián; Sistema del Tratado Antártico y Régimen de Protección Ambiental; Asociación Iberoamericana de Derecho, Cultura y Ambiente; *Revista Iberoamericana de Derecho, Cultura y Ambiente*; 1; 6-2022; 1-27. URI: <http://hdl.handle.net/11336/214400>

дослідження системи договору про Антарктику та ролі Іспанії в Науковому співробітництві в Антарктиці.²⁰ Луїс Валентин Феррада Уокер (Luis Valentín Ferrada Walker) проаналізував досягнення та виклики, які постають перед Мадридським протоколом про захист навколишнього середовища до двадцятиріччя набрання чинності цього документа.²¹ Професор Феррада присвятив проблематиці Антарктики цілу низку своїх праць, серед яких слід виділити його роздуми про майбутнє системи Договору про Антарктику та аналіз п'яти факторів, які на його думку вирішуватимуть долю регіону.²²

Про виклики для всієї системи договору про Антарктику, спричиненої зростанням впливу Росії та Китаю роздумує Матьє Булег (Mathieu Boulègue).²³ Питання національних інтересів різних країн в Антарктиці, геополітичні маневри та майбутнє системи Договору про Антарктику досліджувала спеціально створена група аналітиків RAND Corporation.²⁴ Геополітичний вплив Китаю на поточний статус-кво в Антарктиці намагався проаналізувати Алексіс Хемінг Басо (Alexis Heming Bazo).²⁵ Про необхідність реформування системи управління в Антарктиці пише Є. Єрмакова (Y. Yermakova) з університету Осло.²⁶ Питання походження та розвитку китайської антарктичної програми досліджували М. Чжан М. Хавард (M. Zhang та M. Haward).²⁷

Доктор Алан Д. Хеммінгс (Alan D. Hemmings), професор Центру

²⁰ Velázquez, D. (2021). La Antártida como icono mundial en la conservación del medioambiente. URL:https://www.miteco.gob.es/content/dam/miteco/es/biodiversidad/formacion/biodiversidadantartidadigital_tcm30-533004.pdf

²¹ Walker, Luis Valentín Ferrada. "Desafíos y logros del protocolo al tratado antártico sobre protección del medioambiente a 20 años de su entrada en vigor." *Revista estudios hemisféricos y polares* 10.1 (2019): 1-20.

²² Ferrada L. V. Five factors that will decide the future of Antarctica. *The Polar Journal*. 2018. Vol. 8, no. 1. P. 84–109. URL: <https://doi.org/10.1080/2154896x.2018.1468623>

²³ Boulègue, M. (2022). Russia and China in Antarctica and the Southern Ocean: Implications for the Five Eyes. Sea Power Center, Australian Navy.

²⁴ Black, Marigold, Benjamin J. Sacks, Peter Dortmans, Jade Yeung, Scott Savitz, Scott R. Stephenson, Abbie Tingstad, Stephanie Pezard, Nicolas Jouan, and James Black, *Antarctica at Risk: Geostrategic Manoeuvring and the Future of the Antarctic Treaty System*. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2023. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA2465-1.html.

²⁵ Bazo, A., 2020. ¿Está siendo desafiado el 'statu quo' de la Antártida por el nuevo contexto geopolítico con el surgimiento de China como potencia global?, Instituto Español de Estudios Estratégicos. Spain. Retrieved from <https://coiink.org/20.500.12592/1pk6gd>

²⁶ Yermakova, Y. (2021). ¿Quién debe decidir el futuro de la Antártida?. *Política exterior*, 35(201), 122-129. URL: https://www.researchgate.net/publication/352226992_Quien_debe_decidir_el_futuro_de_la_Antartida; Yermakova Y. Legitimacy of the Antarctic Treaty System: is it time for a reform?. *The Polar Journal*. 2021. P. 1–18. URL: <https://doi.org/10.1080/2154896x.2021.1977048>

²⁷ Zhang M., Haward M. The Chinese Antarctic science programme: origins and development. *Antarctic Science*. 2022. P. 1–14. URL: <https://doi.org/10.1017/s095410202200013x>

антарктичних досліджень при Кентерберійському університеті в Новій Зеландії (Gateway Antarctica Centre for Antarctic Studies and Research at the University of Canterbury), який спеціалізується на дослідженні геополітики в Антарктиці та проблем міжнародного управління в рамках Системи Договору про Антарктику, писав про можливі варіанти відповіді антарктичної спільноти на агресію Російської федерації проти України²⁸. Ґрунтовне дослідження з промовистою назвою «El día después del Tratado Antártico. Escenarios y proyecciones»²⁹ провів Іспанський інститут Стратегічних Досліджень (El Instituto Español de Estudios Estratégicos). Ця публікація змушує задуматись над тим, якими можуть бути сценарії розвитку подій після припинення дії Договору про Антарктику. Цей ключовий момент настане в 2048 році, коли закінчиться термін мораторію на видобуток корисних копалин в Антарктиці. До того моменту міжнародній спільноті, в тому числі й Україні, необхідно зробити багато зусиль для вирішення нагальних проблем, які постають перед системою Договору про Антарктику.

Про місце і роль України в антарктичній спільноті переважно писали українські дослідники. Досягнення та перспективи України в Антарктиці за двадцятирічний період висвітлювали: П. Ф. Гожик, В. А. Литвинов, В. М. Маланчук³⁰. Про виконання Державної програми України з антарктичних досліджень писав Р.Х. Греку³¹. І. Парнікоза на сторінках журналу «Експедиція XXI» розмістив результати свого дослідження про історію України в Антарктиці, де, зокрема, описав процес передачі науково-дослідної станції Фарадей Україні³². Низка ґрунтовних праць з міжнародної співпраці в Антарктиці належать А. Федчуку — керівнику відділу міжнародного наукового

²⁸ Hemmings, A. D. (2022, March 18). Does the Antarctic Treaty System have a moral duty to respond to Russia's invasion of Ukraine. *The Polar Connections*. <https://polarconnection.org/antarctic-treaty-system-russia-ukraine/>

²⁹ Sgueglia, R. L., Auza, F. J., Ferrari, A. H., Pardo de Santayana, J. M., & García Sanchez, I. J. (2018). El día después del Tratado Antártico: escenarios y proyecciones. URI : <http://cefadigital.edu.ar/handle/1847939/1188>

³⁰ Гожик, П. Ф., Литвинов, В. А., & Маланчук, В. М. (2015). Двадцять років в Антарктиці: основні досягнення та перспективи. *Ukrainian Antarctic journal*, (14), 9-23.

³¹ Греку Р. Х. Дослідження Антарктики — Державна програма України. Збірник наукових праць Інституту геологічних наук НАН України. 2021. Том 14, вип. 1. С. 55–62. <https://doi.org/10.30836/igs.2522-9753.2021.232107>.

³² Парнікоза І. Ю. Історія української Антарктики. Частина 4. Експедиція XXI. URL: <https://expedicia.org/istoriya-ukrainskoi-antarktiki-chast-2/>

та науково-технічного співробітництва НАНЦ. Серед них: дослідження критеріїв відбору і планування природоохоронних районів Антарктики³³, стаття про особливості природоохоронного режиму Антарктики³⁴ й узагальнення основних досягнень та визначення політико-правових викликів, що постають перед режимом регіонального управління Антарктикою з нагоди шістдесятої річниці підписання Договору про Антарктику³⁵. Ще одна його публікація, написана у співавторстві з Д. Чеберкус і С. Жеребчук, присвячена викликам, які постають перед режимом управління Антарктикою, внаслідок повномасштабної агресії Росії проти України³⁶.

Зараз є нагальна необхідність продовжувати дослідження правового режиму Антарктики та міжнародного наукового співробітництва в цьому регіоні. Сучасні глобальні виклики вимагають об'єднання зусиль, в тому числі і серед академічних кіл. Вивчення різних аспектів, які мають ключове значення для світового навколишнього середовища та усієї системи міжнародних відносин сьогодні є особливо важливим. Також існує необхідність донесення такої інформації до широкої громадськості.

1.3. Загальна характеристика джерельної бази

При підготовці до написання наукової роботи ми звертали увагу, як на первинні, так і на вторинні джерела інформації. Для зручності та структурованості джерельну базу слід поділити на декілька груп:

- Міжнародно-правові акти. Система договору про Антарктику являє собою специфічну систему міжнародних відносин, яка формується з

³³ Fedchuk A. P. The Optimization of Selection and Planning Criteria for the Antarctic Protected Areas. *Ukrainian Antarctic Journal*. 2019. No. 1(17). P. 185–200. URL: [https://doi.org/10.33275/1727-7485.1\(17\).2018.43](https://doi.org/10.33275/1727-7485.1(17).2018.43) (date of access: 08.11.2024).

³⁴ Федчук А. П. Природоохоронний режим Антарктики: досягнення і проблеми (до 25-річчя підписання Мадридського протоколу). *Український антарктичний журнал*. 2016. № 15. С. 228–242.

³⁵ Fedchuk A. Sixty years of the Antarctic treaty: landmark anniversary on the halfway from 1991 to 2048 milestones. *Ukrainian Antarctic Journal*. 2019. No. 1(18). P. 183–188. URL: [https://doi.org/10.33275/1727-7485.1\(18\).2019.142](https://doi.org/10.33275/1727-7485.1(18).2019.142) (date of access: 08.11.2024).

³⁶ Fedchuk A., Cheberkus D., Zherebchuk S. Russian aggression against Ukraine: a new challenge facing Antarctic governance. *Ukrainian Antarctic Journal*. 2022. Vol. 20, no. 2. URL: <https://doi.org/10.33275/1727-7485.2.2022.702> (date of access: 08.11.2024).

цілої низки міжнародно-правових договорів. Фундаментальним документом є Договір про Антарктику. Інші нормативно-правові акти, які були прийняті після цього документа, разом формують систему міжнародних відносин в Антарктиці. Сюди відносяться ціла низка конвенцій, про які детальніше поговоримо пізніше, та рішень прийнятих на Консультативних нарадах Договору про Антарктику. До цієї групи джерел належать також інші міжнародно-правові акти, які регулюють відносини в Антарктиці, зокрема конвенція ООН з морського права 1982 року.

- Нормативно-правові акти українського законодавства, що регулюють наукову діяльність України в Антарктиці.
- Офіційний сайт МЗС України та закордонних зовнішньополітичних відомств, офіційні сайти міжнародних антарктичних організацій (Секретаріат Договору про Антарктику, SCAR, COMNAP) і також офіційний сайт Національного Антарктичного Наукового центру (НАНЦ) та офіційні сайти антарктичних наукових інститутів інших країн (Instituto Antártico Argentino, Instituto Antártico Chileno, British Antarctic Survey, Norwegian Polar Institute та інші)
- Наукові видання НАНЦ («Український антарктичний журнал», «Експедиція XXI») та закордонні наукові видання, які спеціалізуються на дослідженні Антарктики, зокрема «Polar Science», «The Polar Journal» і «Antarctic Science»

В процесі пошукової роботи та написання дослідження відкриваються нові джерела та напрямки для наукових пошуків. Головне, коли це цікаво та сприяє креативності. Джерельна база є досить різноманітною та достатньою для написання магістерської роботи і розв'язання головних її завдань.

Висновки до розділу 1

Наука впродовж історії час від часу відігравала важливу роль у реалізації зовнішньої політики держав. Однак на якісно новий рівень вона вийшла уже в XXI столітті. В останні десятиліття держави все частіше впроваджують у порядок денний інструменти наукової дипломатії та формують відділення відповідальні за реалізацію цього напрямку. У відповідь на це в академічних колах відбувається процес формулювання та дослідження самого поняття «наукова дипломатія».

Точкою відліку у дослідженні та формальному визначення терміна наукова дипломатія вважають 2010 рік. Саме тоді було опубліковано уже згадуваний нами спільний звіт AAAS і The Royal Society про «нові орієнтири у науковій дипломатії». Згодом в академічних колах намагались розглянути це поняття під різним кутом зору. На сьогодні не існує єдиного чітко визначеного поняття «наукова дипломатія». Ми поставили собі за мету з'ясувати особливості реалізації наукової дипломатії в контексті системи Договору про Антарктику.

Антарктика та особливості міжнародного співробітництва в рамках особливої міжнародно-правової системи на сьогодні є актуальним предметом дослідження, особливо в державах, які визначають питання Антарктики як одне з пріоритетних у своїй зовнішній політиці. В процесі пошукової роботи нами була виявлена достатня кількість наукових праць як в англomовному, так і в іспаномовному науковому середовищі. Дуже цінними джерелами інформації для нас також стали офіційні сайти міжнародних антарктичних організацій, сайти зовнішньополітичних відомств та наукових інститутів окремих країн, відповідальних за реалізацію дослідницької діяльності в Антарктиці. Окреме місце серед використаних нами джерел належить міжнародно-правовим договорам та конвенціям, які формують правову систему Договору про Антарктику.

РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНА НАУКОВА СПІВПРАЦЯ В АНТАРКТИЦІ

2.1. Формування унікальної міжнародно-правової системи Договору про Антарктику

Відправною точкою в процесі розвитку міжнародного наукового співробітництва в Антарктиці та формування антарктичної правової системи став міжнародний геофізичний рік (МГР) (1957 — 1958). На той час в Антарктиці було сорок наукових баз, які належали дванадцяти державам (Аргентина, Австралія, Бельгія, Чилі, Франція, Великобританія, Японія, Норвегія, Нова Зеландія, Південна Африка, Радянський Союз і США). Ще до завершення міжнародного геофізичного року більшість з дванадцяти країн вирішили продовжити обслуговування своїх баз і проведення дослідницьких програм через побоювання, що вони втратять територіальну, політичну та стратегічну перевагу на користь інших держав. Вагомим успіхом МГР стало створення Спеціального комітету з антарктичних досліджень (SCAR)³⁷, який затвердив на довгострокову перспективу атмосферу співпраці, продемонстрованої представниками дванадцяти країн під час МГР³⁸. Внаслідок наступних дипломатичних зусиль було підписано Договір про Антарктику, який є фундаментальним документом для всієї правової системи міжнародних відносин в Антарктиці.

Договір про Антарктику містить п'ять чітких принципів і один негласний принцип, які складають основу системи антарктичних відносин:

- Першим принципом є мирне використання території Антарктики. Згідно зі статтею I Договору «заборонені всі заходи військового характеру, такі як створення військових баз і укріплень, проведення військових маневрів, а також випробування всіх видів зброї». У цій же

³⁷ Будзика Г. А. Історія створення та діяльності Наукового комітету з антарктичних досліджень (до 20-річчя прийняття України до SCAR). Наука та наукознавство. 2014. № 2 (84). С. 117–121.

³⁸ Benninghoff W. S., Board P. R. Antarctic Treaty System: An Assessment. Proceedings of a Workshop Held at Beardmore South Field Camp, Antarctica, January 7-13, 1985. Arctic and Alpine Research. 1988. Vol. 20, no. 2. P. 257. URL: <https://doi.org/10.2307/1551507> (date of access: 09.11.2024).

статті уточнюється, що Договір про Антарктику не забороняє використання військового персоналу або техніки для наукових досліджень або для будь-яких інших мирних цілей.

- Другий принцип це свобода наукових досліджень в Антарктиці. Цей принцип дозволив таким державам, як Пакистан (1991 — 2012) проводити наукові дослідження, навіть не будучи стороною Договору про Антарктику.
- Третій принцип полягає в обміні інформацією, науковими кадрами, спостереженнями і науковими результатами, що міститься в статті III Договору про Антарктику. Метою статті III Договору про Антарктику є сприяння міжнародному співробітництву в галузі наукових досліджень в Антарктиді, але воно не позбавлене певних недоліків або невирішених питань, таких як терміни розкриття інформації.
- За четвертим принципом встановлюється проміжний статус-кво, який сформувався на момент підписання Договору стосовно територіальних претензій в регіоні.
- За п'ятим принципом «будь-які ядерні випробування в Антарктиці та захоронення радіоактивних відходів у цьому регіоні заборонені».
- Існує ще один неявний принцип - принцип консенсусу при прийнятті рішень³⁹.

У підписанні Договору 1 грудня 1959 року у Вашингтоні (США) брали участь дванадцять країн: Аргентина, Австралія, Бельгія, Чилі, США, Франція, Японія, Нова Зеландія, Норвегія, Південна Африка, Великобританія і СРСР (нині Російська Федерація). Угода дозволяла будь-якому члену Організації Об'єднаних Націй приєднатися в якості підписанта, якщо він чітко заявив про свою прихильність умовам, викладеним у документі, і виконував програму досліджень в Антарктиді. Сьогодні до складу підписантів Договору про

³⁹ Villamizar Lamus F. El Tratado Antártico en sus bodas de diamante: origen, evolución y algunos desafíos. Revista Electrónica de Derecho Internacional Contemporáneo. 2022. Vol. 4, no. 4. P. 028. URL: <https://doi.org/10.24215/2618303xe028> (date of access: 10.11.2024).

Антарктику входять п'ятдесят сім країн, з яких двадцять дев'ять є консультативними членами, тобто мають право голосу на Консультативних нарадах Договору про Антарктику (КНДА)⁴⁰.

Хоча Договір про Антарктику⁴¹ спочатку прагнув вирішення таких питань, як свобода наукових досліджень, обмін інформацією, запобігання мілітаризації та організація елементарних форм співробітництва між державами-учасницями, не знадобилося багато часу після його підписання, щоб країни почали перейматись експлуатацією ресурсів Антарктики, як мінеральних, так і живих. Це питання було дуже тривожним, оскільки без належного регулювання можна було б передбачити нові суперечки між державами в місці, яке має життєво важливе значення для підтримки природного балансу нашої планети.

Можливо тому Договір про Антарктику вимагає постійної адаптації до реальних проблем шляхом послідовних змін, іноді глибоко трансформаційних. Таким чином, формується Система Договору про Антарктику (СДА) – сукупність положень, які гнучко реагують на нові виклики⁴². Прикладами такої своєчасної реакції на існуючі загрози у 1964 році було прийняття Узгоджених заходів щодо збереження антарктичної флори і фауни⁴³, у 1972 році — Конвенції про збереження антарктичних тюленів⁴⁴, а в 1980 році — Конвенції про збереження морських живих ресурсів Антарктики.⁴⁵

Конвенція CAMLR була прийнята в 1980 році і набула чинності в 1982 році, головним чином як багатостороння відповідь на занепокоєння з приводу того, що нерегульоване збільшення вилову криля в Південному океані може бути шкідливим для морських екосистем Антарктики, особливо для морських

⁴⁰ La Antártida como icono mundial en la conservación del medio ambiente. 30 años del protocolo de Madrid. URL:<https://mail.google.com/mail/u/0/#inbox/FMfcgzQXKDZpCnxmjgnwWhSlsvstPQCR>

⁴¹ El Tratado Antártico. URL: https://documents.ats.aq/keydocs/vol_1/vol1_2_at_antarctic_treaty_s.pdf

⁴² López, J. L. A. (2011). La protección del medio ambiente antártico. Pre-bie3, (1), 19.

⁴³ Medidas convenidas para la conservación de la flora y fauna antárticas URL:https://documents.ats.aq/recatt/att080_s.pdf

⁴⁴ Convención para la conservación de focas antárticas URL:https://documents.ats.aq/keydocs/vol_1/vol1_13_CCAS_CCAS_s.pdf

⁴⁵ Convención sobre la conservación de los recursos vivos marinos antárticos. URL:https://documents.ats.aq/keydocs/vol_1/vol1_12_CCAMLR_CCAMLR_s.pdf

птахів, тюленів, китів і риб, які залежать від криля, як джерела для харчування.⁴⁶ Цей документ має, в основному, природоохоронний характер. Тим не менш багато «природоохоронних заходів», прийнятих Комісією зі збереження морських живих ресурсів Антарктики – міжнародним форумом з прийняття рішень в цій галузі, скоріше схожі на квоти на вилов риби.⁴⁷

У 1980-х роках Консультативні сторони Договору про Антарктику, за прикладом Узгоджених заходів щодо збереження антарктичної фауни і флори 1964 року, намагалися досягти прогресу в регулюванні діяльності з видобутку мінеральних ресурсів. Розбіжності інтересів у відношенні до можливості видобутку корисних копалин в Антарктиці були підкріплені рухом країн, які не входили до Договору про Антарктику.⁴⁸

У країнах, що розвиваються, СДА розглядалася як елітарний клуб, участь в якому була призначена тільки для технологічно розвинених країн, які могли дозволити собі наукову діяльність в Антарктиці. У 1982 році прем'єр-міністр Малайзії Махатхір Мохамад представив антарктичне питання Генеральній Асамблеї ООН. Прем'єр-міністр охарактеризував Договір як «угоду між обраною групою країн».⁴⁹

Незабаром після початку переговорів про санкціонування режиму мінеральних ресурсів Антарктики, в 1983 році, на Генеральній Асамблеї ООН почали обговорюватися пропозиції щодо оголошення Антарктики «спільною спадщиною». У 1956 році існував прецедент пропозиції Індії про інтернаціоналізацію Антарктики, але вона не мала успіху. Такі пропозиції були сформульовані групою країн неприєднання, які, не були підписантами Договору про Антарктику на чолі з Малайзією. Також критикувався можливий несправедливий розподіл вигод, які можуть з'явитись у випадку встановлення

⁴⁶ Communicating the best available science to inform Antarctic policy and management: a practical introduction for researchers / K. A. Hughes et al. *Antarctic Science*. 2023. P. 1–35. URL: <https://doi.org/10.1017/s095410202300024x>

⁴⁷ Walker, L. V. F. (2019). Desafios y logros del protocolo al tratado antártico sobre protección del medioambiente a 20 años de su entrada en vigor. *Revista estudios hemisféricos y polares*, 10(1), 1-20. URL: <https://revistaestudioshemisfericosypolares.cl/ojs/index.php/rehp/article/view/22>

⁴⁸ Benninghoff W. S., Board P. R. *Antarctic Treaty System: An Assessment*. Proceedings of a Workshop Held at Beardmore South Field Camp, Antarctica, January 7-13, 1985. *Arctic and Alpine Research*. 1988. Vol. 20, no. 2.

⁴⁹ Yermakova, Y. (2021). ¿Quién debe decidir el futuro de la Antártida?. *Política exterior*, 35(201), 122-129. URL: https://www.researchgate.net/publication/352226992_Quien_debe_decidir_el_futuro_de_la_Antartida

режиму видобутку корисних копалин, і як наслідок були висловлені занепокоєння щодо можливого впливу на навколишнє середовище.⁵⁰

До 1988 року було підготовлено Конвенцію про регулювання діяльності щодо мінеральних ресурсів Антарктики (Convention on the Regulation of Antarctic Mineral Resource Activities — CRAMRA). Цим документом передбачалось одне з найбільш складних інституційних забезпечень з усіх антарктичних інструментів. Всеосяжний режим видобутку корисних копалин передбачав створення комісії, двох комітетів, секретаріату і арбітражного суду, необхідних для регулювання видобутку мінеральних ресурсів. CRAMRA не була ратифікована жодною державою, але входить до числа документів, розроблених сторонами Договору про Антарктику.⁵¹ Позитивним вважаємо те, що ця ініціатива не набрала юридичної сили, оскільки в такому випадку історія відносин в Антарктиці могла піти зовсім іншим, мало прогнозованим шляхом.

На щастя перемогла ідея збереження Антарктики як планетарного заповідника. Для розробки Протоколу було організовано одинадцять спеціальну консультативну нараду з питань Договору про Антарктику, перша сесія якої проходила у Вінья-дель-Мар (Чилі) з 19 листопада по 6 грудня 1990 року. За підсумками цього засідання вийшов перший проект Протоколу про захист навколишнього середовища Антарктики. Однак знадобилося ще три переговornі зустрічі, перш ніж текст документа був остаточно узгоджений. Ці три зустрічі відбулися в Іспанії у квітні, червні та жовтні 1991 року. Нарешті, 4 жовтня 1991 року делегати 26 консультативних сторін Договору про Антарктику, узгодили в Ель Ескоріалі спільну позицію щодо двадцяти семи статей протоколу, включаючи статтю 25 про механізми перегляду договору.⁵² Так в Мадриді був підписаний Протокол до Договору про Антарктику про

⁵⁰ Lamus, F. V. (2017). La prohibición de la explotación de minerales antárticos: derribando los mitos sobre su duración. Revista estudios hemisféricos y polares, 8(2), 37-54. URL: <https://www.revistaestudioshemisfericosypolares.cl/ojs/index.php/rehp/article/view/54>

⁵¹ Black, Marigold, Benjamin J. Sacks, Peter Dortmans, Jade Yeung, Scott Savitz, Scott R. Stephenson, Abbie Tingstad, Stephanie Pezard, Nicolas Jouan, and James Black, Antarctica at Risk: Geostrategic Manoeuvring and the Future of the Antarctic Treaty System. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2023. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA2465-1.html.

⁵² La Antártida como icono mundial en la conservación del medio ambiente. 30 años del protocolo de Madrid. URL: <https://mail.google.com/mail/u/0/#inbox/FMfcgzQXKDZpCnxmjgnwWhSlsvstPQCR>

охорону навколишнього середовища (Мадридський протокол), який набув чинності в 1998 році. Ця угода зобов'язує Сторони до «захисту навколишнього середовища Антарктики та пов'язаних з нею екосистем і визначає Антарктику як природний заповідник, присвячений миру і науці».⁵³

Згодом Консультативні Сторони прийняли низку додатків до Мадридського протоколу:

- Додаток I. «Оцінка впливу на навколишнє середовище»⁵⁴. Відповідно до цього додатку вся людська діяльність в Антарктиці повинна підлягати попередній оцінці впливу на навколишнє середовище.
- Додаток II. «Збереження фауни і флори Антарктики»⁵⁵. Встановлюються критерії збереження місцевих ендемічних видів з метою уникнення шкідливих змін в екосистемі Антарктики. Суворо регламентується відбір зразків для дослідження та поширення немісцевих видів. Цей додаток покликаний захистити біорізноманіття місцевої флори та фауни, а також різноманіття місцевих вірусів, бактерій, дріжджів і грибів. Конвенція про збереження тюленів Антарктики (набула чинності в 1978 році) була значною мірою замінена Додатком II, який фактично забороняє комерційний вилов тюленів.⁵⁶
- Додаток III. «Утилізація та переробка відходів»⁵⁷. Цей додаток чітко регламентує поводження з відходами від людської діяльності, які повинні бути зведені до мінімуму для захисту місцевого довкілля. Ці правила включають деталі щодо утилізації відходів від людської діяльності. Деякі речовини, зокрема пестициди, суворо заборонені на всій території Антарктики.

⁵³ Protocolo al Tratado Antártico sobre Protección del Medio Ambiente. URL: https://documents.ats.aq/keydocs/vol_1/vol1_4_AT_Protocol_on_EP_s.pdf

⁵⁴ Anexo I: Evaluación del impacto sobre el medio ambiente. URL: https://documents.ats.aq/keydocs/vol_1/vol1_5_AT_Protocol_Annex_I_s.pdf

⁵⁵ Anexo II: Conservación de la fauna y flora antárticas. URL: https://documents.ats.aq/cephandbook/Annex_II_s.pdf
⁵⁶ Communicating the best available science to inform Antarctic policy and management: a practical introduction for researchers / K. A. Hughes et al. Antarctic Science. 2023. P. 1–35. URL: <https://doi.org/10.1017/s095410202300024x>

⁵⁷ Anexo III: Eliminación y tratamiento de residuos. URL: https://documents.ats.aq/recatt/att010_s.pdf

- Додаток IV. «Запобігання забрудненню акваторії моря».⁵⁸ Ці норми вимагають від сторін Договору про Антарктику мати плани дій на випадок надзвичайних ситуацій із забрудненням моря в Антарктиці.
- Додаток V. «Охорона та управління територіями».⁵⁹ Згідно з цим додатком встановлюється критерії захисту та управління Антарктичними спеціально керованими районами (Antarctic Specially Managed Area — ASMA) з метою сприяти координації діяльності задля уникнення потенційних конфліктів, покращення співпраці між сторонами та мінімізації впливу на довкілля. Також встановлюються критерії для захисту антарктичних особливо охоронюваних територій (Antarctic Specially Protected Area — ASPA).
- Додаток VI. «Відповідальність, що виникає внаслідок надзвичайних екологічних ситуацій».⁶⁰ Цей додаток був прийнятий у 2005 році і набуде чинності після ратифікації всіма сторонами Договору про Антарктику.

Міжнародно-правову систему Договору про Антарктику доповнюють інші норми міжнародного права, зокрема Конвенція ООН з морського права 1982 року (United Nations Convention on the Law of the Sea — UNCLOS)⁶¹, яка, серед іншого, регулює міжнародні відносини в так званому Південному океані, який південніше шістдесятої паралелі складає невід’ємну частину регіону Антарктики.

Сукупність міжнародно-правових норм системи Договору про Антарктику встановила нинішній режим управління в цьому регіоні. В 1961 році відбулось перше засідання Консультативної наради з Договору про Антарктику (КНДА). Зустрічі КНДА проводиться щороку «з метою обміну інформацією, спільних консультацій з питань, які становлять спільний інтерес,

⁵⁸ Anexo IV: Prevención de la contaminación marina. URL: https://documents.ats.aq/recatt/att011_s.pdf

⁵⁹ Anexo V: Protección y gestión de zonas. URL: https://documents.ats.aq/keydocs/vol_1/vol1_9_AT_Protocol_Annex_V_s.pdf

⁶⁰ Anexo VI: Responsabilidad emanada de emergencias ambientales. URL: https://documents.ats.aq/recatt/att249_s.pdf

⁶¹ United Nations Convention on the Law of the Sea. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

що стосуються Антарктики, а також формулювання, розгляду і надання рекомендацій своїм урядам заходів для сприяння принципам і цілям Договору» (стаття IX). В засіданнях КНДА беруть участь 58 держав, які приєдналися до договору про Антарктику, а також спостерігачі (зокрема, Комісія зі збереження морських живих ресурсів Антарктики (CCAMLR), Рада керівників національних антарктичних програм (COMNAP) та Науковий комітет з антарктичних досліджень (SCAR)). Консультативні сторони Договору про Антарктику, CCAMLR, COMNAP та SCAR можуть подавати на розгляд КНДА робочі документи, які містять рекомендації для розгляду. Секретаріат Договору про Антарктику з 2003 року базується в Буенос-Айресі.⁶²

Рішення на КНДА повинні бути схвалені шляхом консенсусу представниками 29 Консультативних Сторін Договору про Антарктику (тобто пропозиція не буде схвалена, якщо одна або кілька Сторін заперечують). Термін «консенсус» можна розуміти як взаємоприйнятне рішення, яке об'єднує інтереси всіх зацікавлених сторін.⁶³

Згідно з Мадридським протоколом було створено **Комітет з охорони навколишнього середовища (СЕР)**⁶⁴ для надання консультацій та формулювання рекомендацій щодо імплементації прийнятих норм, закріплених в документі.⁶⁵

Головні функції СЕР включають:

- роботу з підтримки поточного управління, майбутнього визначення та впровадження природоохоронних територій Антарктики та Південного океану;
- безпосередню участь в діагностиці та розробці стратегій реагування на біологічні види та екосистеми, що перебувають під загрозою

⁶² Communicating the best available science to inform Antarctic policy and management: a practical introduction for researchers / K. A. Hughes et al. Antarctic Science. 2023. P. 1–35. URL: <https://doi.org/10.1017/s095410202300024x>

⁶³ Consensus in the Antarctic Treaty System: does a consensus voting system make sense today within the Antarctic Treaty System? Brockett et al. 2005. Thesis submitted to the University of Canterbury. URL: <https://ir.canterbury.ac.nz/handle/10092/14334>

⁶⁴ Committee for Environmental Protection. URL: <https://www.ats.aq/e/committee.html>

⁶⁵ Australian Antarctic Program, 'Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty (the Madrid Protocol)', webpage, 17 May 2019.

зникнення;

- моніторинг з метою оцінки та пом'якшення антропогенного впливу.⁶⁶

Членами CEP є всі 29 Консультативних сторін Договору про Антарктику та 13 неконсультативних сторін, які ратифікували Мадридський протокол. Спостерігачами на засіданні CEP є CCAMLR, COMNAP та SCAR. Інші відповідні наукові, екологічні та технічні організації можуть бути присутніми на засіданнях за умови схвалення КНДА. CEP збирається щороку спільно з КНДА. Засідання починається перед засіданням КНДА, щоб результати засідання CEP у формі звіту могли бути розглянуті під час КНДА.

Комісія зі збереження морських живих ресурсів Антарктики (CCAMLR) та її Науковий комітет (SC-CAMLR) були створені у 1982 році після набуття чинності Конвенцією CAMLR. Функція Комісії полягає в тому, щоб забезпечувати реалізацію цілей і принципів, викладених у Конвенції. Для досягнення цієї мети Науковий комітет надає Комісії найкращу доступну наукову інформацію, яка потім формує основу для узгодження природоохоронних заходів, що визначають використання морських живих ресурсів в Антарктиці. Всі члени Комісії також є членами Наукового комітету. В даний час налічується 27 членів CCAMLR і 10 держав, що приєдналися (членство в організації відкрите для будь-якої Договірної Сторони, яка займається дослідженнями або виловом морськими живих ресурсів, на які поширюється дія Конвенції). Рішення Комісії, як правило, приймаються консенсусом. Секретаріат CCAMLR розташований у м. Хобарт (Австралія).⁶⁷

Науковий комітет з антарктичних досліджень (SCAR) було утворено в 1958 році. Двома головними цілями SCAR є:

- «ініціювання, розвиток і координація високоякісних міжнародних наукових досліджень в Антарктичному регіоні, а також щодо ролі Антарктичного регіону в системі Землі»;

⁶⁶ Ant-ICON - 'Integrated Science to Inform Antarctic and Southern Ocean Conservation': a new SCAR Scientific Research Programme / K. A. Hughes et al. Antarctic Science. 2022. P. 1–10. URL: <https://doi.org/10.1017/s0954102022000402>

⁶⁷ Communicating the best available science to inform Antarctic policy and management: a practical introduction for researchers / K. A. Hughes et al. Antarctic Science. 2023. P. 1–35. URL: <https://doi.org/10.1017/s095410202300024x>

- «надання об'єктивних і незалежних наукових консультацій КНДА та іншим організаціям з питань науки і збереження, що впливають на управління Антарктикою і Південним океаном.⁶⁸

Членами SCAR є національні наукові академії або дослідницькі ради країн, які активно займаються антарктичними дослідженнями. В даний час налічується 34 повних і 12 асоційованих країн-членів. SCAR регулюється своєю конституцією.⁶⁹ Рішення, що приймаються на дворічних зборах членів, вимагають одностайності членів, що беруть участь. Делегати SCAR визначають пріоритети та напрямки SCAR, а Виконавчий комітет SCAR виконує рішення делегатів, підтримані Секретаріатом SCAR та керівниками допоміжних груп SCAR.⁷⁰ Секретаріат SCAR базується в Полярному науково-дослідному інституті Скотта в Кембриджі, Великобританія.

SCAR – це перш за все науковий орган, багато наукових результатів якого генеруються його дочірніми групами. Три постійні наукові групи, що представляють фізичні науки, науки про життя та науки про Землю, а також Постійний комітет з гуманітарних та соціальних наук (SC-HASS) створюють експертні групи та ініціативні групи для вирішення конкретних наукових тем у цій галузі.⁷¹

Рада керівників національних антарктичних програм (COMNAP) була створена в 1988 році і має на меті «розробку та просування передового досвіду в управлінні підтримкою наукових досліджень в Антарктиді». Вона досягає цього шляхом надання можливостей для міжнародного обміну знаннями, сприяння міжнародному партнерству та розробці практик для підвищення ефективності діяльності в Антарктиці в рамках сталого розвитку. Членами COMNAP є Національні антарктичні програми сторін Договору про Антарктику. В даний час налічується 33 члени COMNAP і п'ять спостерігачів (тобто експертні організації, які надають технічну інформацію або знання, але

⁶⁸ SCAR. About Us. URL: <https://scar.org/about-us>

⁶⁹ SCAR. About Us. Governance. Members. URL: <https://scar.org/about-us/governance/members>

⁷⁰ SCAR. About Us. Governance. URL: <https://scar.org/about-us/governance>

⁷¹ Communicating the best available science to inform Antarctic policy and management: a practical introduction for researchers / K. A. Hughes et al. Antarctic Science. 2023. P. 1–35. URL: <https://doi.org/10.1017/s095410202300024x>

не беруть участі в прийнятті рішень).⁷² Рішення на засіданнях, як правило, приймаються консенсусом. COMNAP не є науковим органом, але підтримує та сприяє науковим дослідженням. COMNAP сприяє обміну інформацією та передає інформацію для СЕР, КНДА та Національних антарктичних програм. Секретаріат COMNAP знаходиться в місті Крайстчерч (Нова Зеландія).⁷³

Система Договору про Антарктику виявилася надзвичайно стійкою за останні 60 років. Однак у міру того, як міжнародна динаміка змінилася, СДА стає все більш вразливою. Вона не вирішує наявних територіальних претензій, а також не зобов'язує країни перевіряти діяльність інших суб'єктів для забезпечення дотримання міжнародних норм і принципів; це лише створює видимість, що вони це роблять. Тому важко визначити справжню діяльність цивільного та військового персоналу, розміщеного в Антарктиці.⁷⁴ Все це створює невизначеність правового статусу Антарктики після 2048 року, коли Мадридський протокол потенційно може бути переглянутий.

2.2. Позиції ключових держав та їх можливості проведення наукових досліджень в Антарктиці

Початковими підписантами Договору про Антарктику є дванадцять країн, які активно брали участь у Міжнародному геофізичному році. З 1959 року ще 45 країн приєдналися до Договору. Відповідно до статті IX-2, вони також мають право призначати представників для участі в засіданнях, якщо вони демонструють свою зацікавленість в Антарктиді шляхом проведення там важливих наукових досліджень. Сімнадцять з приєднаних Сторін розробили власну наукову діяльність в Антарктиці відповідно до цього положення, а тому на сьогодні існує двадцять дев'ять консультативних сторін. Двадцять вісім не

⁷² The Council of Managers of National Antarctic Programs. URL: <https://www.comnap.aq/our-members>

⁷³ Communicating the best available science to inform Antarctic policy and management: a practical introduction for researchers / K. A. Hughes et al. Antarctic Science. 2023. P. 1–35. URL: <https://doi.org/10.1017/s095410202300024x>

⁷⁴ Black, Marigold, Benjamin J. Sacks, Peter Dortmans, Jade Yeung, Scott Savitz, Scott R. Stephenson, Abbie Tingstad, Stephanie Pezard, Nicolas Jouan, and James Black, Antarctica at Risk: Geostrategic Manoeuvring and the Future of the Antarctic Treaty System. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2023. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA2465-1.html.

консультативних сторін запрошуються для участі у засіданнях, але не беруть участі у прийнятті рішень.⁷⁵

Серед числа підписантів Договору є сім країн, які мають територіальні претензії в регіоні, а також найбільш впливові геополітичні гравці. Розглянемо національні позиції ключових держав, що мають відмінні позиції та інтереси в Антарктиці.

Австралія є однією з дванадцяти перших підписантів Договору про Антарктику і ключових конвенцій, які доповнюють СДА. Австралія претендує на суверенітет над сорок двома відсотками Антарктики, яку вона називає Австралійською антарктичною територією (ААТ). Ця територія розділена на дві частини, розташовані в Східній Антарктиці і є найбільшою за площею серед усіх держав-претендентів; однак претензія Австралії визнається лише іншими первинними державами-заявниками, включаючи Великобританію, Нову Зеландію, Францію та Норвегію.⁷⁶

Австралійська антарктична програма підтримується Австралійським антарктичним відділом Департаменту зміни клімату, енергетики, навколишнього середовища та водних ресурсів. Австралія здійснює постійну присутність в Антарктиці починаючи з 1954 року і має три постійні дослідницькі станції: Кейсі, Девіс і Моусон та кілька сезонних польових майданчиків для використання протягом антарктичного літа.

Як зазначено в Антарктичній стратегії Австралії, національні інтереси Австралії в регіоні полягають у тому, щоб:

- оберігати свободу Антарктики від стратегічного та/або політичного протистояння
- зберегти наш суверенітет над Австралійською антарктичною територією, включаючи наші суверенні права на прилеглі морські райони
- підтримувати сильну та ефективну систему Договору про Антарктику

⁷⁵ Secretaria del Tratado Antártico. URL: <https://www.ats.aq/devAS/Parties?lang=s>

⁷⁶ Parliament of the Commonwealth of Australia, 'Maintaining Australia's National Interests in Antarctica: Inquiry into Australia's Antarctic Territory', May 2018.

- проводити наукові дослідження світового рівня, що відповідають національним пріоритетам
- захищати навколишнє середовище Антарктики, враховуючи його особливі властивості та вплив на австралійський континент;
- отримувати достовірну інформацію про ситуацію в Антарктиці й Південному океані та бути здатним впливати на події в регіоні, географічно близькому до Австралії
- сприяти економічним можливостям, що з'являються для Австралії в Антарктиді та Південному океані, відповідно до австралійських зобов'язань перед США, включаючи заборону на видобуток корисних копалин⁷⁷.

20-річна стратегія Австралії окреслює чотири основні механізми, за допомогою яких країна прагне досягти своїх національних інтересів:

1. **Лідерство та вплив в Антарктиці:** стратегія пропонує лідерство через посилення дипломатичної взаємодії та зміцнення співпраці з іншими державами з цілями дотримання існуючих правил та норм управління, збереження антарктичного середовища та створення можливостей для внеску у великомасштабні дослідницькі програми. Австралія також прагнучиме розширити свою присутність в Антарктиці шляхом розвитку можливостей та інфраструктури, «інвестуючи та модернізуючи нашу антарктичну програму, щоб вона могла продовжувати надавати науку світового рівня».
2. **Лідерство та досконалість в антарктичній науці:** пріоритетними темами для досліджень є кліматологія для підвищення розуміння взаємодії між кліматом Антарктиди та Південного океану, а також дослідження моря для захисту дикої природи Антарктики та сприяння сталому управлінню рибальством шляхом запобігання незаконному, незареєстрованому та нерегульованому рибальству.

⁷⁷ Australian Antarctic Program, 'Australian Antarctic Strategy and 20 Year Action Plan, Update 2022', 2022. As of 22 September 2022. URL: https://www.antarctica.gov.au/site/assets/files/53156/2022_update_20yearstrategy.pdf

3. **Лідерство в управлінні навколишнім середовищем:** Австралія прагне бути лідером в управлінні навколишнім середовищем за допомогою таких заходів, як створення наукової програми «Чистіша Антарктика» для видалення застарілих відходів та впровадження інформаційних і моніторингових систем для захисту навколишнього середовища.
4. **Розвиток міжнародної співпраці а також економічних та освітніх можливостей:** значну увагу й ресурси необхідно спрямувати на розвиток та популяризацію міста Хобарт на острові Тасманія, як міста-воріт до Антарктики, а також на просвітницьку роботу для поширення серед громадськості проблем Антарктики⁷⁸.

27 квітня 2020 року Австралійський інститут стратегічної політики оприлюднив звіт під назвою «Широко відкриті очі: Управління австралійсько-китайськими антарктичними відносинами». У доповіді аналізується нещодавнє зростання напруженості у китайсько-австралійських відносинах, глобальні амбіції азіатського гіганта, відсутність ініціатив у поточній антарктичній політиці Австралії, геополітичні наслідки для майбутнього та стратегічних інтересів Австралії на континенті.⁷⁹

Австралія визнала, що «збереження позицій Австралії в Антарктиці має вирішальне значення, особливо в той час, коли міжнародна активність в регіоні зростає⁸⁰. Це потребує значних інвестицій. В лютому 2022 року уряд Австралії оголосив про збільшення інвестицій в Антарктику, пообіцявши виділити додаткові 804 мільйони австралійських доларів протягом десяти років на «зміцнення наших стратегічних і наукових можливостей у регіоні».⁸¹

Нова Зеландія розглядає Антарктику, як «важливу частину глобальних

⁷⁸ Australian Antarctic Program, 'Australian Antarctic Strategy and 20 Year Action Plan, Update 2022', 2022. As of 22 September 2022. URL: https://www.antarctica.gov.au/site/assets/files/53156/2022_update_20yearstrategy.pdf

⁷⁹ Bergin, A; Press, Anthony (2020). Eyes wide open: Managing the Australia–China Antarctic relationship. University of Tasmania. Report. URL: <https://hdl.handle.net/102.100.100/502914>

⁸⁰ Parliament of the Commonwealth of Australia, 'Maintaining Australia's National Interests in Antarctica: Inquiry into Australia's Antarctic Territory', May 2018.

⁸¹ Prime Minister of Australia, '\$800 Million to Strengthen Our Leadership in Antarctica', media release, 22 February 2022. As of 23 February 2022. URL: <https://pmtranscripts.pmc.gov.au/release/transcript-43813>

екологічних систем і регіон, який є унікально цінним для наукових досліджень»⁸². Нова Зеландія підтримує «принципи Договору про Антарктику» і прагне підтримувати мирну, вільну від ядерної зброї та захищену Антарктику». Важливість наукових досліджень закріплена в останньому десятирічному плані Нової Зеландії, «Aotearoa New Zealand Antarctic and Southern Ocean Research Directions and Priorities: 2021–2030», яка спрямована на «просування політики Нової Зеландії щодо пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до неї та підтримку лідерства Нової Зеландії в системі Договору про Антарктику»⁸³.

Враховуючи, що більша частина її територіальних претензій в Антарктиці пов'язана з морською акваторією (море Росса охоплює більшу частину претензій Нової Зеландії), Нова Зеландія зосереджена на «збереженні та сталому управлінні морськими живими ресурсами Південного океану, підтримуючи суворі екологічні стандарти»⁸⁴. Нова Зеландія була рішучим прихильником «встановлення та захисту ASPA й ASMA в Антарктиці та Південному океані»⁸⁵.

Нова Зеландія зберігає як право на суверенітет над антарктичними територіями, яке уряд визначає, як «фундаментальний обов'язок» так і право на постійну наукову присутність на базі Скотт⁸⁶.

Примітно, що захист ресурсів Південного океану і підтримка постійної присутності в Антарктиці займають чільне місце в останній Білій книзі оборони Нової Зеландії, в якій Сили оборони Нової Зеландії відіграють ключову роль у підтримці цивільної присутності Нової Зеландії в Ross Dependency⁸⁷. У Білій книзі зазначається, що збільшення кількості країн, які мають науково-

⁸² New Zealand Ministry of Foreign Affairs and Trade, 'New Zealand's Statement of Commitment to Antarctica and the Southern Ocean', 2019, p. 1.

⁸³ New Zealand Ministry of Foreign Affairs and Trade, Aotearoa New Zealand Antarctic and Southern Ocean Research Directions and Priorities: 2021–2030, 2021a, p. 3.

⁸⁴ New Zealand Ministry of Foreign Affairs and Trade, 'New Zealand Statement of Strategic Interest in Antarctica Revised 2002', 2002.

⁸⁵ New Zealand Ministry of Foreign Affairs and Trade, 'New Zealand's Statement of Commitment to Antarctica and the Southern Ocean', 2019.

⁸⁶ New Zealand Ministry of Defence, Defence White Paper 2016, 8 June 2016.

⁸⁷ New Zealand Ministry of Defence, Defence White Paper 2016, 8 June 2016, p. 11.

дослідницькі станції у регіоні, є сигналом про «значимість, яку інші країни надають присутності в регіоні, і хоча наукові дослідження є ключовим напрямком для більшості країн, мотивація інших може бути менш зрозумілою»⁸⁸. Існує занепокоєння, що «інтереси та діяльність Китаю в Антарктиці, схоже, порушують умови Договору про Антарктику і потенційно можуть підірвати інтереси Нової Зеландії»⁸⁹. З огляду на це, Нова Зеландія тісно співпрацює з іншими країнами в Антарктиді, включаючи Сполучені Штати, Італію та Південну Корею⁹⁰.

Таким чином, Нова Зеландія розглядає Антарктиду як «частину надбання та майбутнього Нової Зеландії»⁹¹. Саме тому Нова Зеландія має тверду прихильність до існуючих СДА та договорів і конвенцій, які її формують.

Аргентина є державою-підписантом Договору про Антарктику в 1959 році. З 2014 року в Буенос-Айресі розташована резиденція Секретаріату СДА⁹². Це одна з семи держав, які претендують на територію Антарктики. Вона називає частину Антарктики, на яку претендує «Antártida Argentina» (AA). Цей простір включає антарктичну територію і морську акваторію між 74° і 25° західної довготи на південь від 60° південної широти. Претензії Аргентини збігаються з претензіями Великої Британії та Чилі. Договір про Антарктику тимчасово заморозив ці суперечки в 1961 році.

Аргентина має довгу і складну історію пов'язану з Антарктикою, не рахуючи війни з Великою Британією 1982 року за сусідні Фолклендські острови та острів Південна Джорджія⁹³. Аргентина має постійну присутність в Антарктиці від моменту заснування станції Оркадас на Південних Оркнейських

⁸⁸ New Zealand Ministry of Defence, Defence White Paper 2016, 8 June 2016.p. 29.

⁸⁹ Brady, A. M. (2017). China's expanding Antarctic interests. University Canterbury, New Zealand, Policy brief, (2), 20. URL: <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/resources/docs/ASPI-SR109%20Chinas%20expanding%20interests%20in%20Antarctica.pdf>

⁹⁰ New Zealand Ministry of Defence, 2016, p. 38; Patrick Flamm, 'An Unlikely Partnership? New Zealand-South Korea Bilateral Cooperation and Antarctic Order', Polar Record, Vol. 57, 18 January 2021.

⁹¹ New Zealand Ministry of Foreign Affairs and Trade, 'New Zealand's Statement of Commitment to Antarctica and the Southern Ocean', 2019. p. 1.

⁹² Secretariat of the Antarctic Treaty, 'Parties', webpage, undated-d. As of 2 March 2022. URL: <https://www.ats.aq/devAS/Parties>

⁹³ Sacks B. J. Whose Islands? The Cartographic Politics of the Falklands, 1763–1982. History of Military Cartography. Cham, 2016. P. 363–375. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-319-25244-5_18

островах у 1904 році та заявила, що принаймні частина Антарктики є частиною Патагонії. У 1942 році, вона висунула офіційні претензії на Антарктику між 25° і 68°34' західної довготи і на південь від 60° південної широти⁹⁴. У 1947 році і Аргентина, і Чилі відхилили пропозицію Великої Британії щодо вирішення суперечливих претензій у Міжнародному суді ООН. Натомість Аргентина та Чилі «домовилися співпрацювати у захисті своїх прав»⁹⁵.

Аргентина є активним прихильником США і підписантом Мадридського протоколу, CCAS і CCAMLR⁹⁶. Країна послідовно підтримує принципи Договору про Антарктику.

Аргентинський антарктичний інститут (AAI) має під своїм управлінням шість постійних наукових баз (Карліні, Марамбіо, Оркадас, Есперанса, Сан-Мартін, та Бельграно II) та сім сезонних баз (Брауні, Прімавера, Децепсьйон, Мельхіор, Матієнцо, Камар та Петрел). Найбільшими з них є Марамбіо та Есперанса, кожна з яких може вмістити від 90 до 95 осіб.⁹⁷ Для логістики АAI використовує морський флот на чолі з Аргентинським антарктичним криголамом «Almirante Irizar», а також низку літаків «C-130 Hercules», вертольоти «Bell 412» та два вертольоти «Super Puma», платформою для функціонування яких виступає криголам «Almirante Irizar».⁹⁸ АAI реалізує потужну наукову програму відповідно до принципів Договору про Антарктику. Аргентина (разом з Чилі) «підтримує пропозицію щодо створення МОР на заході Антарктичного півострова та північній частині Шотландської дуги» в рамках CCAMLR⁹⁹. Згідно з умовами Договору про Антарктику, Чилі та Аргентина співпрацюють з іншими підписантами «для перевірки дотримання

⁹⁴ Milenky, E. S., & Schwab, S. I. (1983). Latin America and Antarctica. *Current History*, 82(481), 52–90. URL: <http://www.jstor.org/stable/45315094>

⁹⁵ Hanessian, John, Jr., 'The Antarctic Treaty 1959', *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 9, No. 3, July 1960, pp. 436–480. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/international-and-comparative-law-quarterly/article/abs/antarctic-treaty-1959/CB4B45FC3496EA620CC49BB8A966A7C1>

⁹⁶ Secretariat of the Antarctic Treaty, 'Parties', webpage, undated-d. As of 2 March 2022: <https://www.ats.aq/devAS/Parties>

⁹⁷ Antarctic Station Catalogue, Council of Managers of National Antarctic Programs. 2024. URL: https://www.comnap.aq/s/Facilities_Nov2024.csv

⁹⁸ Logística y medios de transporte. Ministerio de Relaciones Exteriores, Comercio Internacional y Culto. URL: <https://www.cancilleria.gob.ar/es/iniciativas/dna/antartida-argentina/logistica-y-medios-de-transporte>

⁹⁹ Instituto Antártico Argentino. Ministerio de Relaciones Exteriores, Comercio Internacional y Culto. URL: <https://www.cancilleria.gob.ar/es/iniciativas/dna/instituto-antartico-argentino>

зобов'язань, взятих на себе Консультативними сторонами на різних наукових базах»¹⁰⁰.

Аргентина стала свідком того, як існуюча напруженість у відносинах між кількома державами з питань Антарктики стає приводом для маніпуляцій всередині США. На початку 2022 року, на тлі напруженості у відносинах із Заходом через Україну, Росія спровокувала сварку між Аргентиною, Великою Британією та США в ССАМЛР через патагонського іклача. Ця ситуація викликала побоювання, що вона може зашкодити міжнародній співпраці у сфері рибальства та ризикує відродити напруженість у відносинах Великої Британії з Аргентиною».¹⁰¹

Аргентина займає тверду позицію щодо свого суверенітету над АА в Антарктиці. і що вона є невід'ємною частиною аргентинської держави як частина провінції Tierra del Fuego, Antártida e Islas del Atlántico Sur.¹⁰² Аргентина в підпорядкуванні МЗС призначила секретаря, відповідального за справи Південної Атлантики, Антарктики й Мальвінських островів (Secretaría de Malvinas, Antártida, Política Oceánica y Atlántico Sur).¹⁰³ У 2020 році уряд Аргентини використав рішення Комітету ООН з меж континентального шельфу 2016 року про розширення континентального шельфу материкової частини Аргентини на 200 морських миль, щоб обґрунтувати оголошення 200 морських миль навколо АА виключною економічною зоною, незважаючи на конкуренцію в претензіях з Чилі та Великою Британією. У 2020 році уряд Аргентини опублікував нову карту, яка демонструє його претензії на цю виключну економічну зону.¹⁰⁴ Аргентина має намір максимізувати свої права, пов'язані з її заявленою антарктичною виключною економічною зоною, включаючи:

¹⁰⁰ Argentine Ministry of Foreign Affairs, International Trade and Worship, 'Third Argentina-Chile Joint Inspection of Foreign Stations in Antarctica', webpage, 6 March 2019.

¹⁰¹ McVeigh, Karen, 'US accuses UK of Exploiting Russia Tensions to Fish Highly Prized Species', The Guardian, 24 June 2022.

¹⁰² Ministerio de Relaciones Exteriores, Comercio Internacional y Culto. Dirección Nacional del Antártico. Antártida Argentina. URL: <https://www.cancilleria.gob.ar/es/iniciativas/dna/antartida-argentina>

¹⁰³ Secretaría de Malvinas, Antártida, Política Oceánica y Atlántico Sur. URL: <https://www.cancilleria.gob.ar/es/ministerio-de-relaciones-exteriores-comercio-internacional-y-culto/secretaria-de-malvinas-antartida-politica-oceanica-y-atlantico-sur>

¹⁰⁴ 'Argentina Doubles in Size, or So It Claims', The Economist, 10 October 2020.

територіальні води протяжністю дванадцять морських миль, «суверенні права на розвідку, експлуатацію, та управління природними ресурсами, як живими, так і неживими» та контроль над виключною економічною зоною, яка, як стверджується, є «частиною Аргентинської Республіки».¹⁰⁵ Щороку 22 лютого в Аргентині відзначають День Аргентинської Антарктики.¹⁰⁶

Аргентина активно використовує норму статті 1 Договору про Антарктику, яка дозволяє державам використовувати свої збройні сили для підтримки наукових операцій. У 2018 році аргентинські військові створили «Об'єднане командування Антарктики», відповідальне за надання матеріально-технічної підтримки постійним і тимчасовим антарктичним науковим базам.¹⁰⁷

Чилі входить до числа перших держав-підписантів Договору про Антарктику і є однією з семи держав, які висувають офіційні претензії на територію Антарктики, називаючи її Territorio Chileno Antártico або Antártico Chilena (ACH). Цей сектор охоплює частину антарктичного материка та морської акваторії між 53° і 90° західної довготи на південь від 60° південної широти. Претензії Чилі збігаються з претензіями Великої Британії та Аргентини. Чилі має 12 наукових баз та тимчасових притулків («Професор Хуліо Ескудеро», «Сльчо», «Лейтенант Луїс Карвахаль», наукова станція «Glaciar Unión», «Луїс Рісопатрон», «Генерал Бернардо О'Хіггінс», військово-морська база «Капітан Артуро Прат», «Президент Едуардо Фрей Монтальва», «Президент Габріель Гонсалес Відела», «Доктор Гільермо Манн», тимчасовий притулок «Коллінз», і тимчасовий притулок «Хуліо Ріпамонті»¹⁰⁸, які розкидані по всій території Південних Шетландських островів, Антарктичного півострова і гір Елсворт.

У 1940 році уряд Чилі оголосив офіційну претензію (Декрет N 1747) на

¹⁰⁵ Comisión Nacional del Límite Exterior de la Plataforma Continental (COPLA). URL: <https://www.cancilleria.gob.ar/es/politica-externior/politica-oceanica-y-atlantico-sur/copla>

¹⁰⁶ Augustina Larrea and Tomás Balmaceda, 'Por qué se celebra el Día de la Antártida Argentina' ['Why Argentina Antarctica Day Is Celebrated'], Argentine Ministry of Culture, webpage, 22 February 2021; 'Argentina Creates Antarctic Joint Command', Santiago Times, 2 May 2018.

¹⁰⁷ Ministerio de Relaciones Exteriores, Comercio Internacional y Culto. Día de la Antártida Argentina. URL: <https://www.cancilleria.gob.ar/es/actualidad/noticias/dia-de-la-antartida-argentina>.

¹⁰⁸ Instituto Antártico Chileno. URL: <https://www.inach.cl/expedicion-antartica/>

частину Антарктичного континенту.¹⁰⁹ У 1947 році Чилі підписала угоду з Аргентиною, в якій обидві сторони погодилися не оскаржувати претензії одна одної. У 1955 році і Чилі, і Аргентина офіційно відкинули спроби Великої Британії врегулювати суперечливі претензії трьох країн у Міжнародному суді ООН.¹¹⁰ У 1961 році Договір про Антарктику заморозив ці вимоги. Тим не менш, Чилі стверджує, що «кордони Чилі в зазначеному полярному регіоні є природним продовженням національної території».¹¹¹ Таким чином, Чилі, як і кілька інших держав-претендентів, визначає АСН як невід'ємну частину чилійської держави.¹¹²

Чилі рішуче підтримує принципи СДА та є підписантом ССАС і ССАМЛР. У 1963 році чилійський уряд заснував Чилійський антарктичний інститут для нагляду за науковою діяльністю в АСН.¹¹³ Місія Чилійського антарктичного інституту полягає у:

- встановленні, за допомогою принципів СДА, потужної наукової присутності в АСН;
- розвитку міста Punta Arenas на чилійському узбережжі, як воріт до АСН;
- оприлюдненні антарктичних досліджень як на національному, так і на міжнародному рівнях;
- заохоченні двостороннього та багатостороннього співробітництва між державами у взаємній антарктичній науковій діяльності.¹¹⁴

Антарктичне управління Чилі опублікувало Стратегічний план Антарктики на 2021–2025 роки. Цей план передбачає 103 проекти, включаючи «консолідацію Міжнародного антарктичного центру та прогрес Обсерваторії зі

¹⁰⁹ Hanessian, Frazier, and Neidle, 1958, p. 153, fn. 24.

¹¹⁰ International Court of Justice, 'Antarctica (United Kingdom v. Chile)', webpage, URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/27>

¹¹¹ Beck P. J. The International Politics of Antarctica, St. Martin's Press, 1986, p. 121, sourced in Vicente Donoso, Chilean Strategy Towards Antarctica, thesis, Air University, 16 February 2016, p. 21.

¹¹² Barton, J. R., & Irarrázaval, F. (2014). Geographical representations: the role of the military in the development of contemporary Chilean geography. *Area*, 46(2), 129-136. URL: <https://doi.org/10.1111/area.12082>

¹¹³ Instituto Antártico Chileno. Historia. URL: <https://www.inach.cl/sobre-inach/historia/>

¹¹⁴ Instituto Antártico Chileno. Misión y Objetivos. URL: <https://www.inach.cl/sobre-inach/mision-y-objetivos/>

зміни клімату», а також реконструкцію основних об'єктів.¹¹⁵ План також закликає до покращення національної освіти про АСН.

Місто Punta Arenas має стратегічне значення для Чилі через своє географічне розташування. За словами професора Ферради: «Чилі багато в чому є важливим антарктичним актором. Образно кажучи, йому належить привілейований ключ від Шостого континенту. Питання в тому, з ким нам варто ділитися цим ключем, хто є нашими природними партнерами. Ми повинні підтримувати лише ті зв'язки, які дають нам реальну політичну віддачу, а критерієм відбору є виключно національні інтереси».¹¹⁶

В антарктичній стратегії Чилі до 2035 «Chile en la Antártica, Visión Estratégica al 2035» прописано низку кроків, спрямованих на посилення Національної антарктичної програми за чотирма напрямками, визначеними як пріоритетні:

- **Присутність Чилі в Антарктиці.** Необхідність посилення присутності Чилі в Антарктиці та модернізації національних об'єктів на континенті.
- **Антарктична наука.** Важливість наукових досліджень як двигуна розвитку країни та формування репутації та авторитету серед країн об'єднаних антарктичною діяльністю.
- **Регіональний та національний зв'язок з Антарктикою.** Актуальність для АСН антарктичної діяльності, як національної, так і зовнішньої, як джерела економічного розвитку.
- **Чилі та система Договору про Антарктику.** Необхідність збереження історичної прихильності Чилі до Системи Договору про Антарктику шляхом розгортання активної та лідерської діяльності.¹¹⁷

Антарктика є і залишатиметься важливим регіоном для світових акторів, і

¹¹⁵ Government of Chile, 'Antarctic Policy Council Approves the 2021–2025 Antarctic Strategic Plan', webpage, 30 June 2021.

¹¹⁶ Walker, Luis Valentín Ferrada. "Estrategia Chilena Antártica 2050: Una propuesta de trabajo." URL: <https://u-antartica.uchile.cl/estrategia-chilena-antartica-2050-una-propuesta-de-trabajo/>

¹¹⁷ Ministerio de Relaciones Exteriores (2015) "Chile en la Antártica, Visión Estratégica al 2035". Disponible en: https://minrel.gob.cl/minrel_old/site/artic/20121010/asocfile/20121010172919/vision_estragica.pdf

Чилі варто бути готовим до різних сценаріїв розвитку, щоб правильно реагувати на зміни в регіоні.¹¹⁸

Велика Британія вперше заявила про свій суверенітет над частинами Антарктики в 1908 році. Стратегія Британської антарктичної території стверджує, що претензії Великої Британії на Антарктику є найстарішою юридичною вимогою. На момент подання заяви безлюдна територія, на яку претендувала Велика Британія, відносилася до Фолклендських островів.¹¹⁹

Першими постійними британськими пунктами у регіоні були встановлені під час Другої світової війни бази на островах Десепшн та Порт-Локрой. У 1959 році Великобританія була однією з перших 12 країн, які підписали Договір про Антарктику. Після підписання договору Falkland Island Dependencies Survey перетворилась на Британську антарктичну службу (British Antarctic Survey – BAS), зберігши своє основне призначення – укомплектування дослідницьких баз. Територія, на яку претендує Велика Британія, у 1962 році була перейменована на Британську антарктичну територію (ВАТ).

ВАТ перебувала під адміністративним управлінням Фолклендських островів до 1989 року, після чого ним керував Комісар Британської антарктичної території.¹²⁰ Відповідно до Стратегії Британської антарктичної території на 2019–2029 роки, головними цілями Великобританії в Антарктиці є:

- «розвивати ВАТ та присутність Великої Британії в Антарктиді, підвищуючи рівень знань через освіту та взаємодію з союзниками»;
- охороняти навколишнє природне середовище ВАТ за допомогою науки та досліджень;
- берегти британську спадщину для майбутніх поколінь;
- раціонально управляти ВАТ, забезпечуючи ефективну та пропорційну законодавчу та адміністративну базу;

¹¹⁸ Walker, Luis Valentín Ferrada. "Reflexiones sobre la nueva Ley Chilena Antártica." (2021). URL: <https://repositorio.uchile.cl/bitstream/handle/2250/182994/Reflexiones-sobre-la-nueva-Ley-Chilena-Antartica.pdf>

¹¹⁹ British Antarctic Territory, 'History of the Territory'. URL: <https://britishantarcticterritory.org.uk/heritage/history-of-the-territory/>

¹²⁰ British Antarctic Territory, 'About the Territory', webpage, URL: <https://britishantarcticterritory.org.uk/about/about-the-territory>

- ефективно управляти фінансами ВАР задля підтримання безпеки та належного врядування в регіоні.¹²¹

Велика Британія зберігає свою присутність в Антарктиці за допомогою: трьох активних наукових станцій під управлінням ВАР, королівського науково-дослідного судна RRS Sir David Attenborough, сезонних експедицій корабля Королівського військово-морського флоту Великої Британії HMS Protector та утримання історичної бази в Порт-Локрой, якою опікується Фонд антарктичної спадщини Великої Британії.¹²²

Велика Британія тісно співпрацює з Австралією, Новою Зеландією та Норвегією, а також має угоду про співпрацю з Чилі, незважаючи на її конкуруючі територіальні претензії.¹²³ З іншого боку, Велика Британія, Нова Зеландія та Австралія проводять щорічні зустрічі для обговорення співпраці, зосереджуючись на науковому співробітництві та збереженні природи.¹²⁴

Норвегія є єдиною державою у світі, яка володіє територією в обох полярних регіонах (з одного боку норвезький архіпелаг Шпіцберген і земля Ян-Маєн знаходяться на північ від Полярного кола, з іншого – Норвегія входить до семи держав світу, які мають офіційні територіальні претензії в Антарктиці). Норвегія була однією з перших держав, яка офіційно заявила про право на антарктичну землю. Норвегія претендує на субантарктичну територію, острів Буве, і дві антарктичні території, острів Педро I і Земля королеви Мод, які лежать між меридіанами 20° східної довготи і 45° західної довготи.¹²⁵

Рибальство залишається одним з ключових інтересів Норвегії в Антарктиці. У 1911 році норвезька експедиція Рауля Амундсена стала першою

¹²¹ British Antarctic Territory, 'British Antarctic Territory Strategy 2019–2029'. URL: [British-Antarctic-Territory-Strategy-2019-2029-Accessible.pdf](#)

¹²² British Antarctic Territory, 'About the Territory', webpage, URL: <https://britishantarcticterritory.org.uk/about/about-the-territory>

¹²³ UK Foreign, Commonwealth and Development Office, 'New Zealand and United Kingdom: Statement on Antarctic Co-operation Priorities to 2020', 20 January 2016; UK Foreign, Commonwealth and Development Office, 'UK-Norway High Level Arrangement on Cooperation on Polar Affairs', 11 March 2021; UK Foreign, Commonwealth and Development Office, 'United Kingdom-Chile Statement on Antarctic Cooperation 2017 to 2022', 27 January 2017

¹²⁴ UK Foreign, Commonwealth and Development Office, 2016; UK Foreign, Commonwealth and Development Office, 'United Kingdom-Australia Antarctic Co-operation Priorities: 2021 to 2026', 25 May 2021.

¹²⁵ Rogers, J., Foxall, A., & Henderson, M. (2020). Chile y el hemisferio sur: ¿Antártica en transición. Santiago: AthenaLab-Henry Jackson Society. URL: https://athenalab.org/wp-content/uploads/2020/09/Chile-y-hemisferio-sur_Antártica-transición-ESP.pdf

командою, якій вдалось досягти Південного полюса, а перші претензії Норвегії на територію Антарктики були висунуті в 1939 році, щоб захистити китобійну промисловість від претензій інших держав на Антарктику та навколишні води.¹²⁶

Окрім рибальства, інтереси Норвегії в Антарктичному регіоні зосереджені на мирних наукових дослідженнях та захисті навколишнього середовища.¹²⁷ Норвегія захищає право норвезького суверенітету над своїми заявленими антарктичними територіями та виступає за мирне врядування в рамках та поза юрисдикцією США.¹²⁸ В 2015 році норвезький парламент видав білу книгу, в якій викладено ключові стратегічні інтереси та напрямки політики для Антарктики. Стратегічні інтереси Норвегії в регіоні ґрунтуються на стабільності спільного управління Антарктикою та керування посиленою діяльністю Росії та Китаю в Антарктиці.¹²⁹ Антарктичні операції коштують Норвегії від 30 до 40 мільйонів крон (приблизно 4 мільйони доларів США) на рік. Тим не менш, Норвегія наполягає на подальших інвестиціях приватного сектора в Антарктиду і використовує свою комерційну рибальську, туристичну та космічну галузі для збільшення своїх прибутків.¹³⁰

Норвегія встановила свою першу постійну дослідницьку станцію «Троль» на горі Фімбулхеймен, за 235 кілометрів від шельфового льодовика Крім того, дослідницький криголам «Кронпрінс Хоакон» функціонує з 2018 року і є однією з основних інвестицій Норвегії в міжнародне наукове співробітництво.¹³¹ Крім того, Норвегія є стороною численних договорів США, які стосуються захисту навколишнього середовища. Збереження унікальної геології Антарктики є наріжним каменем дослідницьких зусиль Норвегії в регіоні. Норвегія також зберігає свою традиційну тверду позицію щодо

¹²⁶ Rognhaug, 2014, pp. 7–8; Harald Dag Jølle, 'Norway's Path to the Antarctic Treaty', Framsenteret

¹²⁷ Norwegian Ministry of Foreign Affairs, Meld. St. 32 (2014–2015) Report to the Storting: Norwegian Interests and Policy in the Antarctic, 12 June 2015.

¹²⁸ Norge skal forbli en sterk polarnasjon' ['Norway Will Remain a Strong Polar Nation'], iTromsø, updated 1 February 2016.

¹²⁹ Derfor er Antarktis viktig for Norge—og verden', E24, 29 March 2019.

¹³⁰ Rapp, Ole Magnus, 'Norge utvider Dronning Maud Land helt frem til Sydpolen' ['Norway Expands Queen Maud Land to Include the South Pole'], Aftenposten, 19 September 2015.

¹³¹ Derfor er Antarktis viktig for Norge—og verden', E24, 29 March 2019.

регульованого видобутку ресурсів в регіоні і рішуче виступає проти спроб таких гравців, як Росія і Китай, пом'якшити існуючі правила.¹³²

Франція офіційно претендує на частину Землі Аделі на Антарктичному континенті. Там розташовані дві французькі наукові бази: постійна дослідницька станція «Dumont d'Urville» і літня сезонна станція «Cap Prud'homme». Франція також має спільну з Італією наукову базу Конкордія, яка розташована в австралійських територіальних володіннях. Французький полярний інститут імені Поля-Еміля Віктора (Institut polaire français Paul-Émile Victor – IPEV) відповідає за обслуговування цих дослідницьких станцій та криголама «Астролябія» та керує всіма французькими науковими проектами, що відбуваються в Антарктиці.¹³³ У 2022 році Франція опублікувала нову полярну стратегію, в якій вперше зазначена Антарктика. Ця стратегія підтверджує зобов'язання Франції «захищати систему Договору про Антарктику». Полярна стратегія 2022 року підтверджує вимогу Франції щодо створення морських охоронюваних районів в Західній Антарктиці і в морі Ведделла та закликає до «максимальних обмежувальних заходів» щодо туризму в Антарктиці.¹³⁴

Міністерство закордонних справ Франції займається всіма питаннями, пов'язаними з Антарктикою. Воно визначає наукові дослідження, захист принципів Договору про Антарктику і захист навколишнього середовища, як ключові сфери французької присутності в Антарктиці.

Франція разом з Австралією (ці дві держави не ратифікували CRAMRA 1988 року) відіграла важливу роль у розробці та підтримці Мадридського протоколу, який був прийнятий у 1991 році.¹³⁵ Відносини Франції з Китаєм в Антарктиці стали напруженими починаючи з 2008 року через критику

¹³² Halvorsen, Svein Tore, 'Norge interesse og kunnskapsbehov i Antarktis', briefing slides, Klima—og Miljødepartementet, 7 May 2018. <https://forskningsradet.pameldingssystem.no/auto/43/2%20Halvorsen%20-%20Norges%20interesser%20og%20kunnskapsbehov.pdf>

¹³³ French Ministry for Europe and Foreign Affairs, 'La France en Antarctique' ['France in Antarctica'], webpage, URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/dossiers-pays/antarctique/la-france-en-antarctique>

¹³⁴ French Government, Équilibrer les extrêmes: Stratégie polaire de la France à horizon 2030 [Balancing the Extremes: France's Polar Strategy to the 2030 Horizon], April 2022, pp. 93–94.

¹³⁵ Blay S. K. N. New Trends in the Protection of the Antarctic Environment: The 1991 Madrid Protocol. American Journal of International Law. 1992. Vol. 86, no. 2. P. 377–399. URL: <https://doi.org/10.2307/2203243>

Францією китайської політики щодо Тибету. Відносини так і не нормалізувались, що стало причиною відсутності наукового співробітництва в Антарктиді між двома країнами.¹³⁶

Бразилія почала відправляти криголам *Varão de Teffé* та долучилась до масштабних досліджень в Антарктиці в 1982 році, коли бразильський уряд створив Бразильську антарктичну програму (PROANTAR). Антарктичні програми Бразилії контролюються Міжміністерською комісією з морських ресурсів (CIRM). CIRM включає міністерства оборони, навколишнього середовища, науки і техніки, а також зовнішніх справ.¹³⁷

Згодом у 1983 році країна досягла консультативного статусу з правом голосу на КНДА.¹³⁸ У 1984 році Бразилія створила першу постійну базу в Антарктиці, антарктичну станцію Команданте Ферраз, на одному з островів на північ від Антарктичного півострова (на території, на яку претендують Аргентина, Великобританія і Чилі). У 2012 база згоріла, але була відновлена у 2020 році.¹³⁹

Національна політика Бразилії у справах Антарктики, створена у 1987 році та оновлена у 2021 році, спрямована на сприяння мирним дослідженням, захисту навколишнього середовища та міжнародного співробітництва під егідою Договору про Антарктику, а також на забезпечення бразильських інтересів у регіоні.¹⁴⁰ Версія 2021 року відрізняється від своєї попередниці головним чином з точки зору підвищеної уваги до національних інтересів Бразилії в Антарктиці. Зокрема, у версії 2021 року наголошується на необхідності для Бразилії розширити свою присутність в Антарктиці, зберегти

¹³⁶ Lasserre F. *China as a Polar Great Power*, by Anne-Marie Brady. Cambridge: Cambridge University Press, 2017. vii+273 pp. £23.99 (paper). *The China Journal*. 2019. Vol. 82. P. 235–237. URL: <https://doi.org/10.1086/703293>

¹³⁷ Ministério do Meio Ambiente, ‘Sistema Antártico Brasileiro’, webpage, undated. URL: <https://antigo.mma.gov.br/component/k2/item/210-sistema-ant%C3%A1rtico-brasileiro.html>

¹³⁸ Abdenur A. E., Marcondes Neto D. *Rising powers and Antarctica: Brazil’s changing interests*. *The Polar Journal*. 2014. Vol. 4, no. 1. P. 12–27. URL: <https://doi.org/10.1080/2154896x.2014.913910>

¹³⁹ Cardone I. J. *La apuesta brasileña en la Antártida: trayectoria reciente y perspectivas futuras a la luz de la inauguración de la nueva Estación Antártica Comandante Ferraz*. CUPEA Cuadernos de Política Exterior Argentina. 2021. No. 133. P. 29–46. URL: <https://doi.org/10.35305/cc.vi133.108>

¹⁴⁰ Decreto 94.401 [Decree 94.401], ‘Aprova a Política Nacional para Assuntos Antárticos’ [‘Approval of the National Policy on the Arctic’], Presidência da República [Presidency of the Republic], Casa Civil, Subchefia para Assuntos Jurídicos, 3 June 1987; ‘Resolução Nº 3, de 18 de maio de 2021’, Órgão: Ministério da Defesa/Comando da Marinha/Secretaria da Comissão Interministerial para os Recursos do Mar, webpage, 2021.

свій консультативний статус в США і більш активно розвивати наукову, зовнішньополітичну та оборонну діяльність в Антарктиці, а ще підвищувати обізнаність суспільства про Антарктику.¹⁴¹

Хоча уряд Бразилії вважає Антарктику важливою, країні важко виділити необхідні ресурси, персонал і увагу для регіону. Тим не менш, 20-річний стратегічний план ВМС (Plan Estratégico da Marinha 2040), оприлюднений у 2020 році, закликає до підтримки бразильської присутності в Антарктиці відповідно до PROANTAR та заохочує сприяти розвитку інфраструктури та матеріально-технічної спроможності для підтримки наукових досліджень.¹⁴²

В цілому позиція Бразилії щодо Антарктики не має явних протиріч з позиціями інших держав. Країна рішуче підтримує принципи США. Бразилія не претендує на жодну антарктичну територію і, схоже, не має суттєвих претензій щодо діяльності інших держав у регіоні. Хоча Бразилія має найбільшу економіку і друге за чисельністю населення в Південній півкулі її дії в Антарктиці зосереджені на науці і техніці, захисті навколишнього середовища, міжнародному співробітництві (в тому числі з іншими південноамериканськими державами, які мають територіальні претензії) і розвитку своєї присутності в регіоні без створення конфліктних ситуацій.

Для **Іспанії** кінець 1980-х років став поворотним моментом в антарктичній науці. У 1988 році була офіційно відкрита іспанська антарктична база Хуан Карлос I, а через кілька місяців Іспанія стала консультативним членом Договору про Антарктику. Іспанія відіграла важливу роль у системі Договору про Антарктику. З моменту свого заснування вона є активним членом, і доказом цього є те, що підписання Протоколу до Договору про Антарктику про охорону навколишнього середовища відбулося в Мадриді.¹⁴³

¹⁴¹ Padilha, Luiz, 'Comissão Interministerial para os Recursos do Mar atualiza a POLANTAR' ['Interministerial Commission for the Resources of the Sea Updates POLANTAR'], Defesa Aérea & Naval, 21 May 2021. URL: <https://www.defesaareanaval.com.br/naval/comissao-interministerial-para-os-recursos-do-mar-atualiza-a-polantar>

¹⁴² Marinha do Brasil, 'Plan Estratégico da Marinha 2040'. URL: https://www.marinha.mil.br/sites/all/modules/pub_pem_2040/book.html

¹⁴³ La Antártida como icono mundial en la conservación del medioambiente. URL: https://www.miteco.gob.es/content/dam/mitesco/es/biodiversidad/formacion/biodiversidadantartidigital_tcm30-533004.pdf

Підписання Мадридського протоколу та його участь у Комітеті з охорони навколишнього середовища (СЕР) призвели до створення Іспанського полярного комітету (СРЕ), який відповідає за загальну координацію іспанської антарктичної діяльності.¹⁴⁴

Іспанські антарктичні дослідження проводяться щороку в різних науково-дослідних установах на двох сезонних станціях: наукова база Хуан Карлос I і антарктична база Габріель де Кастилья. Обидві бази розташовані на Південному Шетландському архіпелазі, на острові Лівінгстон і острові Десепши відповідно. Бази працюють тільки протягом південного антарктичного літа, як правило, в період з листопада по березень.¹⁴⁵ Океанографічне дослідницьке судно «Hespérides» та океанографічне судно «Sarmiento de Gamboa» – це два кораблі, які Іспанія використовує для виконання наукових проектів у полярних регіонах.¹⁴⁶

Індія приєднавшись до Договору про Антарктику в серпні 1983 року, а згодом підписала Мадридський протокол і CCAMLR.¹⁴⁷ Перша індійська наукова експедиція в Антарктиці була проведена в 1981 році; Індія має дві постійні дослідницькі станції (Майтрі та Бхараті).

Ще у 1956 році, Індія внесла питання Антарктики, як пункт порядку денного на Генеральній Асамблеї ООН, запропонувавши дебати про інтернаціоналізацію континенту. Індія припустила, що «претензії на суверенітет в Антарктиці являють собою застарілі пережитки європейського колоніалізму», висловлюючи «занепокоєння політичними наслідками триваючої суперечки між Великою Британією, Аргентиною та Чилі в регіоні Антарктичного півострова». Індія також висловила занепокоєння з приводу кліматичних та екологічних проблем, а також згубних наслідків випробувань ядерної зброї в Антарктиці. Однак пропозиція Індії зустріла ворожість,

¹⁴⁴ Comité Polar Español. URL: <https://www.ciencia.gob.es/Organismos-y-Centros/Comite-Polar-Espanol.html>

¹⁴⁵ Comité Polar Español. Bases Antárticas Españolas. URL: <https://www.ciencia.gob.es/Organismos-y-Centros/ICTS/CienciasMar/BAE.html>

¹⁴⁶ Comité Polar Español. Buques oceanográficos. URL: <https://www.ciencia.gob.es/Organismos-y-Centros/Comite-Polar-Espanol/Buques-Oceanograficos.html>

¹⁴⁷ Secretaria del Tratado Antártico. Partes. URL: <https://www.ats.aq/devAS/Parties?lang=s>

особливо з боку держав-претендентів, і в кінцевому рахунку була відкликана.¹⁴⁸

Індійська антарктична програма управляється Національним центром полярних і океанічних досліджень (NCPOR) при Міністерстві наук про Землю Індії. Місія NCPOR полягає в плануванні, просуванні, координації та виконанні всього спектру полярної наукової та логістичної діяльності країни з метою забезпечення впливової присутності Індії в полярних регіонах та підтримки індійських стратегічних інтересів у міжнародних організаціях, що займаються вивченням полярних регіонів та навколишніх океанів.¹⁴⁹

У 2022 році було ухвалено новий Закон про Індійську Антарктику, спрямований на «забезпечення національних зусиль щодо захисту навколишнього середовища Антарктики», «забезпечення демілітаризації регіону, недопущення видобутку корисних копалин або незаконної діяльності».¹⁵⁰ Цілями законопроекту є:

- Забезпечити виконання зобов'язань Індії за Договором про Антарктику 1959 року, Конвенцією про збереження морських живих ресурсів Антарктики 1982 року та Протоколом про охорону навколишнього середовища до Договору про Антарктику 1998 року;
- Сприяти розвитку Антарктики як природного заповідника, присвяченого миру та науці, і гарантувати, що Антарктика не стане ареною або об'єктом міжнародного розбрату;
- Забезпечити всебічний захист антарктичного середовища та залежних і пов'язаних з ним екосистем;
- Сприяти і заохочувати дослідження в Антарктиці.¹⁵¹

Індія інвестує у свою інфраструктуру в Антарктиці та планує розширити та модернізувати свою наукову в Майтрі протягом наступних 30 років. NCPOR володіє та використовує для обслуговування антарктичних експедицій науково-

¹⁴⁸ Howkins A. Defending polar empire: opposition to India's proposal to raise the 'Antarctic Question' at the United Nations in 1956. *Polar Record*. 2008. Vol. 44, no. 1. P. 35–44. URL: <https://doi.org/10.1017/s0032247407006766>

¹⁴⁹ National Centre for Polar and Ocean Research, Ministry of Earth Sciences, Government of India. URL: <https://ncpor.res.in/>

¹⁵⁰ National Centre for Polar and Ocean Research, Ministry of Earth Sciences, Government of India, 'The Indian Antarctic Act 2022'

¹⁵¹ Ministry of Earth Sciences, Government of India, 'Explanatory Memorandum Indian Antarctic Bill', 2020.

дослідне судно ORV Sagar Kanya.¹⁵²

Малайзія є «не консультативною стороною» Договору про Антарктику. Вона приєдналася до США у жовтні 2011 року та прийняла Мадридський протокол у вересні 2016 року.¹⁵³ Позиція Малайзії щодо Антарктиди еволюціонувала протягом багатьох років. У 1983 році Малайзія порушила питання Антарктики на Генеральній Асамблеї ООН. Занепокоєння Малайзії зосереджувалося навколо:

- винятковості та домінування консультативних сторін в рамках США;
- системи прийняття рішень, якій бракує підзвітності, прозорості та демократичних принципів;
- необхідності збереження крихкого навколишнього середовища на континенті без обмеження в часі;
- заборони експлуатації ресурсів на континенті під приводом наукових досліджень;
- переконання, що Організація Об'єднаних Націй повинна брати активнішу участь в управлінні континентом.¹⁵⁴

Ці критичні зауваження та пропозиції були підтримані різними членами Організації Ісламської конференції (ОІК), Асоціацією держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) та Рухом неприєднання.¹⁵⁵ Через питання Антарктики Малайзія очолила рух за реформування США. Однак в кінцевому підсумку пропозиції Малайзії не увінчалися успіхом, хоча Рада Безпеки ООН розглянула і обговорила занепокоєння країни.

Політика Малайзії щодо Антарктики поступово перейшла від критики до взаємодії та співпраці. У 1999 році країна прийняла запрошення Нової Зеландії

¹⁵² National Centre for Polar and Ocean Research, Ministry of Earth Sciences, Government of India, 'ORV Sagar Kanya', webpage

¹⁵³ Secretaria del Tratado Antartico. Partes. URL: <https://www.ats.aq/devAS/Parties?lang=s>

¹⁵⁴ Hamzah B. A. Malaysia and the Southern Ocean: Revisiting the Question of Antarctica. *Ocean Development & International Law*. 2010. Vol. 41, no. 2. P. 186–195. URL: <https://doi.org/10.1080/00908321003733147>

¹⁵⁵ Hamzah B. A. Malaysia and the 1959 Antarctic Treaty: a geopolitical interpretation. *The Polar Journal*. 2011. Vol. 1, no. 2. P. 287–300. URL: <https://doi.org/10.1080/2154896x.2011.626643>

провести дослідження на новозеландській науковій базі Скотт.¹⁵⁶ У 2002 році Малайзія отримала запрошення взяти участь в КНДА як країна-спостерігач, що не приєдналася. Питання Антарктики було вилучено з активного порядку денного Генеральної Асамблеї ООН у 2005 році.

Програма дослідження Малайзії в Антарктиці координується Фондом антарктичних досліджень імені Султана Мізана при Міністерстві навколишнього середовища та водних ресурсів. Його місія полягає в тому, щоб «сприяти національному та міжнародному співробітництву в галузі досліджень та розробляти політику збереження полярних регіонів, особливо Антарктики».¹⁵⁷ Головними його цілями є:

- Підтримувати присутність Малайзії в полярних дослідженнях;
- Ініціювати та просувати програми наукових досліджень в Арктиці та Антарктиці, а також підвищувати обізнаність про роль полярних регіонів в екосистемі Землі;
- Надавати гранти на дослідження для малайзійських вчених в полярних регіонах
- Розвивати науковий потенціал Малайзії, особливо серед молодих вчених, сприяти впровадженню антарктичної науки в систему освіти та поширювати наукову інформацію, пов'язану з полярними регіонами.¹⁵⁸

Малайзія не має постійної бази в Антарктиді. Її експедиції до цього часу проводилися за двосторонніми угодами з іншими країнами, які надавали наукову та матеріально-технічну підтримку.

ПАР належить до числа дванадцяти перших держав-підписантів Договору про Антарктику і є повноправним учасником СДА, підписавши CCAS і CCAMLR.¹⁵⁹ Це єдина африканська держава, яка поки що з частиною антарктичного співтовариства.

¹⁵⁶ Malaysia Strategies in Sustaining its Antarctic Endeavours / R. M. Shah et al. Procedia - Social and Behavioral Sciences. 2015. Vol. 202. P. 115–123. URL: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.08.214>

¹⁵⁷ Sultan Mizan Antarctic Research Foundation, 'Mission', webpage. URL: <https://www.ypasm.my/mission>

¹⁵⁸ Sultan Mizan Antarctic Research Foundation, 'Objectives', webpage. URL : <https://www.ypasm.my/objectives>

¹⁵⁹ Secretaria del Tratado Antartico. Partes. URL: <https://www.ats.aq/devAS/Parties?lang=s>

У 1959 році Південна Африка заснувала свою першу постійну наукову базу – Південноафриканську національну антарктичну експедицію SANAE IV, яка має власну злітно-посадкову смугу. Південноафриканська національна антарктична програма стверджує, що Антарктика може використовуватися лише в мирних цілях і що договір «наголошує на важливості наукової діяльності».¹⁶⁰

Південна Африка використовує криголам S.A. Agulhas II для постачання SANAE IV та інших науково-дослідних станцій в Антарктиці. Судно S.A. Agulhas II, побудоване в 2012 році і належить Міністерству охорони навколишнього середовища.¹⁶¹ З огляду на те, що Південна Африка визнає збільшення зацікавленість деяких держав у видобутку корисних копалин Антарктики, на шкоду навколишньому середовищу, ймовірно, що вона прагнучиме зберегти статус-кво у разі перегляду Мадридського протоколу у 2048 році.

На відміну від семи держав-підписантів, **Сполучені Штати Америки** не висувають жодних офіційних претензій на будь-яку антарктичну територію. Як і інші держави, Сполучені Штати проводять інспекції станцій інших країн, щоб переконатися, що вони відповідають нормам Договору про Антарктику.¹⁶² Сполучені Штати є підписантом CCAS і CCAMLR.¹⁶³ Головними цілями Сполучених Штатів є «заохочення міжнародного співробітництва, підтримання активної та впливової присутності в регіоні, і проведення високоякісних наукових досліджень».¹⁶⁴

Сполучені Штати утримують три антарктичні бази:

- станцію «Мак-Мердо», на південному узбережжі острова Росса
- станцію «Палмер», на Антарктичному півострові
- і станцію «Південний полюс Амундсен-Скотт», яка розташована на

¹⁶⁰ South African National Antarctic Programme, 'About Us', webpage. URL: <https://www.sanap.ac.za/about#history>

¹⁶¹ South African Department of Forestry, Fisheries and the Environment, 'SA Agulhas II', webpage. URL: <https://www.dffe.gov.za/projectsprogrammes/saagulhasII>

¹⁶² U.S. Department of State, 'Antarctic Region', webpage, URL: <https://www.state.gov/key-topics-office-of-ocean-and-polar-affairs/antarctic>

¹⁶³ Secretaria del Tratado Antartico. Partes. URL: <https://www.ats.aq/devAS/Parties?lang=s>

¹⁶⁴ United States Antarctic Program, 'About the Program', webpage, URL: <https://www.usap.gov/abouttheusap>

Південному полюсі.

Станція Мак-Мердо – найбільший об'єкт Антарктичної програми США, має злітно-посадкову смугу, здатну приймати великі літаки. Військово-повітряні сили США підтримують Антарктичну програму США відповідно до статті I Договору про Антарктику. Національний науковий фонд керує Антарктичною програмою США.¹⁶⁵ В його розпорядженні перебувають два кораблі: «Лоуренс С. Гулд» і «Натаніель Б. Палмер», які проводять океанологічні дослідження в Антарктиці.¹⁶⁶ Криголам берегової охорони США «Полярна зірка» поповнює запаси на станції Мак-Мердо. Антарктична програма США тісно співпрацює у сфері логістики з новозеландською антарктичною програмою. Антарктична програма США забезпечує більшу частину перевезень на південь як для американських, так і для новозеландських дослідників. У свою чергу, Нова Зеландія має великі сховища припасів для Антарктичної програми США в портовому місті Крайстчерч (Christchurch).¹⁶⁷

США не мають визначеної національної стратегічної політики щодо Антарктики ні офіційної антарктичної стратегії.¹⁶⁸ Разом з тим, Національний науковий фонд виділив чотири ключові принципи, які він прагне захищати в регіоні:

1. Невизнання територіальних претензій в Антарктиці;
2. Право на участь у будь-якому майбутньому використанні регіону;
3. Здійснення тільки мирної діяльності,
4. Підтримання вільного доступу для проведення наукових досліджень та аналогічної діяльності¹⁶⁹

Деякі американські аналітики підтримують своїх австралійських і

¹⁶⁵ United States Antarctic Program, 'About USAP Participants', webpage. URL: <https://www.usap.gov/aboutusapparticipants>

¹⁶⁶ United States Antarctic Program, 'Vessel Science and Operation', webpage. URL: <https://www.usap.gov/vesselscienceandoperations>

¹⁶⁷ O'Reilly, J. (2017). The technocratic Antarctic: an ethnography of scientific expertise and environmental governance. Cornell University Press.

¹⁶⁸ "Antarctic Region", Departamento de Estado (EE.UU.). URL: <http://www.state.gov/key-topics-office-of-ocean-and-polar-affairs/antarctic>

¹⁶⁹ "U.S. Policy for Antarctica", National Science Foundation (EE.UU.). URL: <http://www.nsf.gov/geo/opp/antarct/uspolicy.jsp>

британських колег, висловлюючи занепокоєння з приводу того, що Китай і Росія розширюють свої амбіції та присутність в Антарктиці, включаючи інфраструктуру подвійного призначення. Американські експерти особливо стурбовані тим, що Китай буде домагатись перегляду Мадридського протокола про навколишнє середовище в 2048 році, щоб мати можливість виловлювати антарктичний криль і використовувати багаті родовища корисних копалин континенту, нафту і природний газ.¹⁷⁰ Очікується, що офіційні особи США будуть прагнути зберегти поточний статус-кво США, оскільки він надає Сполученим Штатам можливість проводити наукові дослідження в будь-якій точці континенту.

Росія має шість науково-дослідних станцій в Антарктиці (чотири постійних і дві сезонних).¹⁷¹ У 2020 році Росія продемонструвала свій підвищений інтерес до Антарктики, проголосивши цей рік «роком Антарктиди».¹⁷²

Росія заявила, що, на її думку, вона була приниженою в регіоні порівняно зі своїми західними колегами, особливо в останні роки.¹⁷³ Вона критикувала Комісію з питань Антарктичного океану за прийняття рішень, які, на думку Росії, є дискримінаційними. Таким чином, Росія продемонструвала значні ознаки прагнення збільшити свою присутність в Антарктиці та стати головним гравцем у регіоні.¹⁷⁴ Росія також провела дослідження підземних ресурсів, незважаючи на заборону будь-якої бурової діяльності на континенті.¹⁷⁵

Новий російський план дій щодо Антарктики, прийнятий у червні 2021 року, визначає амбітні національні пріоритети до 2030 року. У документі

¹⁷⁰ Azarova. N. 'Competition Among Russia, China and United States Heats Up in Antarctic', Carnegie Endowment for International Peace—Moscow, 7 July 2021.

¹⁷¹ Russian Antarctic Expedition, 'Russian Antarctic Stations—Overview', webpage, URL: http://www.aari.aq/default_en.html

¹⁷² Idrisova, Kesenia, 'Analysis: What Is Russia Up to in Antarctica?' BBC Monitoring, 28 January 2020. URL: <https://monitoring.bbc.co.uk/product/c201ezgi>

¹⁷³ Sukhankin. S. 'Is Russia Preparing to Challenge the Status Quo in Antarctica? (Part One)', Eurasia Daily Monitor, Vol. 17, No. 82, 9 June 2020.

¹⁷⁴ Azarova. N. 'Competition Among Russia, China and United States Heats Up in Antarctic', Carnegie Endowment for International Peace—Moscow, 7 July 2021.

¹⁷⁵ Perkins, Robert, and Rosemary Griffen, 'Russia Stokes Political Tensions with Hunt for Antarctic Oil', S&P Global Commodity Insights, 21 February 2020. URL: <https://www.spglobal.com/platts/en/market-insights/latest-news/oil/022120-russia-stokes-political-tensions-with-hunt-for-antarctic-oil>

прописані погляди на те, що Москва вважає спробами інших членів договору «геополітизувати» США. Він також відображає форму планування на випадок непередбачених обставин з точки зору майбутнього плацдарму і присутності Росії в Південному океані і на континенті, наприклад, щодо розвитку місцевої інфраструктури.¹⁷⁶

В оновленій Морській доктрині Росії у 2022 році актуалізуються стратегічні пріоритети для Антарктики. Вона спонукає до активізації наукових та кліматичних досліджень, а також до збільшення інвестицій для розширення регіональної присутності Росії в регіоні за допомогою «обладнання нового покоління, машин та технологічних засобів», а також постійних станцій та польових баз.¹⁷⁷ У Стратегії національної безпеки 2021 року вперше згадується Антарктика з аналогічною метою розширення присутності на континенті.¹⁷⁸

Можна стверджувати, що відновлення інтересу Росії до регіону ґрунтується на економічних інтересах, включаючи бажання продовжувати експлуатацію природних ресурсів в Антарктиці.¹⁷⁹ Ці ресурси включають нафту, природний газ і мінерали. Відомо, що Антарктида має значні поклади золота, вугілля, залізної руди, міді, цинку, нікелю, свинцю та вуглеводнів. Росія також бажає активізувати свою рибальську діяльність (включаючи великомасштабний вилов криля). Рибальська діяльність також обмежена нормами США.¹⁸⁰

Росія і Китай співпрацюють на кількох фронтах для досягнення спільних цілей на Антарктичному континенті.¹⁸¹ Обидві країни висловили зацікавленість у пом'якшенні Мадридського протоколу, щоб дозволити подальший видобуток

¹⁷⁶ Official Internet portal of legal information] (2021), Decree of the Government of the Russian Federation No. 1767-р dated June 30, 2021 on approval of the action plan for the implementation of the Strategy for the Development of the Activities of the Russian Federation in Antarctica until 2030]. URL: http://www.mnr.gov.ru/press/news/podgotovlen_plan_realizatsii_strategii_razvitiya_deyatelnosti_rossii_v_antarktike/

¹⁷⁷ Maritime Doctrine of the Russian Federation (2022), URL: <http://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/xBBH7DL0RicfddWP0l32UekiLMTAycW.pdf>

¹⁷⁸ Russian Energy Strategy in the Asia-Pacific: Implications for Australia / ed. by E. Buchanan. ANU Press, 2021. URL: <https://doi.org/10.22459/resap.2021>

¹⁷⁹ Goble. P. 'Moscow's Determined Plans to Upend International Actors in the Antarctic Facing Problems', Eurasia Daily Monitor, Vol. 17, No. 165, 19 November 2020.

¹⁸⁰ Dickie. G. 'In Antarctica, Does a Burgeoning Krill Fishery Threaten Wildlife?' Reuters, 24 February 2022.

¹⁸¹ Bergin, Anthony, and Tony Press, Eyes Wide Open: Managing the Australia-China Antarctic Relationship, Australian Strategic Policy Institute, April 2020

ресурсів.¹⁸² Росія неодноразово накладала вето на створення нових МОР на щорічних зборах CCAMLR.¹⁸³ Росія і Китай аналогічно співпрацюють у сфері наукових досліджень, підписавши у 2017 році меморандум про співпрацю між своїми науково-дослідними установами.¹⁸⁴

Незважаючи на свої амбіції, Росія стикається з різними викликами, які можуть стати на заваді її антарктичній стратегії. Багато з її дослідницьких станцій старіють, і російський уряд не зміг виділити достатньо ресурсів для відновлення можливостей та інфраструктури станцій, частково через економічні проблеми протягом останніх десятиліть.¹⁸⁵ Ці проблеми лише посиляться нещодавніми санкціями, спричиненими російським вторгненням в Україну.

Китай дедалі частіше висловлює бажання посилити свою участь у справах Антарктики, оскільки його економічний вплив і військовий потенціал продовжують зростати. Вчені та аналітики відзначають підвищений інтерес китайських офіційних осіб до Антарктики. Китайські військові видання також розглядають полярні регіони як один із нових «стратегічних орієнтирів» Китаю. А урядова «Наука військової стратегії» 2020 року стверджує, що «полярні регіони стали важливим напрямком для інтересів Китаю щодо розширення заморських і дальніх орієнтирів, і це також пропонує нові проблеми і завдання щодо використання військової потужності нашої країни».¹⁸⁶

Останніми роками китайські джерела стали більш відвертими щодо амбіцій Комуністичної партії Китаю в Антарктиці. У травні 2017 року китайський уряд оприлюднив білу книгу під назвою «Антарктична діяльність Китаю», в якій наголошувалося:

➤ Антарктика — це майбутнє виживання людства та сталого розвитку...

¹⁸² Feiger, L. and Mara Wilson. 'The Countries Taking Advantage of Antarctica During the Pandemic', *The Atlantic*, 15 May 2020.

¹⁸³ Harvey, Chelsea, 'Once Again, New Antarctic Reserves Fail to Win Backing', *Science*, 2 November 2020.

¹⁸⁴ Azarova, N. 'Competition Among Russia, China and United States Heats Up in Antarctic', *Carnegie Endowment for International Peace—Moscow*, 7 July 2021.

¹⁸⁵ Carter P., Brady A.-M., Pavlov E. Russia's "smart power" foreign policy and Antarctica. *The Polar Journal*. 2016. Vol. 6, no. 2. P. 259–272. URL: <https://doi.org/10.1080/2154896x.2016.1257102>

¹⁸⁶ China Aerospace Studies Institute, Air University, *In Their Own Words: Science of Military Strategy 2020*, U.S. Department of the Air Force, January 2022, p. 162.

У спільних інтересах Китаю та міжнародного співтовариства побудувати Антарктику, яка буде мирною, стабільною, екологічно чистою та керуватиметься справедливим управлінням.

- Китай буде непохитно іти шляхом мирного використання Антарктики, рішуче захищатиме стабільність системи Договору про Антарктику, збільшуватиме інвестиції в антарктичну діяльність і посилюватиме здатність брати участь у глобальному управлінні Антарктикою.
- У майбутньому Китай готовий співпрацювати з міжнародним співтовариством, щоб спільно сприяти встановленню більш справедливого і розумного міжнародного антарктичного порядку, а також працювати разом над створенням антарктичної «спільноти зі спільним майбутнім для людства».¹⁸⁷

Хоча Китай не висунув жодних територіальних претензій в Антарктиці, китайські вчені та офіційні особи, включаючи генерального секретаря Сі Цзіньпіна, працювали над тим, щоб позиціонувати Китай як відповідальну глобальну державу, наголошуючи на важливості міжнародного співробітництва. Китайські діячі, такі як Ван Хун, директор Державного управління океанічних досліджень Китаю, вважають СДА «міцною правовою основою для міжнародного співтовариства для вирішення питань Антарктики» і наголошують, що СДА, в основі якого лежить «Договір про Антарктику, гарантує мирне використання і наукову свободу, сприяє міжнародному співробітництву та зробила великий внесок у захист антарктичного навколишнього середовища та екосистеми».¹⁸⁸

Китай критикує інші країни за збільшення стратегічної присутності в Антарктиці. Нещодавно Китай засудив план Австралії щодо збільшення своєї наукової діяльності та стратегічної присутності в Антарктиці. Китайська газета

¹⁸⁷ Central People's Government of the People's Republic of China [中华人民共和国中央人民政府], 'State Oceanic Administration Releases "China's Antarctic Undertakings"' [‘国家海洋局发布《中国的南极事业》’], webpage, 23 May 2017.

¹⁸⁸ Central People's Government of the People's Republic of China [中华人民共和国中央人民政府], 'State Oceanic Administration Releases "China's Antarctic Activities"' [‘国家海洋局发布《中国的南极事业》’], 23 May 2017.

Global Times опублікувала статтю, в якій стверджувалося, що «керуючись застарілим менталітетом холодної війни в Антарктиці, Австралія може потрапити у ще одну пастку конфронтації, яку вона сама ж і створила».¹⁸⁹ Інші, менш авторитетні китайські видання також висловили занепокоєння з приводу виключення Китаю з процесу прийняття регіональних рішень. У 2007 році в інтерв'ю вчений з Китайського океанологічного університету Го Пейцин стверджував: «Те, що відбувається в Арктиці та Антарктиці, пов'язане з правами та інтересами Китаю. Під час цього процесу ми повинні остерігатися того, щоб деякі окремі держави не залишили Китай в стороні».¹⁹⁰

Деякі країни усвідомлюють загрозу та відсутність довіри до США тому обирають підписання двосторонніх угод з Китаєм, сподіваючись сповільнити китайське просування. Саме тому, наприклад, Австралія у 2016 році вирішила створити Об'єднаний комітет зі співробітництва в галузі Антарктики та Південного океану, у спробі стримати китайську експансію за допомогою нової стратегічної лінії.¹⁹¹ Подібним чином Чилі підписала спільний комітет з Китаєм у 2019 році, оскільки Китай дуже зацікавлений у використанні порту Пунта-Аренас для реалізації своєї антарктичної діяльності.¹⁹²

Фізична присутність Китаю в Антарктиді останніми роками зростає в геометричній прогресії. Пекін експлуатує дві постійні дослідницькі станції: Велику стіну на острові Кінг Джордж і Чжуншань на пагорбі Ларсманн, а також дві сезонні станції – Куньлунь на куполі А в Східній Антарктиді і Тайшань на Землі принцеси Єлизавети.¹⁹³ Пекін має два криголами, Xuelong і Xuelong 2 (Сніговий Дракон і Сніговий Дракон 2), які обслуговують антарктичні експедиції Китаю. Зараз третє судно, полярний важкий криголам, знаходиться

¹⁸⁹ Yi, Wang, 'Australia's Antarctica Plan Stems from Its Hostility Toward China', Global Times, 22 February 2022.

¹⁹⁰ Doshi, Rush, Alexis Dale-Huang, and Gaoqi Zhang, Northern Expedition: China's Arctic Activities and Ambitions, Brookings Institution, April 2021.

¹⁹¹ Johnstone R. L. Klaus Dodds, Alan D Hemmings and Peder Roberts (eds.), Handbook on the Politics of Antarctica (Cheltenham: Edward Elgar, 2017). Nordicum-Mediterraneum. 2019. Vol. 14, no. 1. URL: <https://doi.org/10.33112/nm.14.1.12>

¹⁹² Zhou, L. (2019). How Chinese access to Chilean port could give Antarctic exploration activities a boost. South China Morning Post, 19.

¹⁹³ Craig Hooper, 'With New Gear And Bases, China Is Beginning To Make A Play For Dominance In Antarctica', Forbes, 23 December 2020.

на стадії будівництва і є ключовим проектом у щойно оприлюдненому 14-му п'ятирічному плані.¹⁹⁴

Послідовний розвиток антарктичної наукової інфраструктури та ресурсів Китаю також свідчить про зростання інтересу країни до антарктичних справ. Серед помітних подій – очікуване відкриття п'ятого китайського антарктичного дослідницького центру у 2024 році поблизу моря Росса, розробка двох криголамів для підтримки наукових досліджень в Антарктиці. Однак китайські офіційні особи схоже, розглядають наукову діяльність в Антарктиці як інструмент для отримання «права висловлювати свої міркування» в регіональних справах, що дозволило Китаю мати більш вагомий вплив.¹⁹⁵

Один із головних викликів, які Росія та Китай ставлять перед стабільністю СДА, пов'язаний із підозрами у діяльності подвійного призначення в Антарктиці, зокрема у військових розвідувальних операціях. Антарктика ще не досягла періоду мілітаризації, але вона вже не є повністю немілітаризованою і не використовується виключно в «мирних цілях».¹⁹⁶

Ми розглянули позиції, вплив та стратегічні пріоритети п'ятнадцяти ключових членів антарктичного співтовариства. До цього списку увійшли:

- сім держав, що мають територіальні претензії в Антарктиці: Австралія, Нова Зеландія, Аргентина, Чилі, Норвегія, Великобританія і Франція.
- Південно-Африканська республіка — як держава-підписант Договору про Антарктику та єдиний представник африканського континенту.
- Бразилія — як найбільша економіка південної півкулі.
- Іспанія — як представниця Європейського Союзу та країна, яка виступила платформою для прийняття Протоколу до Договору про

¹⁹⁴ Zhang M., Haward M. The Chinese Antarctic science programme: origins and development. *Antarctic Science*. 2022. P. 1–14. URL: <https://doi.org/10.1017/s095410202200013x>

¹⁹⁵ Ministry of Natural Resources of the People's Republic of China [中华人民共和国自然资源部], 'The Polar Chapter of a Series of Reports on the 40 Years of Reform and Opening Up of China's Maritime Industry' [‘中国海洋事业改革开放40年系列报道之极地篇’], webpage, 9 July 2018; and Yang Haixia [杨海霞], 'Antarctic Competition and Chinese Strategy—Interview with Zhang Xia, Director of Polar Strategy Research Office at the China Polar Research Center' [‘南极竞争与中国战略—专访中国极地研究中心极地战略研究室主任张侠’], *China Investment*, No. 17, 2018; and Doshi, Dale-Huang, and Zhang, 2021, p. 14.

¹⁹⁶ Boulègue M. Five Eyes strategic interests in Antarctica: implications of contemporary Russian and Chinese strategy. *The Polar Journal*. 2023. P. 1–15. URL: <https://doi.org/10.1080/2154896x.2023.2205239>

Антарктику про захист навколишнього середовища.

- Індія — як представниця руху неприєднання.
- Малайзія представляє окрему позицію, яка репрезентує думку цілої низки країн, які не представлені в Антарктиці.
- США, Росія та Китай — як країни з амбіціями на глобальне лідерство.

Крім вищезгаданих країн останніми роками спостерігається підвищений інтерес до Антарктики серед нових членів СДА. Туреччина все активніше долучається до різноманітних антарктичних ініціатив та виводить свою наукову діяльність в регіоні на зовсім інший рівень.¹⁹⁷ З іншого боку, Іран висловив бажання побудувати власну науково-дослідницьку базу в Антарктиці та долучитись до СДА.¹⁹⁸ Ця тенденція може мати продовження, зокрема, серед країн арабського світу.

2.3. «Наукова дипломатія співробітництва» чи «наукова дипломатія суперництва»? Чого більше в сучасній Антарктиці?

Починаючи ще з міжнародного геофізичного року 1957 — 1958 наука відіграла важливу роль в налагодженні міждержавних стосунків в Антарктиці. Представники дванадцяти держав, які брали участь в наукових дослідженнях в рамках міжнародного геофізичного року були запрошені до Вашингтона, де в результаті дипломатичних зусиль було підписано Договір про Антарктику. Це безсумнівний успішний приклад застосування науки для дипломатії. Договір про Антарктику став фундаментальним документом для формування унікальної міжнародно-правової системи. До найважливіших його заслуг можна віднести:

- формування сприятливої атмосфери для розвитку міжнародних наукових досліджень в Антарктиці;

¹⁹⁷ The emerging contribution of Türkiye to Antarctic science and policy / F. Karatekin et al. Antarctic Science. 2023. P. 1–17. URL: <https://doi.org/10.1017/s0954102023000172>

¹⁹⁸ Madani. Z and Hemmings Alan D. Will Iran Set up a Base in Antarctica? The Diplomat. October 19, 2023. URL: <https://thediplomat.com/2023/10/will-iran-set-up-a-base-in-antarctica/>

- встановлення міжнародної демілітаризованої зони на рівні цілого континенту та Південного океану;
- недопущення конфліктів між державами, які висловили територіальні претензії в Антарктиці, а також державами, які претендують на світове панування;

Договір про Антарктику заклав основу формування міжнародно-правової системи Договору про Антарктику. Ключовим її елементом сьогодні є Мадридський протокол про захист навколишнього середовища. Цей міжнародно-правовий договір є іншим яскравим прикладом успішної дипломатії для науки. Важливо згадати історичний контекст коли цей документ був прийнятий. 1991 рік — момент закінчення «холодної війни», який дав старт для багатьох позитивних змін в міжнародних відносинах. Однак сьогодні існують держави, які прагнуть ці зміни нівелювати і зруйнувати сучасний світовий порядок, в тому числі міжнародну систему в Антарктиці. Мадридський протокол набрав юридичної сили в 1998 році і заборонив видобуток корисних копалин в Антарктиці на п'ятдесятирічний період — до 2048 року.

Антарктична спільнота вступила в нове століття з якісним документом, який забезпечив визнання Антарктики як світового заповідника призначеного для миру та науки. Такий правовий статус має можливість зберігатись до середини століття, потім він може бути переглянутий. Саме тому серед науковців та політичних діячів існують різні думки стосовно того, яким буде майбутнє Антарктики після 2050 року. Військові та військово-морські відомства різних країн, зокрема тих, які мають територіальні претензії в Антарктиці, розробляють різноманітні сценарії розвитку подій на майбутні десятиліття. Майбутнє Антарктики для багатьох виглядає дуже непевним, незважаючи на те що система протягом більш ніж шести десятиліть виявила дивовижну стійкість. Протягом останніх років міжнародні відносини зберігають тенденцію до ускладнення. Все це не може не впливати і на міжнародні відносини в Антарктиці.

Яку роль у міждержавних антарктичних стосунках відіграє наука? «Наукова дипломатія співробітництва» передбачає об'єднання зусиль міжнародного співтовариства для подолання глобальних викликів, впоратись з якими одна держава самотійно не зможе. Безумовно в сучасному світі перед нами постають значні виклики. Можна було б сподіватись що такі виклики змусять ключових світових гравців об'єднатись задля подолання цих викликів. Однак на практиці це виглядає зовсім по-іншому. В міжнародних стосунках переважає принцип «raison d'etat». Прагматичний меркантилізм в більшості випадків є головною рушійною силою в міждержавних, міжнародних і навіть міжлюдських відносинах. Це часто призводить до конфліктів, злочинів, і врешті до війни.

Однак є чинники, які спонукають держави налагоджувати стосунки задля виконання своїх науково-дослідницьких програм в Антарктиці. Логістика і постачання науково-дослідницьких станцій мають досить важливе значення. На сьогодні п'ять міст відіграють роль пропускних пунктів до Антарктики: місто Пунта-Аренас в Чилі, місто Ушуая в Аргентині, місто Кейптаун в Південно-Африканській республіці, місто Гобарт на австралійському острові Тасманія та місто Крайстчерч в Новій Зеландії (див. Рис. 2.1). Ці міста-порти мають стратегічне географічне положення. Кожна Антарктична програма, залежно від місця розташування своїх науково-дослідницьких станцій, обирає один або декілька варіантів для логістики. Це спонукає держави до налагодження дипломатичних стосунків навіть попри історичні протиріччя. Великобританія, до прикладу, для забезпечення своїх антарктичних станцій, які розташовані в районі антарктичного півострова, має домовлятися з Аргентиною або Чилі, незважаючи на зіткнення їхніх територіальних претензій. Як ми вже згадували,

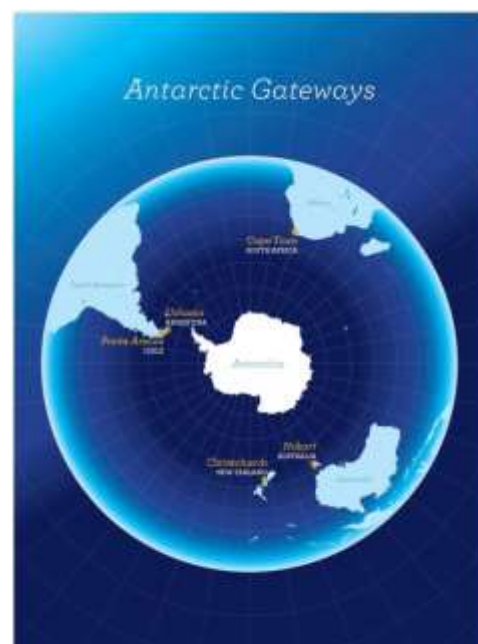

Рис. 2.1. Міста-ворота до Антарктики.

Джерело: [Sage Journals](#)

Китай підписав двосторонні угоди з Аргентиною та Чилі. З огляду на те, що дві наукові станції Китаю розташовані на території австралійської Антарктики, Китай зобов'язаний шукати точки дотику і з Камберрою. Росія, яка після повномасштабного вторгнення на територію України опинилась в умовах міжнародної ізоляції, зараз використовує лише один варіант — місто Кейптаун.

Іншими чинниками, які спонукають міжнародне співтовариство до зближення зусиль є глобальні виклики. Зміна клімату видається найбільш значною з цих проблем, оскільки відчутні планетарні наслідки глобального потепління та сприйняття державами його нагальності та серйозності спричинили додаткові виклики для США. Природні зміни, спричинені антропогенним чинником, які продовжують гостро проявлятися в Антарктиці і про що постійно сигналізують вчені, демонструють серйозні наслідки планетарного масштабу. Цей факт підкреслює необхідність більш широкої та швидкої міжнародної взаємодії в рамках дискурсу управління Антарктикою.¹⁹⁹

Наукова діяльність в Антарктиці в основному відігравала і відіграє другорядну роль. Зазвичай вона виступала ніби «вхідним квитком» до клубу антарктичного співтовариства. Головною вимогою до держави-претендента є наявність власної наукової бази в Антарктиці та можливість проводити наукові дослідження на високому рівні. Багато країн світу з невисоким рівнем економічного розвитку просто не могли собі таке дозволити. До прикладу, Південно-Африканська республіка з моменту підписання договору про Антарктику залишається єдиною державою африканського континенту представленою в Антарктиці. Наукова діяльність в Антарктиці потребує значних ресурсів та інвестицій:

- важливо мати власну постійну науково-дослідницьку станцію;
- для виконання логістичних функцій необхідно мати власний корабель-криголам;
- вся інфраструктура теж потребує регулярної реконструкції та

¹⁹⁹ Madani Z., Shibata A. International law, climate change and the Antarctic Treaty System: re-contemplating governance questions apropos of the mounting challenges. *Antarctic Science*. 2023. P. 1–16. URL: <https://doi.org/10.1017/s0954102023000226>

вдосконалення;

- для проведення високоякісних наукових досліджень слід володіти високим рівнем розвитку науки та мати команду висококваліфікованих науковців, здатних проводити сезонні, а тим більше зимові дослідження в суворих умовах Антарктики.

Безумовно в середовищі дослідників, які брали участь в антарктичних експедиціях панує зовсім особлива атмосфера. Самі умови, в яких доводиться працювати науковцям, спонукають до іншої поведінки, ніж в ситуаціях на інших континентах. В Антарктиці існує такий феномен як міжнародна взаємодопомога, особливо у випадках надзвичайних ситуацій. Існує таке переконання, що важливу роль у цьому відіграють «безгрошові відносини». Люди зовсім по-іншому ставляться до природи у випадку коли на кону стоять гроші, або інші матеріальні цінності. Іншими словами головною причиною хижацького ставлення людини до природи є прагнення до наживи. В Антарктиці поки що зберігається єдина на планеті екосистема, яка не зруйнована людиною. Але динаміка останніх десятиліть є негативною. Значно зростає вплив людини на природну екосистему Антарктики, зокрема через збільшення напливу туристів.

Протягом десятиліть антарктичні дослідники все ж певним чином впливали на прийняття зовнішньополітичних рішень. Однак роль науки не була головною в міжнародних відносинах в Антарктиці. у 2018 році на 3-річний період при постійному комітеті з гуманітарних та соціальних наук SCAR (SC-HASS) була створена ініціативна група «Політика-Право-Наука Nexus» (PoLSciNex) під спільним керівництвом Луїса Валентина Феррада (професор міжнародного права Університету Чилі) та Акіхо Шибата (професор та директор Дослідницького центру полярного співробітництва (PCRC), Університет Кобе). Мета PoLSciNex полягала в тому, щоб дослідити, як науково-обґрунтоване прийняття рішень реалізується в контексті Антарктики шляхом вивчення взаємозв'язку між політикою, правом і наукою. Аналіз їхньої взаємодії в рамках Системи Договору про Антарктику має вирішальне значення

для розуміння того, як цей режим може і повинен розвиватися, щоб забезпечити стійке і стабільне майбутнє в регіоні.

Незважаючи на те, що ця ініціативна група досягла позитивних результатів, дискусія навколо цього не закінчується. PoLSciNex створив спадщину, яка заохочує як науковців, так і політиків замислитися над тим, як ці три невід'ємні сфери (політика, право і наука) взаємодіють в умовах антарктичних відносин і як краще розуміння їхнього взаємозв'язку може забезпечити збереження континенту для миру та науки на десятиліття вперед.²⁰⁰

Впродовж останніх років все чіткіше спостерігається динаміка до «наукової дипломатії суперництва» в Антарктиці. На цей процес не могло не вплинути поступове руйнування всієї системи міжнародних відносин, яка зазнала важких ударів після анексії Криму, і особливо після повномасштабного вторгнення Росії на територію України. В середовищі країн, які мають територіальні претензії в Антарктиці спостерігається збільшення інтересу до Антарктики та захисту власних територіальних вимог. З іншого боку спостерігається зростання впливу держав, які прагнуть переформатування світового порядку — Росії та Китаю. Все це створює додаткове напруження та конкуренцію між представниками антарктичного співтовариства. Головним прихованим джерелом цього напруження є потенційна можливість видобутку корисних копалин в регіоні після зміни формату СДА.

Також зростає число наукових баз та держав, які приєднались до Договору про Антарктику. З дванадцяти держав, які були першими підписантами, на сьогодні число суб'єктів антарктичного співтовариства зросло до п'ятдесяти семи. Важливо зазначити, що лише 29 з них беруть участь у прийнятті рішень на КНДА. З огляду на те, що рішення на КНДА приймаються консенсусом, спостерігається поступове зменшення впливу окремих держав, зокрема тих, які мають територіальні претензії в регіоні. Все частіше лунають голоси про необхідність реформування системи управління в Антарктиці.

²⁰⁰ Yermakova Y., Hingley R., Shibata A. The policy-law-science nexus in the Antarctic. *Antarctic Science*. 2023. P. 1–4. URL: <https://doi.org/10.1017/s0954102023000317>

Іншою суттєвою проблемою СДА залишається можливість проведення інспекцій на наукових базах окремих держав. Відповідно до норм Договору про Антарктику кожна держава має право провести інспекцію на науковій базі іншої держави задля недопущення нею порушень принципів СДА. На сьогодні існують перешкоди для якісного правозастосування таких норм.

Тому в Антарктиці на сьогодні складається ситуація, коли міжнародна співпраця відіграє значно меншу роль, ніж міжнародне суперництво. З плином часу система Договору про Антарктику буде стикатися з новими викликами та проблемами, які наростатимуть з наближенням 2048 року. Все це спонукає готуватись до різних варіантів розвитку подій.

Висновки до розділу 2

Договір про Антарктику 1959 року виявився досить стійким фундаментом для формування успішної міжнародно-правової системи. Ціла низка міжнародно-правових договорів та конвенцій, прийнятих пізніше, лише доповнюють правовий статус Антарктики. Принципи системи Договору про Антарктику включають: мирне використання континенту, сприяння науковим дослідженням та захист навколишнього середовища Антарктики. Однак жодна система міжнародних відносин не є досконалою. Перед антарктичним співтовариством в нашому столітті все частіше постають нові серйозні виклики. Вони можуть стати серйозним випробуванням для стійкості правової системи Договору про Антарктику.

Серед числа підписантів Договору про Антарктику перебувають держави з дуже різними позиціями, інтересами та пріоритетами щодо діяльності в Антарктиці. Окрему групу складають держави, які мають територіальні претензії в регіоні і жодна з них не відмовляється від цих претензій. Значна частина держав прагнуть збереження поточного статусу-кво. Однак все частіше лунають пропозиції до реформування системи управління Антарктикою. Серйозне занепокоєння серед антарктичного співтовариства викликає

зростання впливу й амбіцій Росії та Китаю в регіоні. Все це провокує збільшення напруженості між державами.

Відносини в системі Договору про Антарктику зберігають тенденцію до загострення. Ситуація в Антарктиці не може не реагувати на наявні геополітичні зміни. Хоч впродовж десятиліть наукове співробітництво відіграла значну роль в антарктичних відносинах зараз все більше спостерігається зростання наукового суперництва між державами.

РОЗДІЛ 3. НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ І МІЖНАРОДНА НАУКОВА СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ В АНТАРКТИЦІ

3.1. Нормативно-правове регулювання науково-дослідницької діяльності України в Антарктиці

В українському правовому полі поки що немає цілісного рамкового документа, що регулює діяльність України в Антарктиці та міжнародну співпрацю українських науковців. Відповідно до «Стратегії зовнішньополітичної діяльності України» 2021 року: «невід’ємним чинником утвердження України як відповідального, передбачуваного і надійного міжнародного партнера є її активна та ініціативна участь у міжнародних організаціях, договірних органах, багатосторонніх міжнародних ініціативах».²⁰¹ Ця норма в загальному стосується й української присутності та співробітництва в Антарктиці, але конкретно про це в документі нічого не сказано.

За постановою Кабінету міністрів України від 21 червня 2017 року «Про затвердження Заходів, схвалених на нарадах Консультативних Сторін Договору про Антарктику», Україна, зокрема, затвердила «Додаток VI «Матеріальна відповідальність, що виникає в результаті надзвичайних екологічних ситуацій» до Протоколу про охорону навколишнього середовища до Договору про Антарктику», схвалений на нараді Консультативних Сторін Договору про Антарктику в місті Стокгольмі 2005 року.²⁰² Це рішення допоможе утвердити імідж України, як надійного та передбачуваного партнера антарктичної спільноти. Єдиним міжнародно-правовим актом Системи Договору про Антарктику, який поки що не ратифікувала Україна, залишається Конвенція

²⁰¹ Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України Указ Президента України №448/2021 від 30.07. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/2021/sp:dark#Text>

²⁰² Про затвердження Заходів, схвалених на нарадах Консультативних Сторін Договору про Антарктику Постанова Кабінету Міністрів України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/441-2017-п/conv/sp:dark#n3>

про збереження тюленів Антарктики (CCAS).²⁰³

27 грудня 2023 Кабінет міністрів України продовжив на два роки Державну цільову науково-технічну програму проведення досліджень в Антарктиці, до 2025 року включно, до головних завдань якої належать: забезпечення співпраці України з міжнародними організаціями Договору про Антарктику, розроблення та впровадження механізмів територіального управління багатoproфільною діяльністю з метою збереження природно-географічних об'єктів, які становлять особливий науковий інтерес. Виконання цієї програми дасть змогу, зокрема, забезпечити участь представників України у роботі міжнародних антарктичних організацій та реалізацію міжнародних проектів Наукового комітету з антарктичних досліджень (SCAR).²⁰⁴

Продовження чинної Державної цільової програми антарктичних досліджень до кінця 2025 року продемонструвало, що Уряд України все ще цінує інвестиції, вкладені в Національну програму антарктичних досліджень за останнє десятиріччя, високо оцінює досягнуті результати та розуміє важливість продовження досліджень Антарктики та Південного океану.²⁰⁵

3.2. Становлення України як суб'єкта антарктичної спільноти

Українсько-британські відносини відіграли ключову роль в процесі становлення незалежної України, як повноправного учасника антарктичного співтовариства. Результатом цих відносин стала передача Великобританією в лютому 1996 року науково-дослідної станції Фарадей, яка згодом була перейменована на честь відомого українського вченого, засновника Української академії наук — Володимира Івановича Вернадського. За домовленістю сторін

²⁰³ Fedchuk A. Sixty years of the Antarctic treaty: landmark anniversary on the halfway from 1991 to 2048 milestones. *Ukrainian Antarctic Journal*. 2019. No. 1(18). P. 183–188. URL: [https://doi.org/10.33275/1727-7485.1\(18\).2019.14](https://doi.org/10.33275/1727-7485.1(18).2019.14)

²⁰⁴ Про затвердження Державної цільової науково-технічної програми проведення досліджень в Антарктиці на 2011-2025 роки Постанова Кабінету Міністрів України; Програма, Паспорт, Заходи від 03.11.2010 № 1002 Редакція від 05.01.2024, підстава — 1417-2023-п URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1002-2010-%D0%B>

²⁰⁵ Thirty years of Ukrainian Antarctic Research: Assessing the National Antarctic Program's institutional achievements within the Antarctic Treaty System / E. Dykyi et al. *Ukrainian Antarctic Journal*. 2023. Vol. 21, no. 2(27). P. 235–255. URL: <https://doi.org/10.33275/1727-7485.2.2023.720>

Україна мала протягом наступних десяти років продовжувати дослідження започатковані британськими вченими та ділитись результатами з британською Антарктичною службою (British Antarctic Survey). Варто зазначити, що продуктивна співпраця між українськими та британськими вченими продовжується і в наш час.

Наступним важливим здобутком українсько-британських відносин стало придбання Україною в 2021 році науково-дослідного судна «Ноосфера» («Джеймс Кларк Росс»). Криголам «Ноосфера» обладнаний системою лабораторій, що дозволяє глибинне дослідження морського дна до восьми кілометрів.²⁰⁶ Можливості судна дозволяють одночасно прийняти на борт двадцять сім членів екіпажу та до п'ятдесяти науковців. Корабель може вести самостійні океанологічні дослідження протягом двох місяців у будь-якій точці світового океану. Іншими словами, обслуговування української антарктичної програми — це лише частина функціональних можливостей науково-дослідного судна. Набуття у власність такого корабля, після двадцятирічної паузи, відкриває перед Україною нові можливості для дослідження полярних регіонів та всієї акваторія світового океану.

Для забезпечення юридичної основи для приєднання нашої держави до наукового антарктичного співтовариства необхідно було адаптувати українське законодавство до норм міжнародного права, які регулюють антарктичні відносини. В жовтні 1992 року Україна ратифікувала Договір про Антарктику, а в червні 2001 — Протокол про охорону навколишнього середовища до Договору про Антарктику. Наступним кроком стало затвердження постановою Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2001 року першої Державної програми досліджень в Антарктиці на 2002 – 2010 роки. Внаслідок цього, 4 червня 2004 року Україна набула статусу Консультативної Сторони Договору про Антарктику з правом вето.²⁰⁷ Цей найвищий статус отримує держава, якщо вона виконує необхідні для цього умови — має державну програму досліджень

²⁰⁶ Національний антарктичний науковий центр. Криголам «Ноосфера». ДУ НАНЦ. URL: <http://uac.gov.ua/international-cooperation/>

²⁰⁷ Secretaria del Tratado Antártico. URL: <https://www.ats.aq/devAS/Parties?lang=s>

в Антарктиці, має свою антарктичну станцію, щорічно споряджає антарктичні експедиції та сплачує внески до міжнародних організацій Договору про Антарктику.²⁰⁸

3.3. Участь України у міжнародних антарктичних організаціях та у науковій взаємодії з іншими державами

У вересні 1994, за сприяння Великобританії, Україна стала асоційованим членом SCAR (Science Committee on Antarctic Research) – міжнародного наукового комітету, що координує дослідження в Антарктиці.²⁰⁹ За інформацією розміщеною на сайті SCAR, наша держава набула повноправного членства в цій організації 17 липня 2006 року.²¹⁰

Починаючи з 2009 року, українські науковці беруть участь у роботі трьох постійно діючих наукових груп SCAR — Науки про життя, Науки про Землю, Фізичні науки — та входять до складу експертних груп для розгляду дослідницьких тематик і питань в обраній галузі науки.²¹¹

COMNAP (The Council of Managers of National Antarctic Programs) — це міжнародна асоціація, утворена в 1988 році, яка об'єднує урядові національні антарктичні програми, які несуть відповідальність за надання та підтримку наукових досліджень в районі дії Договору про Антарктику від імені своїх урядів. Україна приєдналась до цієї організації в 2004 році Членами організації є національні антарктичні програми 33 країн, що є Консультативними Сторонами Договору про Антарктику або країнами, що приєднались до договору про Антарктику та Протоколу з охорони навколишнього середовища. Ще чотири країни, Колумбія, Малайзія, Швейцарія та Венесуела, мають статус

²⁰⁸ Gozhyk P. F., Litvinov V. A., Malanchuk V. M. Twenty years in Antarctica: major achievements and prospects. Ukrainian Antarctic Journal. 2015. No. 14. P. 9–23. URL: <https://doi.org/10.33275/1727-7485.14.2015.165>

²⁰⁹ Парнікоза І. сторія української Антарктики. Частина 4. Журнал «Експедиція XXI». 2021. 21 квіт. URL: <https://expedicia.org/istoriya-ukrainskoi-antarktiki-chast-2/>

²¹⁰ Science Committee on Antarctic Research. URL: <https://scar.org/about-us/governance/members>

²¹¹ Gozhyk P. F., Litvinov V. A., Malanchuk V. M. Twenty years in Antarctica: major achievements and prospects. Ukrainian Antarctic Journal. 2015. No. 14. P. 9–23. URL: <https://doi.org/10.33275/1727-7485.14.2015.165>

спостерігачів.²¹²

Ще однією важливою організацією для нас є ЕРВ (European Polar Board) — Європейська полярна рада. Національний антарктичний науковий центр приєднався до цієї організації в квітні 2022 року. Завдяки членству в ЕРВ українські вчені отримують доступ до спільних європейських програм і можуть брати у них безпосередню участь. Також вони зможуть використовувати наукові полярні інфраструктурні об'єкти членів об'єднання, що особливо важливо для України, адже наша країна немає власних станцій в Арктиці.²¹³

В листопаді 2022, під час сорок першого засідання Комісії зі збереження морських живих ресурсів Антарктики (Commission for the Conservation of Antarctic Marine Living Resources, CCAMLR), що проходило в Австралії, Україна прийняла дворічне головування в цій організації. CCAMLR покликана захищати та контролювати вилов морських живих ресурсів у регіоні а також створювати морські охоронні райони (МОР). В акваторії Південного океану Україна представлена своїм риболовецьким флотом. Промисел на іклячів та вилов антарктичного криля тут здійснюється згідно з міжнародними лімітами та із зобов'язанням проведення наукових досліджень морських екосистем.²¹⁴

Одним з пріоритетів українського головування було створення нових морських охоронюваних районів. Нині в Південному океані є лише два МОР (перший – на шельфі Південних Оркнейських островів, створений 2009 року і другий – у морі Росса, створений 2016 року). Після 2016 року в Антарктиці не вдалося створити жодного нового МОР, хоча уже тривалий час на обговорення Комісії постійно виносять проекти трьох великих районів. Зокрема, в Східній Антарктиці, в морі Ведделла та в районі Антарктичного півострова. До перших двох МОР Україна долучилась як співініціатор. Третій був запропонований Чилі та Аргентиною, а Україна ініціювала створення в ньому нових контрольних ділянок для додаткового моніторингу.

²¹² The Council of Managers of National Antarctic Programs. URL: <https://www.comnap.aq/our-members>

²¹³ Національний антарктичний науковий центр. Міжнародне співробітництво. ДУ НАНЦ. URL: <http://uac.gov.ua/international-cooperation/epb/>

²¹⁴ Україна очолила Комісію зі збереження морських живих ресурсів Антарктики. Журнал «Експедиція XXI». 2022. 27 лист. URL: <https://expedicia.org/ukraina-ocholila-komisiyu-zi-zberezhenn/>

Проте, під час 43-ї сесії CCAMLR, які проходила в жовтні 2024 в місті Хобарт (Австралія), Китай та Росія традиційно заблокували створення нових МОР. Ці дві країни вимагають не тільки перегляду підходів до створення таких районів, а й ставлять під сумнів доцільність уже наявних МОР. Цією сесією завершилося дворічне головування України в CCAMLR. Наприкінці засідання ми передали головування на наступні два роки Великій Британії.

Своєю чергою НАНЦ з науковцями інших країн-членів Комісії продовжує брати участь у програмі CCAMLR з екосистемного моніторингу. У ній оцінюють запас антарктичного крилю за станом популяцій пінгвінів, адже це їхня основна їжа.

Комісія зі збереження морських живих ресурсів Антарктики створена 1982 року, щоб захистити морські організми Антарктики та забезпечити їхнє раціональне використання. Рішення Комісії, до складу якої входять 24 країни-члени і окремо Європейський Союз, ухвалюються на основі консенсусу.²¹⁵

Для кожної країни є дуже важливою можливістю використання міжнародних організацій, зокрема й антарктичних, як майданчика для просування своїх власних інтересів та створення позитивного іміджу держави на міжнародній арені. Для України ж, в умовах триваючої повномасштабної війни, це набуває особливого значення.

Під час круглого столу «Державні інтереси України в полярних регіонах: на перетині політики, дипломатії та науки», що відбувся влітку 2021 року в Дипломатичній академії України імені Геннадія Удовенка, експерти розглянули питання наших національних інтересів у Антарктиці, тенденції розвитку полюсів як міжнародного простору, взаємодії науки та дипломатії в антарктичній політиці України і нашої економічної активності в цьому регіоні²¹⁶.

Серед інших тем учасники круглого столу обговорювали й необхідність

²¹⁵ Національний антарктичний науковий центр. Новини. ДУ НАНЦ. URL: <http://uac.gov.ua/antarktichne-protistoyannya-z-rf-i-kitayem-trivaye-zavershilasya-43-tya-sesiya-komisi%20%21%97-zi-zberezhennya-morskix-zhivix-resursiv/>

²¹⁶ Шулікін Д. Полярні інтереси України. Газета «Світ», № 27 – 28. 2021. Липень. С. 2.

підготовки стратегічного державного документа, що буде дороговказом для подальших досліджень України в Антарктиці та міжнародної наукової співпраці в регіоні. Але повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну внесло свої корективи у всі сфери суспільного життя країни.

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації багато чого змінилось і в можливостях України виконувати свою антарктичну програму. Науково-дослідний корабель «Ноосфера» відплив з порту Одеса в своє перше плавання під українські прапором 28 січня 2022. Україна планувала провести дослідження південної акваторії Атлантичного океану та західної частини Антарктичного півострова. Але з початком війни, через переорієнтацію ресурсів на потреби оборони багато програм були переглянуті. Зокрема і бюджет національної антарктичної програми також був скорочений. Через це програма морських досліджень корабля «Ноосфера» була скасована.²¹⁷

Наприкінці січня 2024 українські науковці, представники двадцять восьмої української антарктичної експедиції розповіли Голосу Америки, зокрема і про особливості співпраці з експедиціями й науковцями інших країн та участь в міжнародних проектах.

За словами геофізика і керівника експедиції Богдана Гаврилюка перед війною була тісніша співпраця в геофізичному напрямку з іноземними науковцями. Українські вчені співпрацювали з американською станцією «Палмер». Науковці двох країн започаткували спільний проект для дослідження іоносфери. Була ідея залучити до проекту й британських вчених зі станції Розера. Зараз проект призупинено.

Метеоролог Олександр Полудень розповів про багаторічну співпрацю з британськими вченими. В 1985 році на станції Фарадей (Вернадський) було відкрито феномен озонної діри. Відтоді ведуться постійні спостереження за загальним вмістом озону та динамікою виснаження озонного шару. Під час переговорів щодо передачі станції Фарадей Україні це питання було одним з

²¹⁷ Fedchuk A., Cheberkus D., Zhrebchuk S. Russian aggression against Ukraine: a new challenge facing Antarctic governance. Ukrainian Antarctic Journal. 2022. Vol. 20, no. 2. URL: <https://doi.org/10.33275/1727-7485.2.2022.702>

ключових. Дані спостережень передаються в британську антарктичну службу (BAS), де лабораторія моделює і прогнозує зміни озонної діри.

Про дослідження антарктичної фауни розповів біолог Вадим Ткаченко. За його словами починаючи з 2018 року триває співпраця з науковцями з міста Санта-Крус (Каліфорнія). Це лабораторія біометрії та поведінкової екології. Вчені ведуть постійний моніторинг міграційних потоків, поведінки та чисельності китів та тюленів. Українські вчені постійно відстежують переміщення, успішність гніздування і зміни чисельності пінгвінів. Отримані дані передаються в SCAR. Таким чином науковці можуть зрозуміти вплив крилеловства на популяцію пінгвінів.

Про дослідження антарктичної рослинності розповів Тарас Перетятко. В дослідженні флори співробітники НАНЦ тісно співпрацюють з чеськими науковцями. Разом з німецькими фахівцями проводяться дослідження бактеріопланктону. «Ми дотримуємося принципу відкритості науки, коли наші дослідження є доступними для фахівців по всьому світу», — підсумував він.²¹⁸

1 березня 2024 року стартував проект «POLARIN» програми ЄС «Горизонт Європа», у якому бере участь Національний антарктичний науковий центр та ще сорок дев'ять організацій з усього світу.²¹⁹ Українські науковці зможуть проводити полярні дослідження не лише на станції «Академік Вернадський» та криголамі «Ноосфера», а й використовувати інфраструктури інших країн в Антарктиці та Арктиці.²²⁰

Організатори планують підтримати міждисциплінарні дослідження обох полярних регіонів для вирішення глобальних проблем, зокрема кліматичних. Адже саме ці регіони особливо важливі для клімату всієї Землі та першими реагують на його зміни. Проєкт діятиме протягом п'яти років до 28 лютого 2029

²¹⁸Моїсєєва М. Українські полярники в Антарктиці: розмова про дослідження, зміни клімату, війну та підтримку України. Частина 1. Голос Америки. 2024. 17 січня. URL: <https://www.holosameryky.com/a/ukrayinski-polyarnyky-v-antarktytsi-rozmova-pro-doslidzhennia-aminy-klimatu-viynu-ta-pidtrumky-ukrayiny/7457539.html>

²¹⁹ Розпочався проєкт «POLARIN», в якому бере участь Україна. Журнал «Експедиція XXI». 2024. 1 бер. URL: <https://expedicia.org/rozpochavsya-proiekt-polarin-v-yakomu-bere-ucha/>

²²⁰ Національний антарктичний науковий центр. Новини. ДУ НАНЦ. URL: <http://uac.gov.ua/ukra%d1%97nski-ycheni-mozhut-otrimati-dostup-do-47-polyarnix-infrastruktur-pochavsya-konkurs/>

року.²²¹

В листопаді 2024 Національний антарктичний науковий центр був відзначений за активну участь в міжнародних проектах. НАНЦ залучив найбільше коштів у програмі ЄС «Горизонт Європа» серед усіх наукових установ України. Загалом вчені НАНЦ нині беруть участь в п'яти проектах за фінансової підтримки ЄС:

- Обмін між океаном і криосферою в Антарктиді: вплив на клімат і Землю загалом (OCEAN:ICE);
- Доступ до полярної інфраструктури (POLARIN);
- Відкриті практики, прозорість та доброчесність для сучасної вищої школи (OPTIMA);
- Полярні райони у контексті систем Землі (PolarRES);
- Розкриття прихованих скарбів водних екстремофілів: сталий розвиток промислово значущих нових активних біомолекул (EXPLORA).²²²

Крім того, міжнародна наукова спільнота допомагає українським науковцям продовжувати дослідження в умовах війни та скорочення державного фінансування. Перш за все, слід особливо відзначити допомогу у підготовці членів 27-ї Української антарктичної експедиції, люб'язно надану Польською антарктичною програмою у березні 2023 року. Уругвайська та Чеська антарктичні програми запропонували українським антарктичним біологам проводити дослідження на своїх антарктичних станціях. Антарктична програма США, Болгарський антарктичний інститут та Єнський університет імені Фрідріха Шиллера (Німеччина) займаються відбором проб або обслуговуванням автономного наукового польового обладнання.²²³

Починаючи з березня 2022 року низка наукових установ та організацій надали свої приміщення та обладнання для українських науковців у сфері

²²¹ Polar research infrastructure network: the Ukrainian input / N. Biebow et al. Ukrainian Antarctic Journal. 2024. Vol. 22, no. 1(28). P. 95–105. URL: <https://doi.org/10.33275/1727-7485.1.2024.730>

²²² Національний антарктичний науковий центр. Новини. ДУ НАНЦ. URL: <http://uac.gov.ua/nacionalnij-antarkтичний-naukovij-centr-rekordsmen-iz-zaluchennya-mizhnarodnix-proyektiv/>

²²³ Thirty years of Ukrainian Antarctic Research: Assessing the National Antarctic Program's institutional achievements within the Antarctic Treaty System / E. Dykyi et al. Ukrainian Antarctic Journal. 2023. Vol. 21, no. 2(27). P. 235–255. URL: <https://doi.org/10.33275/1727-7485.2.2023.720>

антарктичних досліджень. Зокрема, Британська антарктична служба надала доступ до своїх обчислювальних потужностей для виконання української частини роботи в рамках мультипартнерського проекту ЄС PolarRES. Університет Масарика (м. Брно, Чехія) надав доступ до Чеської колекції мікроорганізмів для експериментальних досліджень ендосимбіонтних бактерій антарктичних судинних рослин. Інститут охорони природи та Інститут ботаніки імені В. Шафера Польської академії наук надали лабораторії та обладнання для дослідження мохоподібних та лишайників. Сілезький університет (м. Катовіце, Польща) дозволив українській біологині продовжити роботу над просторовим захистом довкілля Антарктики. Університет імені Адама Міцкевича (Познань, Польща) приймає українських науковців для дослідження антарктичної Тардігради. Міжнародний інститут молекулярної та клітинної біології (Польська академія наук) також надав своє обладнання та лабораторії.²²⁴

В травні 2023 року пройшла чергова XI Міжнародна Антарктична Конференція, яку кожні два роки організовує НАНЦ. Серед ключових моментів міжнародного співробітництва на порядку денному перебуває ціла низка викликів та загроз для Системи Договору про Антарктику. Доповідаючи на конференції, Алан Д. Хеммінгс (Alan D. Hemmings), професор Центру антарктичних досліджень при Кентерберійському університеті в Новій Зеландії (Gateway Antarctica Centre for Antarctic Studies and Research at the University of Canterbury), розповів про труднощі, з якими зіткнулось антарктичне співтовариство в останні десятиліття, зокрема прецеденти порушення міжнародного права Росією, та спонукав задуматись над тим, якими можуть бути відповідні кроки антарктичної спільноти на майбутні виклики до вирішення долі Антарктики в 2048 році.²²⁵

²²⁴ Thirty years of Ukrainian Antarctic Research: Assessing the National Antarctic Program's institutional achievements within the Antarctic Treaty System / E. Dykyi et al. Ukrainian Antarctic Journal. 2023. Vol. 21, no. 2(27). P. 235–255. URL: <https://doi.org/10.33275/1727-7485.2.2023.720>

²²⁵ Hemmings A. D. (2023). The challenges presented to the Antarctic Treaty System by the invasion of Ukraine. The XI International Antarctic Conference: May 10–12, 2023, Kyiv, Ukraine (p. 13). URL: http://uac.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/Book-of-Abstracts_IAC-11_2023_.pdf

Висновки до розділу 3

Україна ратифікувала усі ключові документи, що формують Систему Договору про Антарктику, крім Конвенції про збереження тюленів Антарктики. Постановою уряду продовжено Державну цільову науково-технічну програму проведення досліджень в Антарктиці до 2025 року включно. Залишається необхідність створення стратегічного документа, який буде окреслювати перспективи наукових досліджень та міжнародної діяльності України в Антарктиці.

В результаті багаторічних конструктивних перемовин з Великобританією, Україна отримала науково-дослідницьку станцію Фарадей. Це стало поштовхом для поступового становлення України, як частини антарктичної спільноти. Зараз ми маємо статус Консультативної Сторони з правом вето, тобто можемо впливати на прийняття рішень під час Консультативних нарад з Договору про Антарктику.

Також Україна представлена в ключових міжнародних антарктичних організаціях. Наші науковці беруть участь у міжнародних проектах та ведуть спільні дослідження з іноземними колегами. Але повномасштабна війна російської федерації проти України суттєво ускладнила наші можливості та створила чимало викликів для сталого функціонування всієї Системи Договору про Антарктику

ВИСНОВКИ

Наукова дипломатія повинна виконувати конструктивну роль у вирішенні важливих зовнішньополітичних проблем. З настанням третього тисячоліття світ дедалі частіше стикається з серйозними викликами, які не в змозі вирішити жодна держава самотійно. Це потребує об'єднання світового співтовариства задля виживання нашої планети. Антарктика є унікальним регіоном в світі, де сформувався досить успішний правовий режим. В той же час цей регіон є досить вразливим і швидко реагує на глобальні проблеми такі як, забруднення довкілля, зміни клімату і навіть зміни в геополітичній ситуації.

В останні десятиліття світові держави дедалі частіше впроваджують в своїй зовнішньополітичній діяльності інструменти наукової дипломатії. Це в свою чергу, викликає необхідність глибшого дослідження цього феномену. Починаючи з 2010 року науковці намагаються розглянути різні аспекти наукової дипломатії з метою формування головних її ознак. Нам в процесі цього дослідження необхідно було сконцентрувати свою увагу на особливостях реалізації наукової дипломатії в Антарктиці. Ми спробували проаналізувати сучасний стан міжнародного наукового співробітництва в цьому регіоні.

В процесі пошуку необхідної інформації ми відшукали достатню кількість джерел для формулювання якісних висновків та оформлення результатів дослідження. Тема антарктичного наукового співробітництва та пов'язані з цим проблеми є досить актуальними, особливо серед країн, які визначають Антарктику як пріоритетний напрямок своєї зовнішньої політики. В числі цих країн перебувають, зокрема, країни які висловили територіальні претензії в Антарктиці, особливо ті країни, які перебувають в безпосередній близькості і відіграють роль «вхідних дверей» до Антарктики (Чилі, Аргентина, Австралія, Нова Зеландія, Південно-Африканська республіка).

Одним з важливих досягнень науки для дипломатії є підписання в 1959 році Договору про Антарктику, який став досить стійкою основою для формування міжнародно-правової системи Договору про Антарктику. Однак

попри свою стійкість, ця система є досить вразливою, зокрема ,до зростання міжнародної напруженості. Будь-яка міжнародна система є стійкою доки дотримується принцип «*pacta sunt servanda*».

До числа країн, які беруть участь у прийнятті рішень та в управлінні Антарктикою належать суб'єкти з досить різними інтересами, позиціями та амбіціями. Окрему групу формують країни, які мають територіальні претензії в Антарктиці. З іншого боку, дуже загрозливим є поступове зростання впливу Росії та Китаю. Динаміка ситуації нашоухує на висновки що перед системою Договору про Антарктику з'являтимуться нові значні виклики та випробування. Моментом істини для антарктичної спільноти вважається 2048 рік — момент коли закінчується термін дії Мадридського протоколу про захист навколишнього середовища. Тоді буде вирішуватись доля Антарктики і настане новий етап в історії цього регіону.

Наука відіграла досить важливу роль в формуванні системи Договору про Антарктику. Однак, на сучасному етапі перед антарктичним співтовариство постають дуже серйозні виклики. Для подолання цих викликів необхідне об'єднання зусиль усіх зацікавлених сторін. Наукова дипломатія повинна відігравати позитивну роль: сприяти зближенню країн, налагоджувати зв'язки, вирішувати міжнародні проблеми. Однак, в Антарктиці складається ситуація, коли міжнародне наукове співробітництво відходить на другий план. Сучасні тенденції показують перевагу негативної сторони наукової дипломатії — «наукової дипломатії суперництва», коли держави прагнуть використовувати будь-які методи задля досягнення свого лідерства та реалізації прагнень на світове панування.

Україна сьогодні має статус повноцінного суб'єкта міжнародної антарктичної спільноти. У 1996 році відбулась передача британської науково-дослідницької станції Україні. Для адаптації українського законодавства до норм ситеми Договору про Антарктику необхідно було ратифікувати основні договори та конвенції СДА і, зокрема, цість додатків до Мадридського протоколу (на сьогодні не ратифікованою залишається лише Конвенція про

збереження тюленів Антарктики).

Україна відноситься до числа двадцяти дев'яти консультативних сторін Договору про Антарктику, які мають право голосу. Наша держава входить до найголовніших міжнародних антарктичних організацій. Також Україна нещодавно набула у власність власний корабель-криголам. Все це дає досить позитивні шанси на розвиток наукових досліджень, як в Антарктиці, так і в будь-якій точці світового океану. Однак з початком повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України ситуація з можливістю проведення наукових досліджень суттєво ускладнилась. Це має негативні наслідки для всієї системи Договору про Антарктику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. ‘Argentina Doubles in Size, or So It Claims’, *The Economist*, 10 October 2020.
2. “Antarctic Region”, Departamento de Estado (EE.UU.). URL: <http://www.state.gov/key-topics-office-of-ocean-and-polar-affairs/antarctic>
3. “U.S. Policy for Antarctica”, National Science Foundation (EE.UU. URL: <http://www.nsf.gov/geo/opp/antarct/uspolicy.jsp>)
4. Abdenur A. E., Marcondes Neto D. Rising powers and Antarctica: Brazil’s changing interests. *The Polar Journal*. 2014. Vol. 4, no. 1. P. 12–27. URL: <https://doi.org/10.1080/2154896x.2014.913910>
5. Anexo I: Evaluación del impacto sobre el medio ambiente. URL: https://documents.ats.aq/keydocs/vol_1/vol1_5_AT_Protocol_Annex_I_s.pdf
6. Anexo II: Conservación de la fauna y flora antárticas. URL: https://documents.ats.aq/cephandbook/Annex_II_s.pdf
7. Anexo III: Eliminación y tratamiento de residuos. URL: https://documents.ats.aq/recatt/att010_s.pdf
8. Anexo IV: Prevención de la contaminación marina. URL: https://documents.ats.aq/recatt/att011_s.pdf
9. Anexo V: Protección y gestión de zonas. URL: https://documents.ats.aq/keydocs/vol_1/vol1_9_AT_Protocol_Annex_V_s.pdf
10. Anexo VI: Responsabilidad emanada de emergencias ambientales . URL: https://documents.ats.aq/recatt/att249_s.pdf
11. Antarctic Station Catalogue, Council of Managers of National Antarctic Programs. 2024. URL: https://www.comnap.aq/s/Facilities_Nov2024.csv
12. Ant-ICON - ‘Integrated Science to Inform Antarctic and Southern Ocean Conservation’: a new SCAR Scientific Research Programme / K. A. Hughes et al. *Antarctic Science*. 2022. P. 1–10. URL:

<https://doi.org/10.1017/s0954102022000402>

13. Argentine Ministry of Foreign Affairs, International Trade and Worship, 'Third Argentina-Chile Joint Inspection of Foreign Stations in Antarctica', webpage, 6 March 2019.
14. Arnaldi, S. "Science diplomacy. Foundations and practice." (2023): 1-154. URL: <https://hdl.handle.net/11368/3046107>
15. Atamanenko A., Martyniuk N. Наукова дипломатія у глобалізованому світі: концептуалізація явища. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*. 2022. № 04. С. 88–98. URL: <https://doi.org/10.26693/ahpsxxi2022.04.088>
16. Augustina Larrea and Tomás Balmaceda, 'Por qué se celebra el Día de la Antártida Argentina' ['Why Argentina Antarctica Day Is Celebrated'], Argentine Ministry of Culture, webpage, 22 February 2021; 'Argentina Creates Antarctic Joint Command', *Santiago Times*, 2 May 2018.
17. Australian Antarctic Program, 'Australian Antarctic Strategy and 20 Year Action Plan, Update 2022', 2022. As of 22 September 2022. URL: https://www.antarctica.gov.au/site/assets/files/53156/2022_update_20yearstrategy.pdf
18. Australian Antarctic Program, 'Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty (the Madrid Protocol)', webpage, 17 May 2019.
19. Azarova. N. 'Competition Among Russia, China and United States Heats Up in Antarctic', *Carnegie Endowment for International Peace—Moscow*, 7 July 2021.
20. Barton, J. R., & Irrázaval, F. (2014). Geographical representations: the role of the military in the development of contemporary Chilean geography. *Area*, 46(2), 129-136. URL: <https://doi.org/10.1111/area.12082>
21. BAZO, A., 2020. ¿Está siendo desafiado el 'statu quo' de la Antártida por el nuevo contexto geopolítico con el surgimiento de China como potencia global?, *Instituto Español de Estudios Estratégicos*. Spain. Retrieved from <https://coilink.org/20.500.12592/1pk6gd>

22. Beck P. J. *The International Politics of Antarctica*, St. Martin's Press, 1986, p. 121, sourced in Vicente Donoso, *Chilean Strategy Towards Antarctica*, thesis, Air University, 16 February 2016, p. 21.
23. Benninghoff W. S., Board P. R. *Antarctic Treaty System: An Assessment. Proceedings of a Workshop Held at Beardmore South Field Camp, Antarctica, January 7-13, 1985. Arctic and Alpine Research. 1988. Vol. 20, no. 2. P. 257. URL: <https://doi.org/10.2307/1551507> (date of access: 09.11.2024).*
24. Bergin, A; Press, Anthony (2020). *Eyes wide open: Managing the Australia–China Antarctic relationship. University of Tasmania. Report. URL: <https://hdl.handle.net/102.100.100/502914>*
25. Black, Marigold, Benjamin J. Sacks, Peter Dortmans, Jade Yeung, Scott Savitz, Scott R. Stephenson, Abbie Tingstad, Stephanie Pezard, Nicolas Jouan, and James Black, *Antarctica at Risk: Geostrategic Manoeuvring and the Future of the Antarctic Treaty System. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2023. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA2465-1.html.*
26. Blay S. K. N. *New Trends in the Protection of the Antarctic Environment: The 1991 Madrid Protocol. American Journal of International Law. 1992. Vol. 86, no. 2. P. 377–399. URL: <https://doi.org/10.2307/2203243>*
27. Boulègue M. *Five Eyes strategic interests in Antarctica: implications of contemporary Russian and Chinese strategy. The Polar Journal. 2023. P. 1–15. URL: <https://doi.org/10.1080/2154896x.2023.2205239>*
28. Boulègue, M. (2022). *Russia and China in Antarctica and the Southern Ocean: Implications for the Five Eyes. Sea Power Center, Australian Navy.*
29. Brady, A. M. (2017). *China's expanding Antarctic interests. University Canterbury, New Zealand, Policy brief, (2), 20. URL: <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/resources/docs/ASPI-SR109%20Chinas%20expanding%20interests%20in%20Antarctica.pdf>*

30. British Antarctic Territory, 'About the Territory', webpage, URL: <https://britishantarcticterritory.org.uk/about/about-the-territory>
31. British Antarctic Territory, 'About the Territory', webpage, URL: <https://britishantarcticterritory.org.uk/about/about-the-territory>
32. British Antarctic Territory, 'British Antarctic Territory Strategy 2019–2029'. URL: [British-Antarctic-Territory-Strategy-2019-2029-Accessible.pdf](#)
33. British Antarctic Territory, 'History of the Territory'. URL: <https://britishantarcticterritory.org.uk/heritage/history-of-the-territory/>
34. Buyuktanir Karacan D., Ozsoy B., Okay D. Z. Scientific research and collaboration in Antarctica: Türkiye's engagement from a science diplomacy perspective. *Polar Science*. 2023. P. 101035. URL: <https://doi.org/10.1016/j.polar.2023.101035> (date of access: 08.11.2024).
35. Cardone I. J. La apuesta brasileña en la Antártida: trayectoria reciente y perspectivas futuras a la luz de la inauguración de la nueva Estación Antártica Comandante Ferraz. *CUPEA Cuadernos de Política Exterior Argentina*. 2021. No. 133. P. 29–46. URL: <https://doi.org/10.35305/cc.vi133.108>
36. Carter P., Brady A.-M., Pavlov E. Russia's "smart power" foreign policy and Antarctica. *The Polar Journal*. 2016. Vol. 6, no. 2. P. 259–272. URL: <https://doi.org/10.1080/2154896x.2016.1257102>
37. Central People's Government of the People's Republic of China [中华人民共和国中央人民政府], 'State Oceanic Administration Releases "China's Antarctic Undertakings"' ['国家海洋局发布《中国的南极事业》'], webpage, 23 May 2017.
38. China Aerospace Studies Institute, Air University, *In Their Own Words: Science of Military Strategy 2020*, U.S. Department of the Air Force, January 2022, p. 162.
39. Comisión Nacional del Límite Exterior de la Plataforma Continental

- (COPLA). URL: <https://www.cancilleria.gob.ar/es/politica-exterior/politica-oceanica-y-atlantico-sur/copla>
40. Comité Polar Español. Bases Antárticas Españolas. URL: <https://www.ciencia.gob.es/Organismos-y-Centros/ICTS/CienciasMar/BAE.html>
41. Comité Polar Español. Buques oceanográficos. URL: <https://www.ciencia.gob.es/Organismos-y-Centros/Comite-Polar-Espanol/Buques-Oceanograficos.html>
42. Comité Polar Español. URL: <https://www.ciencia.gob.es/Organismos-y-Centros/Comite-Polar-Espanol.html>
43. Committee for Environmental Protection. URL: <https://www.ats.aq/e/committee.html>
44. Communicating the best available science to inform Antarctic policy and management: a practical introduction for researchers / K. A. Hughes et al. *Antarctic Science*. 2023. P. 1–35. URL: <https://doi.org/10.1017/s095410202300024x>
45. Convención para la conservación de focas antárticas URL:https://documents.ats.aq/keydocs/vol_1/vol1_13_CCAS_CCAS_s.pdf
46. Convención sobre la conservación de los recursos vivos marinos antárticos.
URL:https://documents.ats.aq/keydocs/vol_1/vol1_12_CCAMLR_CCAMLR_s.pdf
47. Craig Hooper, ‘With New Gear And Bases, China Is Beginning To Make A Play For Dominance In Antarctica’, *Forbes*, 23 December 2020.
48. Declaración sobre la cooperación antártica en ocasión del 50º aniversario de la entrada en vigor del Tratado Antártico. URL: https://documents.ats.aq/ATCM34/op/atcm34_op031_rev1_s.pdf
49. Decreto 94.401 [Decree 94.401], ‘Aprova a Política Nacional para Assuntos Antárticos’ [‘Approval of the National Policy on the Arctic’], Presidência da República [Presidency of the Republic], Casa Civil,

Subchefia para Assuntos Jurídicos, 3 June 1987; ‘Resolução Nº 3, de 18 de maio de 2021’, Órgão: Ministério da Defesa/Comando da Marinha/Secretaria da Comissão Interministerial para os Recursos do Mar, webpage, 2021.

50. Derfor er Antarktis viktig for Norge—og verden’, E24, 29 March 2019.
51. Dickie. G. ‘In Antarctica, Does a Burgeoning Krill Fishery Threaten Wildlife?’ Reuters, 24 February 2022.
52. Doshi, Rush, Alexis Dale-Huang, and Gaoqi Zhang, Northern Expedition: China’s Arctic Activities and Ambitions, Brookings Institution, April 2021.
53. El Tratado Antártico. URL: https://documents.ats.aq/keydocs/vol_1/vol1_2_at_antarctic_treaty_s.pdf
54. Fedchuk A. Sixty years of the Antarctic treaty: landmark anniversary on the halfway from 1991 to 2048 milestones. Ukrainian Antarctic Journal. 2019. No. 1(18). P. 183–188. URL: [https://doi.org/10.33275/1727-7485.1\(18\).2019.14](https://doi.org/10.33275/1727-7485.1(18).2019.14)
55. Fedchuk A., Cheberkus D., Zherebchuk S. Russian aggression against Ukraine: a new challenge facing Antarctic governance. Ukrainian Antarctic Journal. 2022. Vol. 20, no. 2. URL: <https://doi.org/10.33275/1727-7485.2.2022.702>
56. Fedchuk A. P. The Optimization of Selection and Planning Criteria for the Antarctic Protected Areas. Ukrainian Antarctic Journal. 2019. No. 1(17). P. 185–200. URL: [https://doi.org/10.33275/1727-7485.1\(17\).2018.43](https://doi.org/10.33275/1727-7485.1(17).2018.43) (date of access: 08.11.2024).
57. Feiger. L. and Mara Wilson. ‘The Countries Taking Advantage of Antarctica During the Pandemic’, The Atlantic, 15 May 2020.
58. Ferrada L. V. Five factors that will decide the future of Antarctica. The Polar Journal. 2018. Vol. 8, no. 1. P. 84–109. URL: <https://doi.org/10.1080/2154896x.2018.1468623>
59. Ferro, Mariano Damián; Sistema del Tratado Antártico y Régimen de Protección Ambiental; Asociación Iberoamericana de Derecho, Cultura y

- Ambiente; *Revista Iberoamericana de Derecho, Cultura y Ambiente*; 1; 6-2022; 1-27. URI: <http://hdl.handle.net/11336/214400>
60. French Government, *Équilibrer les extrêmes: Stratégie polaire de la France à horizon 2030* [Balancing the Extremes: France's Polar Strategy to the 2030 Horizon], April 2022, pp. 93–94.
61. French Ministry for Europe and Foreign Affairs, 'La France en Antarctique' ['France in Antarctica'], webpage, URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/dossiers-pays/antarctique/la-france-en-antarctique>
62. Gluckman, P. D., Turekian, V. C., Grimes, R. W., & Kishi, T. "Science Diplomacy: A Pragmatic Perspective from the Inside," *Science & Diplomacy*, Vol. 6, No. 4 (December 2017). URL: <http://www.sciencediplomacy.org/article/2018/pragmatic-perspective>
63. Goble, P. 'Moscow's Determined Plans to Upend International Actors in the Antarctic Facing Problems', *Eurasia Daily Monitor*, Vol. 17, No. 165, 19 November 2020.
64. Government of Chile, 'Antarctic Policy Council Approves the 2021–2025 Antarctic Strategic Plan', webpage, 30 June 2021.
65. Gozhyk P. F., Litvinov V. A., Malanchuk V. M. Twenty years in Antarctica: major achievements and prospects. *Ukrainian Antarctic Journal*. 2015. No. 14. P. 9–23. URL: <https://doi.org/10.33275/1727-7485.14.2015.165>
66. Halvorsen, Svein Tore, 'Norge interesse og kunnskapsbehov i Antarktis', briefing slides, Klima—og Miljødepartementet, 7 May 2018. <https://forskningsradet.pameldingssystem.no/auto/43/2%20Halvorsen%20-%20Norges%20interesser%20og%20kunnskapsbehov.pdf>
67. Hamzah B. A. Malaysia and the 1959 Antarctic Treaty: a geopolitical interpretation. *The Polar Journal*. 2011. Vol. 1, no. 2. P. 287–300. URL: <https://doi.org/10.1080/2154896x.2011.626643>
68. Hamzah B. A. Malaysia and the Southern Ocean: Revisiting the Question

- of Antarctica. *Ocean Development & International Law*. 2010. Vol. 41, no. 2. P. 186–195. URL: <https://doi.org/10.1080/00908321003733147>
69. Hanessian, Frazier, and Neidle, 1958, p. 153, fn. 24.
70. Hanessian, John, Jr., ‘The Antarctic Treaty 1959’, *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 9, No. 3, July 1960, pp. 436–480. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/international-and-comparative-law-quarterly/article/abs/antarctic-treaty-1959/CB4B45FC3496EA620CC49BB8A966A7C1>
71. Harvey, Chelsea, ‘Once Again, New Antarctic Reserves Fail to Win Backing’, *Science*, 2 November 2020.
72. Hemmings A. D. (2023). The challenges presented to the Antarctic Treaty System by the invasion of Ukraine. The XI International Antarctic Conference: May 10–12, 2023, Kyiv, Ukraine (p. 13). URL: http://uac.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/Book-of-Abstracts_IAC-11_2023_.pdf
73. Hemmings, A. D. (2022, March 18). Does the Antarctic Treaty System have a moral duty to respond to Russia’s invasion of Ukraine. *The Polar Connections*. <https://polarconnection.org/antarctic-treaty-system-russia-ukraine/>
74. Howkins A. Defending polar empire: opposition to India's proposal to raise the ‘Antarctic Question’ at the United Nations in 1956. *Polar Record*. 2008. Vol. 44, no. 1. P. 35–44. URL: <https://doi.org/10.1017/s0032247407006766>
75. Idrisova. K. ‘Analysis: What Is Russia Up to in Antarctica?’ *BBC Monitoring*, 28 January 2020. URL: <https://monitoring.bbc.co.uk/product/c201ezgi>
76. Instituto Antártico Argentino. Ministerio de Relaciones Exteriores, Comercio Internacional y Culto. URL: <https://www.cancilleria.gob.ar/es/iniciativas/dna/instituto-antartico-argentino>

77. Instituto Antártico Chileno. Historia. URL: <https://www.inach.cl/sobre-inach/historia/>
78. Instituto Antártico Chileno. Misión y Objetivos. URL: <https://www.inach.cl/sobre-inach/mision-y-objetivos/>
79. International Court of Justice, ‘Antarctica (United Kingdom v. Chile)’, webpage, URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/27>
80. Johnstone R. L. Klaus Dodds, Alan D Hemmings and Peder Roberts (eds.), Handbook on the Politics of Antarctica (Cheltenham: Edward Elgar, 2017). *Nordicum-Mediterraneum*. 2019. Vol. 14, no. 1. URL: <https://doi.org/10.33112/nm.14.1.12>
81. Krausz Sjögren H., Hagström-Ståhl K. The Promise of Cultural Diplomacy. *The Thinker*. 2023. Vol. 95, no. 2. P. 64–74. URL: https://doi.org/10.36615/the_thinker.v95i2.2524 (date of access: 08.11.2024).
82. La Antártida como icono mundial en la conservación del medio ambiente. 30 años del protocolo de Madrid. URL: <https://mail.google.com/mail/u/0/#inbox/FMfcgzQXKDZpCnxmjgnwWhSlsvstPQCR>
83. Lamus, F. V. (2017). La prohibición de la explotación de minerales antárticos: derribando los mitos sobre su duración. *Revista estudios hemisféricos y polares*, 8(2), 37-54. URL: <https://www.revistaestudioshemisfericosypolares.cl/ojs/index.php/rehp/article/view/54>
84. Lasserre F. *China as a Polar Great Power*, by Anne-Marie Brady. Cambridge: Cambridge University Press, 2017. vii+273 pp. £23.99 (paper). *The China Journal*. 2019. Vol. 82. P. 235–237. URL: <https://doi.org/10.1086/703293>
85. Logística y medios de transporte. Ministerio de Relaciones Exteriores, Comercio Internacional y Culto. URL: <https://www.cancilleria.gob.ar/es/iniciativas/dna/antartida->

argentina/logistica-y-medios-de-transporte

86. López, J. L. A. (2011). La protección del medio ambiente antártico. *Pre-bie3*, (1), 19.
87. Lorenzo, C. (2020). La política detrás de la ciencia: protección y conservación de recursos vivos marinos en la Antártida, 2005-2018. *Revista de Relaciones Internacionales, Estrategia y Seguridad*, 15(1), 117-127.
88. Madani Z., Shibata A. International law, climate change and the Antarctic Treaty System: re-contemplating governance questions apropos of the mounting challenges. *Antarctic Science*. 2023. P. 1–16. URL: <https://doi.org/10.1017/s0954102023000226>
89. Madani. Z and Hemmings Alan D. Will Iran Set up a Base in Antarctica? *The Diplomat*. October 19, 2023. URL: <https://thediplomat.com/2023/10/will-iran-set-up-a-base-in-antarctica/>
90. Malaysia Strategies in Sustaining its Antarctic Endeavours / R. M. Shah et al. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2015. Vol. 202. P. 115–123. URL: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.08.214>
91. Marinha do Brasil, ‘Plan Estratégico da Marinha 2040’. URL: https://www.marinha.mil.br/sites/all/modules/pub_pem_2040/book.html
92. Maritime Doctrine of the Russian Federation (2022), URL: <http://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/xBBH7DL0RicfdtdWPol32UekiLMTAycW.pdf>
93. McVeigh, Karen, ‘US accuses UK of Exploiting Russia Tensions to Fish Highly Prized Species’, *The*
94. Medidas convenidas para la conservación de la flora y fauna antárticas URL: https://documents.ats.aq/recatt/att080_s.pdf
95. Milenky, E. S., & Schwab, S. I. (1983). Latin America and Antarctica. *Current History*, 82(481), 52–90. URL: <http://www.jstor.org/stable/45315094>
96. Ministerio de Relaciones Exteriores (2015) “Chile en la Antártica, Visión Estratégica al 2035”. Disponible en:

https://minrel.gob.cl/minrel_old/site/artic/20121010/asocfile/20121010172919/vision_estrategica.pdf

97. Ministerio de Relaciones Exteriores, Comercio Internacional y Culto. Dirección Nacional del Antártico. Antártida Argentina. URL: <https://www.cancilleria.gob.ar/es/iniciativas/dna/antartida-argentina>
98. Ministerio de Relaciones Exteriores, Comercio Internacional y Culto. Día de la Antártida Argentina. URL: <https://www.cancilleria.gob.ar/es/actualidad/noticias/dia-de-la-antartida-argentina>.
99. Ministerio de Relaciones Exteriores, Comercio Internacional y Culto. Secretaría de Malvinas, Antártida, Política Oceánica y Atlántico Sur. URL: <https://www.cancilleria.gob.ar/es/ministerio-de-relaciones-exteriores-comercio-internacional-y-culto/secretaria-de-malvinas-antartida-politica-oceanica-y-atlantico-sur>
100. Ministério do Meio Ambiente, ‘Sistema Antártico Brasileiro’, webpage, undated. URL: <https://antigo.mma.gov.br/component/k2/item/210-sistema-ant%C3%A1rtico-brasileiro.html>
101. Ministry of Earth Sciences, Government of India, ‘Explanatory Memorandum Indian Antarctic Bill’, 2020.
102. Ministry of Natural Resources of the People’s Republic of China [中华人民共和国自然资源部], ‘The Polar Chapter of a Series of Reports on the 40 Years of Reform and Opening Up of China’s Maritime Industry’ [‘中国海洋事业改革开放40年系列报道之极地篇’], webpage, 9 July 2018.
103. National Centre for Polar and Ocean Research, Ministry of Earth Sciences, Government of India. URL: <https://ncpor.res.in/>
104. National Centre for Polar and Ocean Research, Ministry of Earth Sciences, Government of India, ‘The Indian Antarctic Act 2022’
105. National Centre for Polar and Ocean Research, Ministry of Earth Sciences, Government of India, ‘ORV Sagar Kanya’, webpage

106. New Zealand Ministry of Defence, 2016, p. 38; Patrick Flamm, 'An Unlikely Partnership? New Zealand–South Korea Bilateral Cooperation and Antarctic Order', *Polar Record*, Vol. 57, 18 January 2021.
107. New Zealand Ministry of Defence, Defence White Paper 2016, 8 June 2016.
108. New Zealand Ministry of Defence, Defence White Paper 2016, 8 June 2016. p. 11.
109. New Zealand Ministry of Defence, Defence White Paper 2016, 8 June 2016.p. 29.
110. New Zealand Ministry of Foreign Affairs and Trade, 'New Zealand Statement of Strategic Interest in Antarctica Revised 2002', 2002.
111. New Zealand Ministry of Foreign Affairs and Trade, 'New Zealand's Statement of Commitment to Antarctica and the Southern Ocean', 2019, p. 1.
112. New Zealand Ministry of Foreign Affairs and Trade, Aotearoa New Zealand Antarctic and Southern Ocean Research Directions and Priorities: 2021–2030, 2021a, p. 3.
113. Norge skal forbli en sterk polarnasjon' ['Norway Will Remain a Strong Polar Nation'], iTromsø, updated 1 February 2016.
114. Norwegian Ministry of Foreign Affairs, Meld. St. 32 (2014–2015) Report to the Storting: Norwegian Interests and Policy in the Antarctic, 12 June 2015.
115. O'Reilly, J. (2017). *The technocratic Antarctic: an ethnography of scientific expertise and environmental governance*. Cornell University Press.
116. Padilha, Luiz, 'Comissão Interministerial para os Recursos do Mar atualiza a POLANTAR' ['Interministerial Commission for the Resources of the Sea Updates POLANTAR'], Defesa Aérea & Naval, 21 May 2021. URL: <https://www.defesaaereanaval.com.br/naval/comissao-interministerial-para-os-recursos-do-mar-atualiza-a-polantar>

117. Parliament of the Commonwealth of Australia, 'Maintaining Australia's National Interests in Antarctica: Inquiry into Australia's Antarctic Territory', May 2018.
118. Perkins, Robert, and Rosemary Griffen, 'Russia Stokes Political Tensions with Hunt for Antarctic Oil', S&P Global Commodity Insights, 21 February 2020. URL: <https://www.spglobal.com/platts/en/market-insights/latest-news/oil/022120-russia-stokes-political-tensions-with-hunt-for-antarctic-oil>
119. Polar research infrastructure network: the Ukrainian input / N. Biebow et al. *Ukrainian Antarctic Journal*. 2024. Vol. 22, no. 1(28). P. 95–105. URL: <https://doi.org/10.33275/1727-7485.1.2024.730>
120. Prieto-Gutiérrez, J.J. (11 de abril de 2019). La diplomacia científica, una oportunidad para España. *Diario Económico Cinco Días*. URL: https://cincodias.elpais.com/cincodias/2019/04/10/economia/1554913852_006610.html
121. Prime Minister of Australia, '\$800 Million to Strengthen Our Leadership in Antarctica', media release, 22 February 2022. As of 23 February 2022. URL: <https://pmtranscripts.pmc.gov.au/release/transcript-43813>
122. Protocolo al Tratado Antártico sobre Protección del Medio Ambiente. URL: https://documents.ats.aq/keydocs/vol_1/vol1_4_AT_Protocol_on_EPS.pdf
123. Rapp, Ole Magnus, 'Norge utvider Dronning Maud Land helt frem til Sydpolen' ['Norway Expands Queen Maud Land to Include the South Pole'], *Aftenposten*, 19 September 2015.
124. Rodríguez Salinas R. Diplomacia científica: entre la cooperación y la competitividad. *Política Internacional*. 2023. No. 130. P. 21–41. URL: <https://doi.org/10.61249/pi.vi130.26>
125. Rogers, J., Foxall, A., & Henderson, M. (2020). Chile y el hemisferio sur: ¿Antártica en transición. Santiago: AthenaLab-Henry Jackson Society. URL: <https://athenalab.org/wp-content/uploads/2020/09/Chile-y->

hemisferio-sur_Antártica-transición-ESP.pdf

126. Rognhaug, 2014, pp. 7–8; Harald Dag Jølle, ‘Norway’s Path to the Antarctic Treaty’, Framsenteret
127. Royal Society. (2010). New frontiers in science diplomacy: Navigating the changing balance of power. RS Policy document 01/10. URL: https://www.aaas.org/sites/default/files/New_Frontiers.pdf
128. Russian Antarctic Expedition, ‘Russian Antarctic Stations—Overview’, webpage, URL: http://www.aari.aq/default_en.html
129. Russian Energy Strategy in the Asia-Pacific: Implications for Australia / ed. by E. Buchanan. ANU Press, 2021. URL: <https://doi.org/10.22459/resap.2021>
130. Sacks B. J. Whose Islands? The Cartographic Politics of the Falklands, 1763–1982. History of Military Cartography. Cham, 2016. P. 363–375. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-319-25244-5_18
131. Science Committee on Antarctic Research. URL: <https://scar.org/about-us/governance/members>
132. Secretaria del Tratado Antártico. Partes. URL: <https://www.ats.aq/devAS/Parties?lang=s>
133. Secretaria del Tratado Antártico. URL: <https://www.ats.aq/devAS/Parties?lang=s>
134. Secretariat of the Antarctic Treaty, ‘Parties’, webpage, undated-d. As of 2 March 2022. URL: <https://www.ats.aq/devAS/Parties>
135. Sgueglia, R. L., Auza, F. J., Ferrari, A. H., Pardo de Santayana, J. M., & García Sanchez, I. J. (2018). El día después del Tratado Antártico: escenarios y proyecciones. URI : <http://cefadigital.edu.ar/handle/1847939/1188>
136. Soler, M. G. (2020). Diplomacia científica en América Latina y el Caribe. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
137. South African Department of Forestry, Fisheries and the Environment, ‘SA Agulhas II’, webpage. URL:

- <https://www.dffe.gov.za/projectsprogrammes/saagulhasII>
138. South African National Antarctic Programme, ‘About Us’, webpage. URL: <https://www.sanap.ac.za/about#history>
 139. Sukhankin. S. ‘Is Russia Preparing to Challenge the Status Quo in Antarctica? (Part One)’, *Eurasia Daily Monitor*, Vol. 17, No. 82, 9 June 2020.
 140. Sultan Mizan Antarctic Research Foundation, ‘Mission’, webpage. URL: <https://www.ypasm.my/mission>
 141. Sultan Mizan Antarctic Research Foundation, ‘Objectives’, webpage. URL : <https://www.ypasm.my/objectives>
 142. The Council of Managers of National Antarctic Programs. URL: <https://www.comnap.aq/our-members>
 143. The emerging contribution of Türkiye to Antarctic science and policy / F. Karatekin et al. *Antarctic Science*. 2023. P. 1–17. URL: <https://doi.org/10.1017/s0954102023000172>
 144. The Madrid Declaration on Science Diplomacy. Using science for/in diplomacy. For addressing global challenges. URL: <https://www.s4d4c.eu/s4d4c-1st-global-meeting/the-madrid-declaration-on-science-diplomacy/>
 145. Thirty years of Ukrainian Antarctic Research: Assessing the National Antarctic Program’s institutional achievements within the Antarctic Treaty System / E. Dykyi et al. *Ukrainian Antarctic Journal*. 2023. Vol. 21, no. 2(27). P. 235–255. URL: <https://doi.org/10.33275/1727-7485.2.2023.720>
 146. U.S. Department of State, ‘Antarctic Region’, webpage, URL: <https://www.state.gov/key-topics-office-of-ocean-and-polar-affairs/antarctic>
 147. UK Foreign, Commonwealth and Development Office, ‘New Zealand and United Kingdom: Statement on Antarctic Co-operation Priorities to 2020’, 20 January 2016; UK Foreign, Commonwealth and Development Office, ‘UK-Norway High Level Arrangement on Cooperation on Polar Affairs’, 11 March 2021; UK Foreign, Commonwealth and Development

Office, 'United Kingdom-Chile Statement on Antarctic Cooperation 2017 to 2022', 27 January 2017

148. UK Foreign, Commonwealth and Development Office, 2016; UK Foreign, Commonwealth and Development Office, 'United Kingdom-Australia Antarctic Co-operation Priorities: 2021 to 2026', 25 May 2021.
149. United Nations Convention on the Law of the Sea. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf
150. United States Antarctic Program, 'About the Program', webpage, URL: <https://www.usap.gov/abouttheusap>
151. United States Antarctic Program, 'About USAP Participants', webpage. URL: <https://www.usap.gov/aboutusapparticipants>
152. United States Antarctic Program, 'Vessel Science and Operation', webpage. URL: <https://www.usap.gov/vesselscienceandoperations>
153. Velázquez, D. (2021). La Antártida como icono mundial en la conservación del medioambiente. URL: https://www.miteco.gob.es/content/dam/miteco/es/biodiversidad/formacion/biodiversidadantartidadigital_tcm30-533004.pdf
154. Villamizar Lamus F. El Tratado Antártico en sus bodas de diamante: origen, evolución y algunos desafíos. *Revista Electrónica de Derecho Internacional Contemporáneo*. 2022. Vol. 4, no. 4. P. 028. URL: <https://doi.org/10.24215/2618303xe028> (date of access: 10.11.2024).
155. Villamizar Lamus F. Más allá de las fronteras: los horizontes geopolíticos de la Antártida. Universidad Cooperativa de Colombia, 2017. URL: <https://doi.org/10.16925/9789587600766>
156. Walker, L. V. F. (2019). Desafíos y logros del protocolo al tratado antártico sobre protección del medioambiente a 20 años de su entrada en vigor. *Revista estudios hemisféricos y polares*, 10(1), 1-20. URL: <https://revistaestudioshemisfericosypolares.cl/ojs/index.php/rehp/article/view/22>

157. Walker, Luis Valentín Ferrada. "Desafíos y logros del protocolo al tratado antártico sobre protección del medioambiente a 20 años de su entrada en vigor." *Revista estudios hemisféricos y polares* 10.1 (2019): 1-20.
158. Walker, Luis Valentín Ferrada. "Estrategia Chilena Antártica 2050: Una propuesta de trabajo." URL: <https://u-antartica.uchile.cl/estrategia-chilena-antartica-2050-una-propuesta-de-trabajo/>
159. Walker, Luis Valentín Ferrada. "Reflexiones sobre la nueva Ley Chilena Antártica." (2021). URL: <https://repositorio.uchile.cl/bitstream/handle/2250/182994/Reflexiones-sobre-la-nueva-Ley-Chilena-Antartica.pdf>
160. Yermakova Y. Legitimacy of the Antarctic Treaty System: is it time for a reform?. *The Polar Journal*. 2021. P. 1–18. URL: <https://doi.org/10.1080/2154896x.2021.1977048>
161. Yermakova, Y. (2021). ¿Quién debe decidir el futuro de la Antártida?. *Política exterior*, 35(201), 122-129. URL: https://www.researchgate.net/publication/352226992_Quien_debe_decidir_el_futuro_de_la_Antartida
162. Yermakova Y., Hingley R., Shibata A. The policy-law-science nexus in the Antarctic. *Antarctic Science*. 2023. P. 1–4. URL: <https://doi.org/10.1017/s0954102023000317>
163. Yi, Wang, 'Australia's Antarctica Plan Stems from Its Hostility Toward China', *Global Times*, 22 February 2022.
164. Zhang M., Haward M. The Chinese Antarctic science programme: origins and development. *Antarctic Science*. 2022. P. 1–14. URL: <https://doi.org/10.1017/s095410202200013x>
165. Zhou, L. (2019). How Chinese access to Chilean port could give Antarctic exploration activities a boost. *South China Morning Post*, 19.
166. Будзика Г. А. Історія створення та діяльності Наукового комітету з антарктичних досліджень (до 20-річчя прийняття України до SCAR).

Наука та наукознавство. 2014. № 2 (84). С. 117–121.

167. Гожик, П. Ф., Литвинов, В. А., & Маланчук, В. М. (2015). Двадцять років в Антарктиці: основні досягнення та перспективи. *Ukrainian Antarctic journal*, (14), 9-23.
168. Греку Р. Х. Дослідження Антарктики — Державна програма України. Збірник наукових праць Інституту геологічних наук НАН України. 2021. Том 14, вип. 1. С. 55–62. <https://doi.org/10.30836/igs.2522-9753.2021.232107>.
169. Моїсеєва М. Українські полярники в Антарктиці: розмова про дослідження, зміни клімату, війну та підтримку України. Частина 1. *Голос Америки*. 2024. 17 січня. URL: <https://www.holosameryky.com/a/ukrayinski-polyarnyky-v-antarktytsi-rozмова-pro-doslidzhennia-aminy-klimatu-viynu-ta-pidtrumky-ukrayiny/7457539.html>
170. Національний антарктичний науковий центр. Криголам «Ноосфера». ДУ НАНЦ. URL: <http://uac.gov.ua/international-cooperation/>
171. Національний антарктичний науковий центр. Міжнародне співробітництво. ДУ НАНЦ. URL: <http://uac.gov.ua/international-cooperation/epb/>
172. Національний антарктичний науковий центр. Новини. ДУ НАНЦ. URL: <http://uac.gov.ua/antarktichne-protistoyannya-z-rf-i-kitayem-trivaye-zavershilasya-43-tya-sesiya-komisi%dl%97-zi-zberezheniya-morskix-zhivix-resursiv/>
173. Національний антарктичний науковий центр. Новини. ДУ НАНЦ. URL: <http://uac.gov.ua/nacionalnij-antarktichnij-naukovij-centr-rekordsmen-iz-zaluchennya-mizhnarodnix-proyektiv/>
174. Національний антарктичний науковий центр. Новини. ДУ НАНЦ. URL: <http://uac.gov.ua/ukra%dl%97nski-vcheni-mozhut-otrimati-dostup-do-47-polyarnix-infrastruktur-pochavsya-konkurs/>

175. Парнікоза І. Ю. Історія української Антарктики. Частина 4. Експедиція XXI. URL: <https://expedicia.org/istoriya-ukrainskoi-antarktiki-chast-2/>
176. Подерня, В. (2024). Важливість збереження особливого правового статусу Антарктики. Травневі студії: історія, політологія, міжнародні відносини, 51-53.
177. Про затвердження Державної цільової науково-технічної програми проведення досліджень в Антарктиці на 2011-2025 роки Постанова Кабінету Міністрів України; Програма, Паспорт, Заходи від 03.11.2010 № 1002 Редакція від 05.01.2024, підстава — 1417-2023-п URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1002-2010-%D0%B>
178. Про затвердження Заходів, схвалених на нарадах Консультативних Сторін Договору про Антарктику Постанова Кабінету Міністрів України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/441-2017-p/conv/sp:dark#n3>
179. Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України Указ Президента України №448/2021 від 30.07. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/2021/sp:dark#Text>
180. Розпочався проект «POLARIN», в якому бере участь Україна. Журнал «Експедиція XXI». 2024. 1 бер. URL: <https://expedicia.org/rozpochavsya-proiekt-polarin-v-yakomu-bere-ucha/>
181. Україна очолила Комісію зі збереження морських живих ресурсів Антарктики. Журнал «Експедиція XXI». 2022. 27лист. URL: <https://expedicia.org/ukraina-ocholila-komisiyu-zi-zberezhenn/>
182. Федчук А. П. Природоохоронний режим Антарктики: досягнення і проблеми (до 25-річчя підписання Мадридського протоколу). Український антарктичний журнал. 2016. № 15. С. 228–242.
183. Шулікін Д. Полярні інтереси України. Газета “Світ”, № 27 – 28. 2021. Липень. С . 2.